

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
YEREVAN STATE UNIVERSITY

ԲԱՆԲԵՐ ԵՐԵՎԱՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ
ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ВЕСТНИК ЕРЕВАНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
ПРАВОВЕДЕНИЕ

JOURNAL OF YEREVAN UNIVERSITY
JURISPRUDENCE

ՀԱՍՏԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАУКИ
SOCIAL SCIENCES

№ 1 (36)

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿԳՈՒԹՅՈՒՆ
ИЗДАТЕЛЬСТВО ЕРЕВАНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
YEREVAN STATE UNIVERSITY PRESS

ԵՐԵՎԱՆ - 2022

«Բանբեր Երևանի համալսարանի. Իրավագիտություն» հանդեսը լույս է տեսնում տարեկան երեք անգամ: Հրատարակվում է 2010 թվականից: Իրավահաջորդն է 1967-2009 թթ. հրատարակված «Բանբեր Երևանի համալսարանի» հանդեսի:

Журнал "Вестник Ереванского университета. Правоведение" выходит три раза в год. Издается с 2010 года. Правопреемник издававшегося в 1967-2009 гг. журнала «Вестник Ереванского университета».

Three issues of "Journal of Yerevan University. Jurisprudence" are published annually. The journal has been published since 2010. It is the successor of "Journal of Yerevan University" published in 1967-2009.

Խմբագրական խորհուրդ.

Գլխավոր խմբագիր՝ **Գանիեյան Գևորգ** (հ.գ.դ., պրոֆ.)

Անտոնյան Յուրի (Մոսկվա, հ.գ.դ., պրոֆ.), **Ավագյան Սուրեն** (Մոսկվա, հ.գ.դ., պրոֆ.), **Գևորգյան Կարեն** (հ.գ.թ.), **Դյուրան Բեռնարդ** (Մոնպելյե, հ.գ.դ., պրոֆ.), **Խարրիևա Տալիա** (Մոսկվա, հ.գ.դ., պրոֆ., ՌԴ ԳԱ ակադեմիկոս), **Կուրի Հելմուտ** (Ֆրայբուրգ, հ.գ.դ., պրոֆ.), **Հարությունյան Գագիկ** (հ.գ.դ., պրոֆ.), **Հովհաննիսյան Վահե** (հ.գ.դ., պրոֆ.), **Դազինյան Գագիկ** (հ.գ.դ., պրոֆ., ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս), **Մարգարյան Աննա** (հ.գ.դ., պրոֆ.)

Редакционная коллегия:

Главный редактор: **Даниелян Геворг** (д.юр.н., проф.)

Авакян Сурен (Москва, д.юр.н., проф.), **Антонян Юрий** (Москва, д.юр.н., проф.), **Арутюнян Гагик** (д.юр.н., проф.), **Геворкян Карен** (к.юр.н.), **Дюран Бернард** (Монпелье, д.юр.н., проф.), **Казинян Гагик** (д.юр.н., проф., академик НАН РА), **Кури Хельмут** (Фрайбург, д.юр.н., проф.), **Маргарян Анна** (д.юр.н., проф.), **Оганнисян Ваге** (д.юр.н., проф.), **Хабриева Талия** (Москва, д.юр.н., проф., академик РАН)

Editorial Board:

Editor-in-chief: **Danielyan Gevorg** (Sc. D. in Legal Sciences, Professor)

Antonyan Yuri (Moscow, Sc. D. in Legal Sciences, Professor), **Avagyan Suren** (Moscow, Sc. D. in Legal Sciences, Professor), **Duran Bernard** (Montpellier, Sc. D. in Legal Sciences, Professor), **Gevorgyan Karen** (PhD in Legal Sciences), **Ghazinyan Gagik** (Sc. D. in Legal Sciences, Professor, Academician of NAS RA), **Harutyunyan Gagik** (Sc. D. in Legal Sciences, Professor), **Hovhannisyanyan Vahe** (Sc. D. in Legal Sciences, Professor), **Khabrieva Talia** (Moscow, Sc. D. in Legal Sciences, Professor, Academician of RAS), **Kury Helmut** (Freiburg, Sc. D. in Legal Sciences, Professor), **Margaryan Anna** (Sc. D. in Legal Sciences, Professor)

**ԳՈՐԾԱՏՈՒԻ ՆԱԽԱԶԵՌՆՈՒԹՅԱՄԲ ԻՐ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԻ
ՀԵՏ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԴԱԴԱՐՄԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

ԱՐՄԵՆ ՀԱՅԿՅԱՆՅ, ՄԱՆԵ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

Ուսումնասիրության թեման նվիրված է գործատուի ներկայացուցչի հետ աշխատանքային հարաբերությունների դադարման ինստիտուտին:

Գործատուի ներկայացուցչի՝ որպես աշխատանքային իրավունքի սուբյեկտի հատուկ դերակատարությունը բնութագրում է նրա կարգավիճակի յուրահատկությունը, ուստի նրա հետ հարաբերություններում կիրառվում են աշխատանքային օրենսդրության ինչպես ընդհանուր, այնպես էլ հատուկ կարգավորումները: Այս համատեքստում ակնհայտ է, որ, ի տարբերություն կազմակերպության մնացած աշխատողների, գործատուի ներկայացուցչի աշխատանքային իրավական կարգավիճակը դուալիստական բնույթի է, քանի որ մի կողմից նա կնքում է աշխատանքային պայմանագրեր գործատուի անունից կամ, օրինակ, կիրառում կարգապահական ներգործության միջոցներ, իսկ մյուս կողմից կատարում է աշխատանք և ստանում աշխատավարձ: Հողվածում ուսումնասիրվել է արտասահմանյան երկրների փորձը, անդրադարձ է կատարվել դոկտրինալ մտտեցումներին, և ներկայացվել է ինդրի շուրջ առկա ՀՀ դատական պրակտիկան:

Հեղինակներն առաջարկում են օրենսդրորեն կարգավորել նաև գործատուի ներկայացուցչի հետ աշխատանքային հարաբերությունների դադարման առանձնահատկությունները՝ սահմանելով կազմակերպությունների իրավունքը՝ լուծելու գործատուի ներկայացուցչի հետ կնքված աշխատանքային պայմանագիրը առանց որևէ հիմքի և ցանկացած ժամանակ:

Բանալի բառեր – *աշխատանքային պայմանագրի լուծումը, գործատուի ներկայացուցիչ, գործատուի նախաձեռնություն, դատական պրակտիկա, բաժնետիրական ընկերություն, սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություն, աշխատանքային կարգավիճակը, օտարերկրյա և միջազգային փորձ*

Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքով սահմանված է այն անձանց շրջանակը, որոնք կարող են հանդես գալ որպես գործատուի ներկայացուցիչ և նրա անունից իրացնել վերջինիս համար սահմանված իրավունքները: Գործատուի ներկայացուցիչները, օրինակ՝ կազմակերպության գործադիր մարմնի ղեկավարը, աշխատանքային հարաբերությունների մեջ են նաև կազմակերպության հետ՝ միևնույն ժամանակ լինելով աշխատող: Մենք լիովին համամիտ ենք Մ.

Ի. Գուբենկոյի այն դիտարկմանը, որ գործատուի ներկայացուցչի գործունեության յուրահատկությունները ենթադրում են նրա առանձնահատուկ կարգավիճակը, որն էականորեն տարբերվում է այլ աշխատողների կարգավիճակից¹: Գործատուի ներկայացուցչի՝ որպես աշխատանքային իրավունքի սուբյեկտի հատուկ դերակատարությունը բնութագրում է նրա կարգավիճակի յուրահատկությունը, որից էլնելով նրա հետ հարաբերություններում կիրառվում են աշխատանքային օրենսդրության ինչպես ընդհանուր, այնպես էլ հատուկ կարգավորումները²: Այս համատեքստում ակնհայտ է, որ, ի տարբերություն կազմակերպության մնացած աշխատողների, գործատուի ներկայացուցչի աշխատանքային իրավական կարգավիճակը դուալիստական է, քանի որ մի կողմից նա կնքում է աշխատանքային պայմանագրեր գործատուի անունից, արձակում աշխատանքային պայմանագրի լուծման հրամաններ կամ, օրինակ, կիրառում կարգապահական ներգործության միջոցներ և այլն, իսկ մյուս կողմից կատարում է աշխատանք և ստանում աշխատավարձ: Վերը նշվածը հաշվի առնելով՝ անհրաժեշտ է օրենսդրորեն կարգավորել նաև գործատուի ներկայացուցչի հետ աշխատանքային հարաբերությունների դադարման առանձնահատկությունները, քանի որ, օրինակ, գործատուի նախաձեռնությամբ աշխատանքային պայմանագրի լուծման հիմքերի հիմնական մասը գործատուի ներկայացուցչի դեպքում կիրառելի չէ, բացի այդ՝ գործատուի ներկայացուցչի աշխատանքից ակնկալիքները և նրա աշխատանքին ներկայացվող որակները հիմնականում չափելի չեն: Գործատուի ներկայացուցչին է պատասխանատու կազմակերպության զարգացման, արդյունավետ գործունեության, իսկ առևտրային կազմակերպությունների դեպքում՝ նաև շահույթ ստանալու համար: Գործատուի ներկայացուցչին այն աշխատողը չէ, որից պահանջվում է սահմանված ժամերին գտնվել աշխատանքի վայրում և կատարել իրեն վերապահված գործառնությունները, հակառակը՝ հենց գործատուի ներկայացուցչին է ընտրում կադրերին և կազմակերպում նրանց աշխատանքը, կառավարում կազմակերպության գույքը, հանդես գալիս նրա անունից և այլն: Շատ հաճախ գործատուի ներկայացուցչի սխալները կամ ոչ կոմպետենտությունը կարող են ճակատագրական լինել կազմակերպության համար՝ ընդհուպ հանգեցնելով դրա գործունեության դադարեցմանը: Այս տեսանկյունից հիմնադիրների կամ կազմակերպության բարձրագույն մարմինը պետք է ունենա բացարձակ հայեցողություն գործադիր մարմնի ղեկավարի ընտրության հարցում: Սույն հոդվածում հեղինակները վեր են հանել գործատուի ներկայացուցչի հետ գործատուի նա-

¹ Стé u Губенко М. И. Особенности правового регулирования труда руководителей организации: некоторые вопросы теории и практики. // Вестник экономики, права и социологии, 2016, № 1, էջ 120:

² Стé u Кузнецова В. В. Особенности прекращения трудового договора с руководителем организации: дис. ... канд. юрид. наук. М., 2015, էջ 14:

խաձեռնությամբ աշխատանքային պայմանագրի լուծման ինստիտուտի իրավական խնդրահարույց կարգավորումները և իրավական բացերը հանդես գալով այդ բնագավառում օրենսդրության կատարելագործմանն ուղղված առաջարկություններով:

Մենք համամիտ ենք Պ. Դրուկերի այն դիրքորոշմանը, որ դեկավար են մտավոր աշխատանք կատարող այն անձինք, մենեջերները կամ պրոֆեսիոնալները, որոնք իրենց կարգավիճակի կամ գիտելիքների բերումով պարտավոր են ընդունել այնպիսի որոշումներ, որոնք ազդում են կազմակերպության գործունեության վրա³:

Գործատուի ներկայացուցչի աշխատանքային իրավական կարգավիճակի մասին ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքը միայն մեկ հոդված է նախատեսում. *«Կազմակերպության կոլեկտիվ և անհատական աշխատանքային հարաբերություններում որպես գործատուի ներկայացուցիչ հանդես է գալիս կազմակերպության ղեկավարը (տնօրեն, գլխավոր տնօրեն, նախագահ և այլն): Օրենքով կամ կազմակերպության կանոնադրությամբ նախատեսված դեպքերում կամ իրենց լիազորությունների սահմաններում գործատուներին կարող են ներկայացնել նաև այլ անձինք: Գործատուն իրավունք ունի աշխատանքային իրավունքի բնագավառի իր լիազորությունները կամ դրանց մի մասը փոխանցելու քաղաքացիներին կամ իրավաբանական անձանց»* (27-րդ հոդված):

ՀՀ Սահմանադրության 57-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է. *«Յուրաքանչյուր աշխատող ունի աշխատանքից անհիմն ազատվելու դեպքում պաշտպանության իրավունք: Աշխատանքից ազատման հիմքերը սահմանվում են օրենքով»*:

Այս կարգավորումների համատեքստում ստեղծվում է նաև տպավորություն, որ գործատուի ներկայացուցչի հետ գործատուի նախաձեռնությամբ աշխատանքային պայմանագիրը կարող է լուծվել միայն աշխատանքային օրենսգրքով սահմանված հիմքերով: Այդուհանդերձ, նման մոտեցումը գործնականում իրագործելի լինել չի կարող, կամ առնվազն խիստ դժվար իրագործելի է, քանի որ տնօրենի ամենօրյա գործունեությունը չի հսկվում կազմակերպության այլ մարմինների կողմից, ինչով պայմանավորված՝ աշխատանքային կարգապահությանն առնչվող պայմանագրի լուծման հիմքերը նրա նկատմամբ գործնականում կիրառելի չեն, բացի այդ՝ տնօրենի նկատմամբ կիրառելի չէ նաև վստահությունը կորցնելու (բացառությամբ գաղտնիք հրապարակելու ենթահիմքի), պարտադիր բժշկական զննություն չանցնելու և մի շարք այլ հիմքեր: Ի վերջո, տնօրենի աշխատանքը չափում են արդյունքով, որն էլ իր հերթին աշխատանքային հարաբերություններում պայմանագրի լուծման հիմք չէ: Օրինակ՝ ամենապարտաճանաչ տնօրենը կարող է չունենալ հաճախորդներ ներգրավելու, գործընկերների հետ շահավետ հա-

³ Ст' у Друкер П. Эффективный руководитель. М., Манн, Иванов и Фербер, 2012, էջ 240, ISB № 978-5- 91657-428, էջ 9:

րաբերություններ ձևավորելու և մի շարք այլ ունակություններ⁴, ուստի ողջամիտ չէ կազմակերպությունների հիմնադիրներին կամ բարձրագույն մարմինն պարտավորեցնել սպասել այնքան, մինչև տնօրենը թույլ կտա աշխատանքային օրենսդրությամբ սահմանված որևէ ոչ իրավաչափ արարք, քանի որ այդ դեպքում կարող են առհասարակ ձախողվել կազմակերպության հիմնադրման նպատակը և ակնկալիքները:

Ընդ որում, մենք այս գործոնները չենք կապում կազմակերպության տեսակի հետ՝ առևտրային կամ ոչ առևտրային, քանի որ, եթե առևտրային կազմակերպության դեպքում տնօրենին ազատելու հայեցողությունը միտված է ապահովելու տնտեսական գործունեության ազատությունը, ապա այն պակաս կարևոր չէ նաև տնտեսական գործունեություն չիրականացնող կազմակերպությունների պարագայում: Օրինակ, եթե հիմնադրամի նպատակն է կրթական կամ մշակութային գործունեություն իրականացնելը, սակայն տնօրենը, չնայած ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքով սահմանված բոլոր պահանջների պահպանմանը, չի կարողանում զարգացնել կազմակերպությունը, կազմակերպել մշակութային միջոցառումներ կամ իրականացնել կրթական ծրագրեր, ապա, միևնույնն է, իրավաբանական անձի բարձրագույն մարմինը պետք է ունենա տնօրենի աշխատանքը գնահատելու և նրա հետ կնքված աշխատանքային պայմանագիրը լուծելու բացարձակ հայեցողություն:

Այս պահին խնդիրը մասնակի լուծված է տարբեր կազմակերպությունների մասին օրենքներով: Օրինակ՝ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» օրենքի 88-րդ հոդվածի 5-րդ մասը սահմանում է. «Ժողովն իրավունք ունի **ցանկացած ժամանակ լուծել միանձնյա** գործադիր մարմնի, կոլեգիալ գործադիր մարմնի անդամների, կառավարիչ-կազմակերպության կամ կառավարչի հետ կնքված պայմանագրերը, եթե կանոնադրությամբ այդ հարցի լուծումը վերապահված չէ խորհրդի իրավասությանը»:

«Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» օրենքի 36-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, ի թիվս ընդհանուր ժողովի բացառիկ լիազորությունների, սահմանում է նաև ընկերության գործադիր մարմինների ձևավորումը և նրանց **լիազորությունների վաղաժամկետ դադարեցումը**:

«Հիմնադրամների մասին» օրենքի 27-րդ հոդվածի 5-րդ մասը սահմանում է. «Հոգաբարձուների խորհուրդն իրավունք ունի **ցանկացած ժամանակ լուծել կառավարչի** հետ կնքված պայմանագիրը՝ օրենքով, հիմնադրամի կանոնադրությամբ և տվյալ պայմանագրով սահմանված կարգով»:

Առանձին կազմակերպությունների մասին օրենքները կիրառելի են գործատուի ներկայացուցչի հետ աշխատանքային հարաբերություններում, քանի որ ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 1-ին հոդվածի 2-

---

⁴ Մասնագիտական ունակությունների անբավարարության հիմքը նույնպես խիստ խնդրահարույց է, քանի որ սահմանված չէ այդ ունակությունների գնահատման օբյեկտիվ չափիչ, ինչը, իհարկե, գիտական այլ քննության թեմա է:

րոյ մասը սահմանում է, որ աշխատանքային հարաբերությունների առանձին բնագավառների կարգավորման առանձնահատկությունները կարող են սահմանվել օրենքով: Մեր համոզմամբ՝ գործատուի ներկայացուցչի աշխատանքային իրավական կարգավիճակի առանձնահատկությունները հաշվի առնելով՝ նրա և կազմակերպության միջև հարաբերություններն աշխատանքային հարաբերությունների առանձին բնագավառ են:

Այդուհանդերձ, ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքով գործատուի ներկայացուցչի հետ աշխատանքային հարաբերությունների կարգավորման առանձնահատկություններ սահմանված չլինելու պատճառով մոտեցումն այս ինստիտուտին միատեսակ չէ, քանի որ միշտ կարող են լինել օրենքներ առանձին կազմակերպությունների մասին, որոնք կա՛մ չեն կարգավորի նշված խնդիրը, կա՛մ գուցե այլ կերպ կկանոնակարգեն, քան այլ տեսակի կազմակերպության մասին օրենքն է կարգավորում:

Բացի այդ, վերը նշված օրենքներով սահմանված չէ, որ գործատուի ներկայացուցչի հետ աշխատանքային պայմանագիրը կարող է լուծվել առանց ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքով սահմանված հիմքերի: Բհարկե, մեր համոզմամբ՝ **«ցանկացած ժամանակ»** եզրույթն ինքնին ենթադրում է **«առանց հիմքերի»** բաղադրիչը, քանի որ հակառակ դեպքում «ցանկացած ժամանակ»-ը կիրառելի չի լինի, քանի դեռ հիմքը առկա չէ, այդուհանդերձ այս անորոշությունը դատարանների կողմից տարբերությամբ մեկնաբանությունների հիմք է դառնում: Օրինակ՝ ԵԿԴ/1896/02/13 քաղաքացիական գործով առաջին ատյանի դատարանը, անդրադառնալով «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» օրենքի 88-րդ հոդվածի 5-րդ մասի կիրառմամբ գործատուի ներկայացուցչի հետ աշխատանքային հարաբերությունների դադարմանը, կատարել է հետևյալ մեկնաբանությունը. *«Մինչդեռ վերը նշված իրավունքը չի կարող իրականացվել բացարձակ կերպով, քանի որ, ինչպես վերևում Դատարանն արձանագրել է, այդ իրավանորմով աշխատանքային իրավահարաբերությունների դադարման կարգ սահմանված չէ, և աշխատանքային իրավահարաբերությունները կարող են դադարեցվել ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքով կամ աշխատանքային նորմեր պարունակող այլ իրավական ակտերով նախատեսված հիմքերով, իսկ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքը նման նորմեր չի պարունակում»:*

Իրավական խնդիրը

Արդյոք գործատուի ներկայացուցչի հետ աշխատանքային հարաբերությունները կարող են դադարել առանց որևէ հիմքի, ցանկացած ժամանակ, թե՛ որոշակի հիմքերի առկայությունը պարտադիր է:

Արտասահմանյան երկրների փորձը և դոկտրինալ մոտեցումները

Ավելորդ չենք համարում ներկայացնել խնդրի վերաբերյալ համաշխարհային իրավական մտքի զարգացումների և օրինաչափությունների, ինչպես նաև այլ երկրների փորձը, եթե ոչ դրանք կրկնօրինա-

կելու, ապա գոնե դրանց ընդունելի դրույթները մեր օրենսդրական դաշտ ներդնելու համար: Գաղտնիք չէ, որ Հայաստանի երրորդ Հանրապետության օրենսդրությունը ձևավորվել է մոդելային օրենսդրության հիման վրա, ուստի ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի հիմնական բովանդակությունը համընկնում է ՌԴ աշխատանքային օրենսգրքին, իսկ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» օրենքը՝ ՌԴ բաժնետիրական ընկերությունների մասին օրենքին՝ իհարկե, ծավալային առումով զիջելով դրանց⁵:

Գործատուի ներկայացուցչի հետ առանց որևէ հիմքի աշխատանքային պայմանագրի լուծման խնդիրը Ռուսաստանի Դաշնությունում լուծվել է ՌԴ Սահմանադրական դատարանի մակարդակով. վերջինս գտել է, որ տնօրենի հետ առանց որևէ հիմքի ցանկացած ժամանակ աշխատանքային պայմանագրի լուծման իրավունք ընդհանուր ժողովին վերապահելը իրավաչափ է, չի հակասում ՌԴ Սահմանադրությանը և պայմանավորված է տնօրենի աշխատանքի բնույթով. դատարանը մեկնաբանել է, որ տնօրենը, ի տարբերություն մնացած աշխատողների, ղեկավարում է կազմակերպությունը, կազմակերպության անունից իրականացնում է իրավաբանորեն կարևոր գործառնություններ, տնօրինում է կազմակերպության գույքը, նրա գործողություններից է կախված կազմակերպության շահութաբերությունը և երբեմն՝ անգամ գոյությունը: Բացի այդ, տնօրենը տիրապետում է գաղտնի տեղեկատվության, որը կարող է օգտագործել ի վնաս սեփականատիրոջ: Ունենալով լիազորությունների լայն շրջանակ՝ տնօրենը կարող է դրանք չարաշահել ի վնաս սեփականատիրոջ, ինչով էլ պայմանավորված՝ անթույլատրելի է այնպիսի տնօրենի աշխատանքի շարունակումը, որը համաձայն չէ սեփականատերերի դիրքորոշումներին⁶:

Այսօր բազմաթիվ երկրներում է սահմանված գործատուի իրավունքը՝ առանց որևէ պատճառի ազատելու աշխատողին՝ վճարելով որոշակի փոխհատուցում ծանուցման ժամկետները խախտելու, առանձին դեպքերում նաև՝ առանց պատճառի ազատելու համար (Ավստրիա, Պորտուգալիա, Միացյալ Թագավորություն (այստեղ ծանուցման ժամկետները խախտելու դիմաց փոխհատուցում տրամադրելու դեպքում գործատուն կարող է պահանջել, որ ծանուցման ժամանակահատվածում աշխատողը չաշխատի այլ և հատկապես մրցակից կազմակերպությունում), ԱՄՆ (այստեղ դաշնային մակարդակով նման կարգավորում չկա, ուստի պայմանագրային կամ նահանգային այլ կարգավորման բացակայության դեպքում գործատուները կարող են առանց որևէ պատճառի ազատել աշխատողներին նաև առանց որևէ փոխհատուցման կամ նախապես ծանուցելու), Բրազիլիա)⁷ և այլն:

⁵ ՌԴ աշխատանքային օրենսգրքի 278-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է նույն իրավական նորմը, ինչ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 88-րդ հոդվածը:

⁶ Տե՛ս ՌԴ Սահմանադրական դատարանի 15.03.2005 թ. թիվ 3 որոշում:

⁷ Տե՛ս http://www.bbc.com/russian/business/2015/01/150122_vert_cap_worst_countries_for_sacking

Իրավաբանական դոկտրինը զարգացել է այն ուղղությամբ, որ իրավաբանական անձ հանդիսացող գործատուի դեպքում սեփականատերերը պետք է ունենան առանց որևէ հիմքի, ցանկացած ժամանակ տնօրենի հետ աշխատանքային պայմանագրի լուծման իրավունք⁸:

Ա. Ֆ. Նուրտդինովայի կարծիքով՝ տնօրենն օժտված է իր լիազորությունները չարաշահելու բավականին լայն հնարավորություններով, և այն տնօրենը, որը համաձայն չէ կազմակերպությունը ղեկավարելու՝ սեփականատիրոջ սահմանած ուղղություններին, դժվար թե լինի նրա գույքային իրավունքների վստահելի պաշտպան⁹: Նմանատիպ կարծիք է հայտնել նաև Ս.Պ.Մավրինը՝ նշելով, որ առևտրային կազմակերպության ղեկավարը վարձու աշխատող չէ և կարգավիճակով ավելի մոտ է ձեռնարկատիրոջը¹⁰:

Հայաստանի Հանրապետության դատական պրակտիկան

Հայաստանի Հանրապետության դատարանները քննել են բաժնետիրական ընկերության գործադիր մարմնի ղեկավարի հետ աշխատանքային հարաբերությունների դադարեցմամբ պայմանավորված վեճ, որի շրջանակներում կազմակերպությունն առանց ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 113-րդ հոդվածով սահմանված հիմքերի դադարեցրել էր գործադիր մարմնի ղեկավարի հետ աշխատանքային հարաբերությունները՝ առաջնորդվելով «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» օրենքի 88-րդ հոդվածի պահանջներով:

Առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանները նշված գործով գործատուի ներկայացուցչի ազատումը համարել էին անօրինական՝ պատճառաբանելով, որ ժողովն իրավունք չունի առանց ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքով սահմանված հիմքի լուծելու տնօրենի հետ կնքված աշխատանքային պայմանագիրը:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր 14.01.2015 թ. ԵԿԴ/1896/02/13 որոշմամբ հայտնել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «... բաժնետիրական ընկերության տնօրենի հետ կնքված պայմանագրի լուծումը, պայմանավորված լինելով բաժնետերերի իրավունքներով և շահերով, ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքով սահմանված՝ գործատուի նախաձեռնությամբ աշխատանքային պայմանագրի լուծման՝ օրենքով նախատեսված որևէ հիմք կարող է և չպարունակել»:

Նշված որոշման վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի չորս դատավորներ ներկայացրել են հատուկ կարծիք՝ անդրադառնալով իրավական կարգավորման սահմանադրաիրավական բնույթին:

ՀՀ Սահմանադրական դատարանն իր 28.10.2016 թ. ՄԴՈ-1316 որոշմամբ հայտնել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «Անդրա-

⁸ Տե՛ս **Нуртдинова А. Ф.** Увольнение руководителя организации по пункту 2 статьи 278 ТК Российской Федерации: коммент. к постановлению Конституционного Суда // Трудовое право, 2005. № 6, էջ 34-35:

⁹ Տե՛ս նույն տեղը:

¹⁰ Տե՛ս **Маврин С. П.** Трудовое право в решениях Конституционного Суда РФ // Правоведение, 2006, № 4, էջ 43:

դառնալով բաժնետիրական ընկերության ժողովի լիազորությանը, համաձայն որի՝ նա կարող է «ցանկացած ժամանակ» լուծել միանձնյա գործադիր մարմնի... հետ կնքված պայմանագիրը, Սահմանադրական դատարանը կրկին վերահաստատում է իր 07.07.2010 թ. ՄԴՈ-902 որոշմամբ ձևակերպած իրավական դիրքորոշումը, համաձայն որի՝ տնտեսական գործունեության ազատությունը, ի թիվս այլնի, ենթադրում է գործատուին այնպիսի իրավազորությունների տրամադրումը, որոնք նրան թույլ կտան տնտեսական գործունեության արդյունավետության և իր գույքի ռացիոնալ օգտագործման նպատակներից ելնելով ինքնուրույնաբար և իր ռիսկով ընդունել կազմակերպչական և կադրային քաղաքականությանն ուղղված որոշումներ: Սահմանադրական դատարանը հիմնվելով վերոնշյալ, ինչպես նաև քննության առարկային առնչվող իր մյուս որոշումների վրա՝ գտնում է, որ, ի թիվս այլնի, որպես օբյեկտիվ հիմք պետք է դիտել այն հանգամանքը, որ օրենքի վիճարկվող իրավադրույթը բաժնետիրական ընկերության ժողովին տրամադրել է հայեցողական բնույթի բավականին լայն ազատություն, նկատի ունենալով երկու հանգամանք՝ այն, որ վերջինս պետք է օժտված լինի տնտեսական գործունեության ազատությամբ ու ազատ տնտեսական մրցակցության ապահովմամբ, և որ բաժնետիրական ընկերության տնօրենն ունի առանձնահատուկ կարգավիճակ: Ի տարբերություն աշխատանքի շուկայում առկա այլ իրավահարաբերությունների, որտեղ, որպես կանոն, կատարված աշխատանքի գնահատման չափանիշն աշխատանքի որակն է, բաժնետիրական ընկերությունների միանձնյա գործադիր մարմնի կամ կոլեգիալ գործադիր մարմնի անդամների աշխատանքի գնահատականը հիմնականում կատարված աշխատանքի արդյունքն է, որի գնահատողն ընկերության բաժնետերերն են»:

Ներկայումս գործող դատական պրակտիկան վերաբերում է առանց հիմքի բաժնետիրական ընկերության գործադիր մարմնի ղեկավարի հետ աշխատանքային հարաբերությունների դադարման ինստիտուտի մեկնաբանմանը, որն անշուշտ կարող է կիրառելի համարվել նաև առևտրային այլ կազմակերպությունների դեպքում այնքանով, որքանով տվյալ առևտրային կազմակերպության մասին օրենքը սահմանում է առանց հիմքի պայմանագրի լուծման հնարավորությունը:

Առաջարկություններ

Վերլուծելով վերը շարադրվածը՝ հանգում ենք այն եզրակացության, որ գործատուի ներկայացուցչի հետ աշխատանքային պայմանագրի լուծման հարաբերությունները պատշաճ և միատեսակ իրավական կարգավորում չեն ստացել, ինչի հետևանքով առկա է օրենսդրական բաց, որն անհրաժեշտ է լրացնել:

Մեր համոզմամբ՝ խնդրի լավագույն լուծումը կլինի ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 113-րդ հոդվածը լրացնել նոր 4-րդ մասով հետևյալ

բովանդակությամբ. «4. Չորձատուի ներկայացուցչի հետ աշխատանքային պայմանագիրը կարող է լուծվել առանց սույն հոդվածում թվարկված հիմքերի՝ կազմակերպության բարձրագույն մարմնի որոշմամբ»:

АРМЕН АЙКЯՆՈՒ, МАНЕ КАРАПЕТՅԱՆ – Особенности прекращения трудовых отношений с представителем работодателя по инициативе работодателя. – Тема исследования посвящена институту прекращения трудовых отношений с представителем работодателя.

Особая роль представителя работодателя как субъекта трудового права характеризует уникальность его статуса, вследствие чего в отношениях с ним применяются как общие, так и специальные нормы трудового законодательства. В данном контексте очевидно, что, в отличие от остальных работников организации, правовой статус представителя работодателя двойственен, так как с одной стороны он заключает трудовые договоры от имени работодателя или например применяет меры дисциплинарного воздействия, а с другой стороны выполняет работу и получает зарплату. В рамках статьи изучен опыт зарубежных стран, упомянуты доктринальные подходы, представлена существующая судебная практика РА по данному вопросу.

Завершая работу, авторы предложили законодательно закрепить особенности прекращения трудовых отношений с представителем работодателя, определив право организаций расторгнуть трудовой договор с представителем работодателя в любое время без каких-либо оснований.

Ключевые слова: *расторжение трудового договора, представитель работодателя, инициатива работодателя, судебная практика, акционерное общество, общество с ограниченной ответственностью, трудовой статус, международный и иностранный опыт*

ARMEN HAYKYANTS, MANE KARAPETYAN – Peculiarities of Termination of Employment Relations with an Employer's Representative at the Initiative of the Employer. – The topic of the Article is dedicated to the institute of termination of employment relations with the employer's representative. The special role of the employer's representative, as a subject of labor law, characterizes the uniqueness of his/her status, as a result of which both general and special regulations of the labor legislation are applied in relations with him/her. In this context, it is obvious that unlike other employees of the organization, the employment legal status of the employer's representative is dualistic, since, on the one hand, he/she enters into employment contracts on behalf of the employer or applies disciplinary measures as an example, and on the other hand, he/she performs work and receives a salary. Within the scope of this Article, the experience of foreign countries was studied, doctrinal approaches were referred to, and the existing RA judicial practice on the issue was presented alongside with the practice of the Republic of Armenia around the problem. Having completed the work, the authors proposed to legislate also the specifics of termination of employment relations with an employer's representative, establishing the right of organizations to terminate an employment contract concluded with an employer's representative without any grounds and at any time.

Key words: *termination of an employment contract, employer's representative, employer's initiative, jurisprudence, joint-stock company, limited liability company, labor status, international and foreign experience*

ՍՏԱՐՏԱՓՆԵՐԸ ԵՎ ՀՀ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՄԲ ԱՌԱՋԱՐԿՎՈՂ ԿՈՐՊՈՐԱՏԻՎ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏ ՍՈՂԵԼՆԵՐԸ

ՎԱՀՐԱՄ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

Հոդվածը նվիրված է ՀՀ օրենսդրությամբ ստարտափային ընկերություններին առաջարկվող բիզնեսի վարման համար իրավաբանական անձի առավել արդյունավետ կազմակերպաիրավական ձևի ընտրության, հսկողության և վերահսկողության համակարգերի սահմանման, կորպորատիվ կառավարման գործում բաժնետիրական համաձայնագրի դերակատարության, կորպորատիվ կոնֆլիկտների, իրավունքի ինքնապաշտպանության, ինչպես նաև ընկերության կառավարման մոդելի ընտրության հետ կապված խնդիրների վերհանմանը և դրանց լուծմանն ուղղված առաջարկների ներկայացմանը:

Բանալի բառեր – ստարտափ ընկերություններ, բաժնետիրական համաձայնագիր, կորպորատիվ կառավարում, հասարակ բաժնետոմսի դասեր, կորպորատիվ բախումներ, իրավունքի ինքնապաշտպանություն, կառավարման մոդելներ

«Ստարտափ»¹ եզրույթն օգտագործվում է այն կազմակերպությունների համար, որոնք ունեն գործառնական կարճ պատմություն, հիմնադիրների կարծիքով՝ բազմապիսի ոլորտներում կիրառվող գաղափարներ, որոնց իրականացման կամ զարգացման համար պահանջվում են ֆինանսական լուրջ ներդրումներ, ինչպես նաև կազմակերպությունն արդյունավետ կառավարելու համար անհրաժեշտ այլ ռեսուրսներ: Ստարտափները սովորաբար հիմնադրվում են մեկ կամ մի քանի անձանց կողմից, նրանց գործունեությունը ֆինանսական ներդրումների առումով խիստ ռիսկային է, ուստի նման կազմակերպություններն իրենց գործունեությունը սկսում են բարձր ծախսերով և սահմանափակ եկամուտներով, ներդրումներ ներգրավում են ոչ ավանդական այնպիսի աղբյուրներից, ինչպիսիք են փոխարկելի փոխառությունները, քրուդֆանդինգը², վենչուրային կա-

¹ Ստարտափ (անգլ.՝ startup company, startup, բառացիորեն՝ «սկսվող»), գործառնական կարճ պատմություն ունեցող ընկերություն: Եզրույթն առաջին անգամ օգտագործվել է «Ֆորբս» ամսագրում, 1973 թվականի օգոստոսին:

² 2022 թվականի փետրվարի 8-ին ՀՀ կենտրոնական բանկի կողմից հաստատվել է ներդրումային քրաուդֆանդինգի (արժեթղթերի վաճառքի միջոցով իրականացվող քրաուդֆանդինգի) ծառայությունները կարգավորող ենթաօրենսդրական ակտերի փաթեթը, ինչը կարող է կարևոր նշանակություն ունենալ ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնող անձանց, հատկապես նորաստեղծ և ՓՄՁ ընկերությունների համար քրաուդֆանդինգի հարթակների միջոցով պարզեցված կարգով, առանց թա-

պիտալը³ և այլն: Հարկ է նշել, որ ներկայումս ճանաչված բազմաթիվ ընկերությունների կողմից սպառողին առաջարկվող հայտնի ապրանքները, ծրագրերը, հավելվածներն ու կայքերը ոչ վաղ անցյալում ստարտափային ընկերություններ հանդիսացող խոշոր կազմակերպությունների մտքի արգասիքն են (օրինակ՝ Apple, Microsoft, Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat, Uber և այլ):

Մակայն միայն կենսունակ գաղափարի և հավանական ներդրողների առկայությունը բավարար չէ, որ ստարտափային ընկերությունը հաջողի, իսկ հիմնադիրները կարողանան զարգացող ընկերության նկատմամբ պահպանել իրենց հսկողությունը և արդյունավետ մասնակցել ընկերության կառավարման գործին: Դրա համար անհրաժեշտ պայման են նաև գործարարների շրջանում կորպորատիվ կառավարման, կորպորատիվ իրավունքների իրականացման, դրանց պաշտպանության, կորպորատիվ բախումների և կորպորատիվ կառավարման մոդելների վերաբերյալ անհրաժեշտ գիտելիքների առկայությունը, ինչպես նաև բիզնեսի իրականացման համար իրավաբանական անձի կազմակերպահրավական ճկուն ձևի ընտրությունը: Մեր կարծիքով՝ նշված խնդիրների լուծման համար ՀՀ օրենսդրությամբ նախատեսված իրավաբանական անձի առավել հարմար կազմակերպահրավական ձևը բաժնետիրական ընկերությունն է, որը հնարավորություն է տալիս մոդելավորելու կորպորատիվ կառավարման տարաբնույթ իրավիճակներ, ապահովելու տարբեր ներդրողների ներգրավման գրավիչ կառուցակարգեր:

«Կառավարել» եզրույթը ծագել է լատիներեն «administration» և «gubernare» (ղեկավարում, համակարգում) բառերից: Է. Բ. Սդայանի բացատրական բառարանում «կառավարել» բառը ունի շատ լայն իմաստ՝ գործունեությունը ղեկավարել, վարել, տնօրինել (գործերը), կարգավորել, ուղղություն տալ, գործի գցել, բանեցնել և այլն⁴: Իսկ «կառավարել» կատեգորիան բավականին երկար ժամանակահատված է, ինչ փիլիսոփայության, տնտեսագիտության, հոգեբանության և կիրառական հեռազոտման առարկա է: Այն ուսումնասիրվել է նաև իրավագետների կողմից, առավելապես իրավահարաբերությունների հանրային իրավական կարգավորման մասով (սահմանադրական, վարչական և այլն)⁵: Յուրաքանչյուր գիտություն և հետազոտող, հաշվի առնելով հետազոտության օբյեկտի առանձնահատկությունները, իր առջև դրված նպատակները, «կառավարել» կատեգորիան բնորոշում է յուրովի:

փանցիկության ծավալուն պահանջների (օրինակ՝ ազդագիրը և այլ բացահայտումները) արժեթղթերի վաճառքի միջոցով ներդրողներից տարեկան մինչև 2,5 մլրդ ՀՀ դրամ ծավալով ֆինանսավորում ներգրավելու գործում:

³ Այդ մասին առավել մանրամասն տե՛ս **Brad Feld and Jason Mendelson**, *Venture Deals, be smarter than your lawyer and venture capitalist*, Third Edition, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, 2016:

⁴ Տե՛ս **Է. Բ. Սդայան**, *Արդի հայերենի բացատրական բառարան*, Ա-2, Եր., 1976, էջ 696:

⁵ Տե՛ս «Корпоративное право», под ред. И. С. Шиткина, М., 2007, էջ 281:

Քննարկվող խնդրի շրջանակներում հետաքրքրական է «կորպորատիվ կառավարում» կատեգորիայի էության բացահայտումը: Համաշխարհային բանկի տված բնորոշման համաձայն՝ կորպորատիվ կառավարումը օրենքների, իրավական այլ ակտերի և մասնավոր հատվածի կամավոր գործունեության այնպիսի միասնություն է, որը ձեռնարկություններին հնարավորություն է ընձեռում ներգրավելու ֆինանսական և մարդկային կապիտալ, գործելու արդյունավետ և այդպիսով հարատևելու՝ իրենց բաժնետերերի համար ստեղծելով երկարաժամկետ տնտեսական արժեք, որը պետք է զուգորդվի շահագրգիռ բուլոր կողմերի և ընդհանրապես հասարակության շահերի նկատմամբ հարգանքով⁶: Փաստորեն, համաշխարհային բանկի բնորոշումը շատ ընդգրկուն է և ընդգծում է համաշխարհային տնտեսության զարգացման գործում կորպորատիվ կառավարման կարևորությունը:

Նշված տարողունակ բնութագրումների կողքին ամենապարզ և դիպուկ սահմանումներից մեկը տրված է Միացյալ Թագավորության Քեդդբրիի Կանոնագրքում. «Կորպորատիվ կառավարումը համակարգ է, որով ընկերությունները ղեկավարվում և վերահսկվում են»⁷:

Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության (ՏՀԶԿ) համընդհանուր ճանաչում գտած ստանդարտներում կորպորատիվ կառավարումը տնտեսական արդյունավետության և աճի բարելավման, ինչպես նաև ներդրողների վստահության ամրապնդման կարևոր տարր է: Այն դիտվում է որպես ընկերության ղեկավարության, խորհրդի, բաժնետերերի և այլ շահառուների միջև առկա հարաբերությունների համալիր: Կորպորատիվ կառավարումը նաև սահմանում է մեխանիզմներ, որոնց միջոցով ձևավորվում են ընկերության նպատակները, որոշվում են դրանց հասնելու, ինչպես նաև գործունեության վերահսկողության միջոցները: Լավ կորպորատիվ կառավարումը պետք է խթանի, որ ղեկավարությունը և խորհուրդը ձգտեն հասնելու ընկերության և բաժնետերերի շահերին համապատասխանող նպատակներին, ինչպես նաև նպաստի արդյունավետ վերահսկողությանը⁸:

Պատշաճ կորպորատիվ կառավարումը ընկերություններին հնարավորություն է տալիս բարձրացնելու իրենց մրցունակությունը, տնտեսական գործունեության արդյունավետությունը և աճը, ներգրավելու տնտեսական զարգացման համար անհրաժեշտ ֆինանսներ, ինչպես նաև նպաստելու ընկերության գործունեության մեջ օրինական շահ ունեցող շահառուների պաշտպանությանն ու նրանց հետ համագործակցությանը:

Կորպորատիվ կառավարումը մեր ուսումնասիրության շրջանակներում ընկալվում է նեղ առումով, այդտեղ բացակայում է կորպորա-

⁶ Տե՛ս **Maassen G.F.** An International Comparison of Corporate Governance Models, Elst, the Netherlands, 2000, էջ 1:

⁷ «Կորպորատիվ կառավարման կանոնագրքին հավանություն տալու մասին» ՀՀ կառավարության 30.12.2010 թվականի թիվ 1769-Ս որոշումը (ՀՀՊՏ 2011/6 (809) 02.02.11):

⁸ Տե՛ս OECD Principles of Corporate Governance, Paris, 2004, էջ 3-4:

ցիայի արտադրական գործընթացի կառավարումը կամ դրա, այսպես կոչված, մենջմենթը⁹:

Կորպորատիվ կառավարման հիմնախնդրի ուսումնասիրման գործում էական նշանակություն ունի կորպորատիվ կառավարմանը մասնակից սուբյեկտների կազմի տարրոռոշումը: Նրանց թվին կարելի է դասել կորպորացիան որպես այդպիսին, կորպորացիայի հիմնադիրներին (մասնակիցներին) և կառավարման մարմինները: Որոշակի իրավիճակներում նման սուբյեկտների շարքին կարող են դասվել նաև այն անձինք, որոնք կորպորացիայի վիճակի և դրա զարգացման վրա կարող են ներազդել արտաքինից չգտնվելով կորպորացիայի ներսում (պետություն, արժեթղթերի պահառու, կորպորացիայի պարտատերեր և այլն):

Կորպորատիվ կառավարման սուբյեկտային կազմի նշյալ բազմազանությունը ենթադրում է տարբեր շահերի առկայություն, որոնց բախումը հաճախ հանգեցնում է կորպորատիվ կոնֆլիկտների:

Է. Բ. Ադայանի բացատրական բառարանում «կոնֆլիկտ» բառը մեկնաբանվում է որպես հակադիր շահերի, ձգտումների, հայացքների բախում, ընդհարում, վեճ, տարաձայնություն¹⁰: «Կոնֆլիկտ» կատեգորիային նվիրված են տեսական բազմաթիվ աշխատություններ¹¹, իսկ Ա. Ա. Դանիելյանի առավել ընդգրկուն բնորոշմամբ՝ կորպորատիվ կոնֆլիկտը վեճ է կորպորացիայի անդամների կամ կորպորացիայի անդամների և կորպորացիայի միջև, որի օբյեկտ են ինչպես կորպորատիվ, այնպես էլ կորպորացիայի գործունեության կամ կորպորացիայի շահերից բխող պահանջներին վերաբերող այլ իրավահարաբերություններ: Այդ թվում՝ վեճը կորպորացիայի կամ կորպորացիայի անդամների միջև մի կողմից և այլ անձանց (կորպորացիայի գործադիր մարմինները, ռեեստրավարը, ներդրողները)՝ մյուս կողմից, եթե այն շոշափում է կամ կարող է շոշափել կորպորացիայի ներսում ծավալվող հարաբերությունները, որոնք պայմանավորված են վեճի կողմերի՝ կորպորացիան կառավարելու կապակցությամբ առաջացած հակընդդեմ նպատակներով ու շահերով¹²:

Կորպորատիվ կոնֆլիկտներին մասնակից սուբյեկտների կազմը շատ ավելի ընդարձակ է: Մասնավորապես, Ե. Յու. Պաշկովան արդարացիորեն կարծում է, որ կորպորատիվ կոնֆլիկտների սուբյեկտային կազմը որոշելիս անհրաժեշտ է գնահատել կորպորացիայում անձի մասնակցության փաստը: Դա թույլ կտա սուբյեկտների կազմում ընդ-

---

⁹ Այդ մասին առավել մանրամասն տե՛ս **Beasley M.S.** An Empirical Analysis of the Relation Between Corporate Governance and Management Fraud, doctoral dissertation, Michigan State University, 1994, **Boch F.A.J. van den and Maljers F.A.** Strategic Management and Corporate Governance, a Comparative Approach, Project Description Ph.D. Program, ERASM, Erasmus Rotterdam School of Management, Rotterdam, 1994:

¹⁰ Տե՛ս **Է. Բ. Ադայան**, նշվ. աշխ., էջ 757:

¹¹ Տե՛ս **Габов А.В.** Сделки с заинтересованностью. Практика акционерных обществ, М., 2004, էջ 16-20:

¹² Տե՛ս **Даниельян А.А.** Корпорация и корпоративные конфликты: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук, М., 2006, էջ 3, 9:

գրկել նաև այնպիսի անձանց, որոնք կորցրել են կորպորացիայում մասնակցության իրավունքը այլ անձանց գործողությունների (անգործության) հետևանքով և բողոքարկում են այդ գործողությունները: Դատական կարգով լուծման ենթակա կորպորատիվ վեճերի սուբյեկտների կազմում անհրաժեշտ է ընդգրկել նաև այն անձանց, որոնց վերապահվել են կորպորացիայի կամ նրա անդամների լիազորությունները: Նման սուբյեկտների թվին կարող է դասվել, օրինակ, ընկերության ռեեստրավարը: Այդ սուբյեկտները փաստացի իրականացնում են կորպորացիայի կամ նրա անդամների իրավունքները կամ պարտականությունները, և դրանց բացառումը կորպորատիվ վեճերի սուբյեկտների շարքից կարող է հանգեցնել դատական ենթակայությունից արժեթղթերի շարժի հետ կապված մի շարք կոնֆլիկտների դուրսբերմանը¹³:

Կորպորացիայի տնտեսական գործունեության զարգացման հարցում կոնֆլիկտը կարող է կատարել ինչպես կառուցողական, այնպես էլ ապակառուցողական դեր:

Կորպորացիայի մասնակցի պահանջով որոշակի գործողություններ կատարելու պարտականություն ունեցող կորպորացիան այդպիսիք կատարում է ոչ միայն դրանց հարկադիր կատարման և վնասների փոխհատուցում ստանալու երաշխիքների առկայության, այլև բաժնետիրական ընկերության և նրա մարմինների նկատմամբ համապատասխան վարչական սանկցիաների կիրառման սպառնալիքով: Ներկայումս կորպորատիվ իրավահարաբերությունների մեջ մտնելու կարևոր նախապայման են նման հարաբերությունների վերահսկման համար օրենսդրական խիստ երաշխիքների առկայությունը և մասնակիցների իրավունքների ու շահերի պաշտպանության համար հստակ մեխանիզմների նախատեսումը՝ ինչպես դատական, այնպես էլ արտադատական պաշտպանությունը: Երաշխիքների և պաշտպանության նման համակարգի բացակայությունը կամ ոչ արդյունավետ լինելը կնշանակի, որ կորպորատիվ իրավահարաբերություններում որպես ավելի թույլ կողմ հանդես եկող մասնակիցը իր սեփականությունը փոխարինում է կորպորացիայի հանդեպ բավարար չափով չերաշխավորված իրավունքներով: Կորպորացիայի մասնակիցը պետք է ապահովված լինի անհրաժեշտ պաշտպանությամբ¹⁴, ինչը պայմանավորված է նրա և կորպորացիայի միջև ծավալվող հարաբերությունների յուրահատկությամբ¹⁵:

Կորպորացիայի անդամի սուբյեկտիվ իրավունքն այդ անձի հնա-

¹³ St`u **Пашкова Е.Ю.** Подведомственность арбитражным судам споров, возникающих из корпоративных правоотношений, М., 2006, էջ 9-10:

¹⁴ Հայաստանում կորպորատիվ վեճերի դատական պաշտպանության գործում կարևոր ներդրում է 2018 թ. փետրվարի 9-ին ընդունված ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում, որպես հատուկ հայցային վարույթի տեսակ, կորպորատիվ վեճերով գործերի քննության նախատեսումը, ինչը էապես բարձրացնում է նման վեճերի քննության արդյունավետությունը:

¹⁵ St`u **Гололобов Д.В.** Акционерное общество против акционера: противодействие корпоративному шантажу, М., 2004, էջ 33-35:

րավոր վարքագծի միջոցն է, իրավագոր անձի՝ օբյեկտիվ իրավունքով ճանաչվող իշխանության ուրուտ: Ուստի կորպորատիվ իրավահարաբերություններում սուբյեկտիվ իրավունքը բնութագրելիս անհրաժեշտ է ընդգծել այն իրավական միջոցների կարևորությունը, որոնք իրավագոր անձին հնարավորություն են տալիս իր իրավունքներն իրականացնելու այլ անձանցից համապատասխան վարքագծի դրսևորում պահանջելու միջոցով: Օրինակ՝ բաժնետիրական ընկերության բաժնետիրոջ՝ բաժնետերերի ընդհանուր ժողովին մասնակցելու սուբյեկտիվ իրավունքը չի կարող իրագործվել առանց այլ անձանց, մասնավորապես ընկերության կառավարման մարմինների համապատասխան գործողությունների և բաժնետիրոջը համապատասխան գործողություններ կատարելուն պարտադրելու հնարավորություն ընձեռելով:

Կորպորատիվ իրավահարաբերությունների մասնակիցների իրավունքների և օրինական շահերի դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների նախատեսումը կարևոր նախապայման է այնպիսի հանրային շահերի հասնելու համար, ինչպիսիք են տնտեսության մեջ մասնավոր ներդրումներ ներգրավելը և քաղաքացիական շրջանառությունում հասարակական հարաբերությունների կայունության ապահովումը: Կորպորատիվ իրավահարաբերությունների առանձնահատկությունները պայմանավորում են դրանց պաշտպանության ինչպես դատական, այնպես էլ կորպորացիայի, կորպորացիայի անդամների կողմից իրենց իրավունքների չարաշահումներից վերջիններիս ինքնապաշտպանության տարբեր ձևերի կիրառման անհրաժեշտությունը:

Քաղաքացիական օրենսգրքի 16-րդ հոդվածը քաղաքացիական իրավահարաբերությունների մասնակիցներին օրենքով չարգելված բոլոր եղանակներով իրենց քաղաքացիական իրավունքների ինքնապաշտպանության իրավունք է տալիս, որի իրականացման եղանակները պետք է համաչափ լինեն խախտմանը և դուրս չգան խափանման համար անհրաժեշտ գործողությունների սահմաններից: Իրավունքների ինքնապաշտպանությունը կորպորատիվ կոնֆլիկտների կանխման, ինչու չէ՝ նաև լուծման արդյունավետ միջոցներից է: Այն ենթադրում է առանց իրավասու պետական մարմինների դիմելու անձի կողմից օրենքով թույլատրված, ճանաչված կամ չարգելված գործողությունների իրականացում, որոնք ուղղված են իրավախախտումների կանխագեմանը, ինչպես նաև խախտված սուբյեկտիվ իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի պաշտպանությանը: Ինքնապաշտպանության եղանակները կոնկրետ գործողություններ են, գործողությունների համակարգ, որոնք իրականացվում են անձի կողմից իրավախախտումը կանխելու կամ մինչ իրավախախտումը եղած դրությունը վերականգնելու համար: Ինքնապաշտպանությունից օգտվելը չի բացառում հետագայում իրավասու մարմիններին դիմելու միջոցով իրավունքների պաշտպանություն իրականացնելու հնարավորությունը:

Կորպորատիվ իրավահարաբերություններում կարելի է առանձնացնել քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանությանը բնորոշ ինքնապաշտպանության հետևյալ հատկանիշները.

- ինքնապաշտպանության միջոցով իրավունքների պաշտպանության կարելի է դիմել իրավունքների խախտման կամ դրանց խախտման իրական սպառնալիքի առկայության դեպքում: Կորպորատիվ իրավահարաբերություններում, որպես կանոն, ինքնապաշտպանության իրավունքը ծագում է այսպես կոչված «շարունակվող» բնույթ կրող իրավախախտումների դեպքում: Օրինակ՝ բաժնետիրական ընկերությունից մեծ քանակությամբ փաստաթղթերի վերաբերյալ մեկանգամյա հարցման դեպքում ինքնապաշտպանության միջոցների կիրառումը և տեղեկատվության տրամադրումը համարժեք չեն դիտվի, թեև նման հարցումը կարող է կատարվել բաժնետիրական ընկերության կորպորատիվ և ֆինանսատնտեսական գործունեության վրա բացասական ազդեցություն թողնելու նպատակով: Միևնույն ժամանակ, եթե նույնաբովանդակ տեղեկատվությունը պահանջվի կրկին, ապա ընկերությունը կարող է դիմել ինքնապաշտպանության և նույն գործողությունը չկրկնել: Հարկ ենք համարում նշել, որ կորպորատիվ շանտաժը մասնակիցներն իրականացնում են օրենքով վերապահված իրավունքների սահմաններում:

- Քաղաքացիական իրավունքների ինքնապաշտպանությունը իրականացվում է միակողմանիորեն, իսկ կորպորատիվ իրավահարաբերությունների ոլորտում այս հատկանիշը ոչ միշտ է դրսևորվում, քանի որ հակազդեցությունը կորպորատիվ շանտաժին կարող է կատարվել ոչ միայն ընկերության, այլև ընկերության մասնակիցների կամ նրանց խմբի կողմից:

- Քաղաքացիական իրավունքների ինքնապաշտպանությունը կատարվում է միայն գործողությունների միջոցով: Տվյալ պնդումը կորպորատիվ իրավահարաբերությունների վրա տարածելն այդքան էլ ճիշտ չէ, քանի որ այս դեպքում այն կարող է իրականացվել նաև անգործություն դրսևորելու միջոցով, օրինակ՝ պահանջվող փաստաթղթերը ներկայացնելուց խուսափելով:

- Քաղաքացիական իրավունքների ինքնապաշտպանությանը բնորոշ է այն, որ կոնկրետ միջոցի կիրառման հնարավորությունը պետք է նախատեսված լինի օրենքով կամ պայմանագրով: Կորպորատիվ իրավահարաբերություններում դա դրսևորվում է մասնակիորեն: Օրինակ՝ գրինմեյլերի¹⁶ (greenmail - կորպորատիվ շանտաժ) գործողությունները համապատասխանում են օրենքի պահանջներին: Եթե կորպորատիվ շանտաժիստը ձեռնարկում է որևէ անօրինական գործո-

---

¹⁶ Այդ մասին առավել մանրամասն տե՛ս **Keene A.M.** Greenmail, New York, 1986, Governance, Directors and Boards, Edited by M. Ezzamel, Edward Elgar Publishing, 2005, էջ 293, **Kester Carl W.**, Japanese Takeovers: The Global Contest for Control, Washington, 2003, էջ 246 և այլն:

դություն, ապա կորպորացիան օրենքով սահմանված կարգով կարող է մերժել նրա պահանջները կամ էլ համապատասխան հայցով դիմել դատարան: Բայց, քանի որ գրինմեյլինգը հենց գործողություն է, որն այս կամ այն կերպ կապված է կորպորացիայի մասնակից կորպորատիվ շանտաժիստի իրավունքների չարաշահման հետ, ապա դրանց հակազդեցությունը երբեմն որոշակի պայմաններում ևս դուրս է գալիս օրենքի ֆորմալ պահանջների սահմաններից: Մակայն, որպես կանոն, հակազդեցությանն ուղղված գործողությունները օրենքի շրջանակներից դուրս են գալիս այնքանով, որքանով կորպորացիայի բարեխիղճ անդամի գործողությունները վերածվում են կորպորատիվ շանտաժի:

- Քաղաքացիական իրավունքների ինքնապաշտպանության ժամանակ գործողություններն ուղղված են իրավունքների անձեռնմխելիությանը, իրավախախտումների բացահայտմանը, ինչպես նաև դրանց հետևանքների վերացմանը: Կորպորատիվ իրավահարաբերությունների ոլորտում կորպորացիայի կամ իրենց իրավունքները պաշտպանող մասնակիցների գործողությունները ավելի հաճախ ուղղված են իրավունքների անձեռնմխելիության ապահովմանը, իրավախախտումների բացահայտմանը, քան դրանց հետևանքների վերացմանը: Հետևյալների վերացմանն ուղղված կորպորացիայի գործողությունները որպես կանոն համալիր բնույթի են և ուղղված են կորպորացիայի ֆինանսատնտեսական և կորպորատիվ գործունեությունը կայուն մակարդակի վրա պահելուն և կապված չեն կորպորատիվ շանտաժիստի գործողություններին հակազդելու հետ:

- Ինքնապաշտպանությանը բնութագրական է նաև այն, որ իրավունքների ինքնապաշտպանությանն ուղղված գործողությունները կարող են բողոքարկվել դատարան կամ այլ իրավասու մարմիններ: Նշված հատկանիշը միանշանակ կարող է ի հայտ գալ նաև կորպորատիվ իրավահարաբերություններում:

Կորպորատիվ հսկողությունը՝ որպես կորպորատիվ կառավարման բաղկացուցիչ մաս և կորպորացիայի գործունեության վրա ազդելու միջոց, հիմնված է կորպորացիայի գործունեությունը ղեկավարելու հնարավորությամբ պայմանավորված կորպորացիայի անդամի իրավունքների ամբողջության վրա: Իրավունքներ, որոնք ստարտափային ընկերության հիմնադիր բաժնետերերի պարագայում կարող են լրջագույն սահմանափակումների ենթարկվել, եթե ներդրողները կորպորացիայի նկատմամբ այս կամ այն ձևով սկսում են հսկողություն իրականացնել:

Կորպորատիվ հսկողություն իրականացնելու հնարավորություն ունեցող անձը կարող է գործարքի միջոցով կամ այլ եղանակով հսկողության իրավունքը փոխանցել այլ անձի, որի արդյունքում ընկերության բաժնետոմսերի որոշակի փաթեթ ձեռք բերած նոր բաժնետերը բազմաթիվ հայցեր ներկայացնելու միջոցով կարող է ծանրաբեռնել ընկերության գործունեությունը: Այս խնդիրը ներկայումս խիստ արդիա-

կան է, քանի որ մշտապես առաջանում են հարյուրավոր կոնֆլիկտներ, որոնցում կողմերը փորձում են կորպորացիայի նկատմամբ հսկողություն իրականացնելու իրավունք ստանալ: Կորպորատիվ կոնֆլիկտները, որոնք զանգվածային լրատվության միջոցներում ստացել են «կորպորատիվ պատերազմներ» անվանումը, հանգեցնում են խոշորագույն կորպորացիաների գործունեության դադարեցման կամ խոշոր վնասներ են հասցնում դրանց սեփականատերերին:

Կորպորատիվ կոնֆլիկտի կողմը կարող է կորպորատիվ կոնֆլիկտը լուծելու համար ընտրել վերը թվարկված և ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 14-րդ հոդվածով նախատեսված միջոցներից մեկը կամ մի քանիսը միաժամանակ: Սակայն կորպորատիվ իրավունքների և շահերի պաշտպանության համար առավել արդյունավետ կլինի այն միջոցը, որը ընդունելի կլինի նաև մյուս կողմի համար: Կորպորատիվ կոնֆլիկտների կանխարգելման գործում կարևոր գործիք են նախապես ճիշտ ընտրած կորպորատիվ կառավարման մոդելները և ընկերությունն նոր մուտք գործող բաժնետիրոջ, ինչպես նաև գործող բաժնետերերի միջև բաժնետիրական համաձայնագրի¹⁷ կամ այլ գործիքի միջոցով հնարավոր կորպորատիվ վարքագծի կանոնակարգումը:

Կորպորացիայի կառավարման գործում էական է կորպորատիվ կառավարման սկզբունքների դերը: Կորպորատիվ կառավարման սկզբունքներ ասելով հասկանում ենք այն ելակետային դրույթները, որոնք բնութագրում են կորպորացիայի կառավարման գործընթացը: Սկզբունքներն են, որ արտահայտվելով կառավարվող համակարգի բոլոր մակարդակներում՝ կանխորոշում են դրա կազմակերպական հիմքերը, համապատասխան կառավարող սուբյեկտների գործունեության, ինչպես նաև կառավարման օբյեկտի հետ փոխհարաբերությունների բնույթը¹⁸:

Ինչպես այլ երկրներում, այնպես էլ Հայաստանի Հանրապետությունում կորպորատիվ կառավարման սկզբունքները օրենսդրությամբ ուղղակիորեն նախատեսված չեն, այլ արտահայտվում են խորհրդատվական բնույթի փաստաթղթերում: Օրինակ՝ Հայաստանի Հանրապետությունում այդպիսին է ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված «Կորպորատիվ կառավարման կանոնագիրքը»: Իսկ մասնագիտական գրականության մեջ այդ սկզբունքները ենթարկվում են տարատեսակ դասակարգումների¹⁹: Սակայն մեզ համար ընդունելի են և ազգային մակարդակում կորպորատիվ կառավարման սկզբունքների մշակման

¹⁷ Բաժնետիրական համաձայնագրի մասին առավել մանրամասն տե՛ս **Դ. Մերոբյան, Ա. Սողոմոնյան**, Բաժնետիրական համաձայնագիրը որպես քաղաքացիաիրավական պայմանագրի տեսակ, «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Իրավագիտություն», Եր., 2021 № 2 (35), էջ 41-56:

¹⁸ Տե՛ս **Козлов Ю. М., Фролов Е. С.** Научная организация управления и право, М., 1986, էջ 82:

¹⁹ Այդ մասին առավել մանրամասն տե՛ս **Maassen G. F.**, նշվ. աշխ., 2000, էջ 79, **Могилевский С. Д.** Правовые основы деятельности акционерных обществ, М., 2004, էջ 167-180:

համար հիմք են ՏՀԶԿ-ի մշակած Կորպորատիվ կառավարման սկզբունքները, որոնք հրատարակվել են 1999 թվականին և համարվում են կորպորատիվ կառավարման միջազգային ուղենիշ²⁰: Հաշվի առնելով 1999 թվականից հետո տեղի ունեցած զարգացումները՝ ՏՀԶԿ անդամ երկրների կառավարությունները 2004 թվականի ապրիլին հաստատեցին հետևյալ վեց նոր սկզբունքները.

- արդյունավետ կորպորատիվ կառավարման հիմքերի ապահովումը,

- բաժնետերերի իրավունքները և սեփականատերերի հիմնական գործառույթները,

- բաժնետերերի նկատմամբ հավասար վերաբերմունքը,

- կորպորատիվ կառավարման մեջ շահագրգիռ անձանց դերը,

- տեղեկատվության բացահայտումը և թափանցիկությունը,

- խորհրդի իրավասությունները²¹:

Փաստաթղթում առկա են նաև յուրաքանչյուր սկզբունքին վերաբերող բացատրական ամփոփումներ՝ միջոցառումների շրջանակի նշումով, որոնք նոր սկզբունքների կիրառման համար համարվել են օգտակար:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ կորպորատիվ տիպի իրավաբանական անձինք իրավաբանական անձի կազմակերպաիրավական ձևերից են, «կորպորատիվ տիպի իրավաբանական անձի մարմին» հասկացությունն անխզելիորեն կապված է «իրավաբանական անձի մարմին»²² հասկացության հետ: Ինչպես արդեն նշեցինք, իրավաբանական անձն իրավունքի արհեստածին սուբյեկտ է՝ ստեղծված որոշակի նպատակների հասնելու համար²³, և իր վերացական լինելու փաստի ուժով նա չի կարող իրագործել ո՛չ իր իրավունակությունը, ո՛չ էլ գործունակությունը²⁴: Նշված նպատակներին հասնելն անհնարին կլինի, եթե չձևավորվեն ընկերության կառավարման այնպիսի մար-

---

²⁰ Բացի ՏՀԶԿ սկզբունքներից, ներքոհիշյալ փաստաթղթերը ևս կարող են դիտվել որպես կորպորատիվ կառավարման պրակտիկայի բարելավման աղբյուր. Եվրոպական միության Հանձնաժողովի առաջարկը ցուցակված ընկերությունների խորհուրդների ոչ գործադիր կամ վերահսկիչ անդամների և խորհրդի հանձնաժողովների վերաբերյալ ընդունված 2005 թվականի փետրվարին, Բանկային վերահսկման Բազելի կոմիտեի «Բանկային կազմակերպությունների կորպորատիվ կառավարման կատարելագործման ուղեցույցը» (2006), «ՏՀԶԿ ուղեցույցը զարգացող շուկաներում ցուցակված ընկերությունների կորպորատիվ կառավարման մասին» (2006), «ՏՀԶԿ ուղեցույցը պետական ընկերություններում կորպորատիվ կառավարման մասին» (2005), ՎՋԵԲ-ՏՀԶԿ Եվրասիայի բանկերի կորպորատիվ կառավարումը. առաջարկների ժողովածու (2008) / տե՛ս <http://www.ebrd.com/pages/sector/legal/corporate/standards.shtml>, Եվրոպական միության դիրեկտիվների ժողովածու (Acquis Communautaire) / տե՛ս http://ec.europa.eu/internal_market/company/index_en.htm

²¹ Տե՛ս OECD Principles of Corporate Governance, Paris, 2004, էջ 7:

²² Հարկ ենք համարում նշել, որ անգլիական իրավունքում «իրավաբանական անձի մարմին» հասկացությունը կիրառելի չէ: Այդ մասին առավել մանրամասն տե՛ս *Дубовицкая Е.А.* Европейское корпоративное право, М., 2004, էջ 94:

²³ Տե՛ս *Шершеневич Г. Ф.* Учебник русского гражданского права, М., 1907, էջ 89-91:

²⁴ Տե՛ս *Могилевский С. Д.*, նշվ. աշխ., էջ 145:

միններ, որոնք կկարողանան առավելագույնս ապահովել իրավաբանական անձի արդյունավետ գործունեությունը: Նման պայմաններում կարելի է պնդել, որ կորպորատիվ կառավարման կարևորագույն սկզբունքներից է կորպորացիայի կառավարումը նրա մարմինների, այլ ոչ թե մասնակիցների միջոցով իրականացնելը: Հիմքում ունենալով այս տրամաբանությունը ՀՀ քաղ. օր.-ի 57-րդ հոդվածի 1-ին կետում սահմանվում է, որ իրավաբանական անձը քաղաքացիական իրավունքներ է ձեռք բերում և քաղաքացիական պարտականություններ է ստանձնում իր մարմինների միջոցով, որոնք գործում են օրենքին, այլ իրավական ակտերի և դրա կանոնադրությանը համապատասխան:

Մասնագիտական գրականության մեջ իրավաբանական անձի մարմինը միշտ դիտարկվում է իրավաբանական անձի և նրա իրավունակության պրիզմայով²⁵: Իրավաբանական անձի մարմիններն են, որ ձևավորում և արտահայտում են իրավունքի սուբյեկտի կամքը, որի արդյունքում նրա մարմինների գործողությունները դիտվում են որպես իրավաբանական անձի գործողություններ: Այս առումով ստարտափային ընկերությունների հիմնադիրները ընկերության նկատմամբ արդյունավետ հսկողություն իրականացնելու համար պետք է ընդգրկվեն կազմակերպության կառավարման մարմիններում կամ այդ մարմինների նկատմամբ ստեղծեն հսկողության և վերահսկողության արդյունավետ մեխանիզմներ, որոնցից մի քանիսին կանդրադառնանք ստորև:

Հարկ ենք համարում նշել, որ իրավաբանական անձի մարմինը հանդես չի գալիս որպես քաղաքացիական իրավահարաբերությունների ինքնուրույն սուբյեկտ, որպես բոլոր տեսակի իրավահարաբերությունների իրական սուբյեկտ հանդես է գալիս իրավաբանական անձը²⁶, իսկ նրա կառավարման մարմինները, ինչպես արդեն նշվեց, կարող են հանդես գալ որպես կորպորատիվ կառավարման սուբյեկտ:

Նման իրավիճակում կարելի է եզրակացնել, որ եթե իրավաբանական անձի մարմինն իրավունքի ինքնուրույն սուբյեկտ չէ, այլ իրավաբանական անձի բաղկացուցիչ մաս կամ առանձնացված կառուցվածքային ստորաբաժանում, ապա այն չի կարող համարվել ներկայացուցիչ: Այս խնդիրն ունի ինչպես տեսական, այնպես էլ գործնական կարևոր նշանակություն:

Իրավաբանական անձի մարմինները նրա ներկայացուցիչների թվին դասելու հարցում տեսաբանների շրջանում միասնական կարծիք չկա: Որոշ հեղինակներ իրավաբանական անձի միանձնյա գործադիր մարմինը դիտարկում են որպես ընկերության բաղկացուցիչ մաս, իսկ հեղինակների մեկ այլ խումբ ենթադրում է, որ, օրինակ, միանձնյա գործադիր մարմինը նրա ներկայացուցիչն է:

²⁵ См. у **Мейер Д. И.** Русское гражданское право, ч. 2, М., 1997, էջ 126, **Трубецкой Е.Н.** Энциклопедия права, СПб., 1998, էջ 145 և այլն:

²⁶ См. у **Черепанин Б. Б.** Волеобразование и волеизъявление юридического лица. Труды по гражданскому праву, М., 2001, էջ 36:

Կարծում ենք, որ իրավաբանական անձի գործադիր մարմինը իրավաբանական անձի կառավարման մարմին է, որն օրենքի ուժով արտահայտում է իրավաբանական անձի կամահայտնությունը, օժտված է նրա անունից ներկայացուցչություն իրականացնելու լիազորություններով, հետևաբար գործադիր մարմնի ղեկավարը դասական առումով չի կարող համարվել իրավաբանական անձի ներկայացուցիչ, և այդ հարաբերությունների նկատմամբ ներկայացուցչության կանոնները ամբողջությամբ կիրառելի չեն: Առաջարկում ենք ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում, «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքում և «Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքում ընկերության միանձնյա գործադիր մարմնի իրավական էության որոշակիացման մասով կատարել համապատասխան փոփոխություններ ու լրացումներ, ինչը հնարավորություն կընձեռի վերը նկարագրված իրավիճակներում համադրելու կորպորացիայի և ղեկավար մարմիններում աշխատող անձանց շահերը, սահմանելու նման իրավիճակներում գործարքներ կնքելու նոր ընթացակարգեր և կանոններ: Մասնավորապես, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 318-րդ հոդվածի 3-րդ կետը լրացնել հետևյալ բովանդակությամբ նոր նախադասությամբ. «Միանձնյա գործադիր մարմնի կողմից ընկերության անունից կնքված գործարքների նկատմամբ ներկայացուցչի կնքած գործարքներին վերաբերող կանոնները կիրառելի չեն»: Բացի այդ, սույն առաջարկի տրամաբանության սահմաններում համապատասխան փոփոխություններ կատարել կորպորացիաների տարբեր կազմակերպարավական ձևերը կարգավորող օրենքներում²⁷:

Այսպիսով, կորպորատիվ տիպի իրավաբանական անձի մարմինները մեկ կամ մի քանի անձանց կողմից ներկայացվող իրավաբանական անձի բաղկացուցիչ մասեր են, որոնք օրենքով և (կամ) կանոնադրությամբ իրենց վերապահված լիազորությունների շրջանակներում ձևավորում ու արտահայտում են իրավաբանական անձի կամքը՝ դրանով իսկ ապահովելով նրա իրավասուբյեկտությունը, իսկ կորպորացիայի կամքի ձևավորումը և արտահայտությունն իրականացվում է համապատասխան մարմինների կողմից հատուկ ակտերի ընդունմամբ:

Այժմ ընդհանուր գծերով ներկայացնենք բաժնետիրական ընկերության կառավարման մարմինների կառուցվածքը և իրավասությունները, քանի որ հենց դրանցից է կախված ստարտափային ընկերության կառավարման մոդելի ճշգրիտ տարրորոշման հնարավորությունը:

Բաժնետիրական ընկերության կառավարման մարմինների կառուցվածքը տարբեր է: Որպես կանոն՝ կառավարման մարմինների կա-

²⁷ Հարկ է նշել, որ այս տրամաբանությամբ 2021 թ. մայիսի 26-ին «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 88-րդ հոդվածում կատարվել է լրացում, որով ընկերության միակ բաժնետիրոջը թույլատրվել է ինքն իր հետ կնքել պայմանագիր, այն դեպքում, երբ միակ բաժնետերը միաժամանակ զբաղեցնելու է ընկերության միանձնյա գործադիր մարմնի ղեկավարի պաշտոնը:

ռուցվածքի ընտրությունը, իրավասության որոշումն իրականացվում են ընկերությունը ստեղծելիս կամ ընկերություն նոր ներդրողներ մուտք գործելուց առաջ, այն ամրագրվում է կանոնադրության և ներքին կանոնակարգող այլ փաստաթղթերի մեջ, կախված է գործունեության ոլորտից, բաժնետերերի քանակից, ընկերության ֆինանսական ներուժից, ընկերության կառավարման մարմինների կողմից կորպորատիվ հարաբերություններում իրավունքի չարաշահումներից պաշտպանվելու ցանկության աստիճանից և մի շարք այլ գործոններից: ԱՄՆ-ում և Անգլիայում գործում են կառավարման մարմինների երկաստիճան համակարգեր, ինչը ենթադրում է բաժնետերերի ընդհանուր ժողովի՝ որպես կառավարման բարձրագույն մարմնի և ընկերության ընթացիկ գործունեության ղեկավարումն իրականացնող ընկերության գործադիր մարմնի (խորհրդի) առկայությունը: Գերմանիայում կիրառվում է եռաստիճան մոդելը, այսինքն՝ յուրաքանչյուր ընկերության համար պարտադիր է բաժնետերերի ընդհանուր ժողովի, տնօրենների խորհրդի (դիտորդ խորհրդի) և ընկերության գործադիր մարմնի առկայությունը: Ֆրանսիայում երկուսն էլ կիրառվում են: Եվրոպական միությունը բաժնետիրական ընկերությունների կառավարման կառուցվածքը կարգավորող միասնական նորմեր սահմանելու վերաբերյալ տարիների քննարկումներից հետո առաջարկում է ներդնել եռաստիճան համակարգ: Միևնույն ժամանակ, Եվրոպական միության անդամ պետությունները կարող են կառավարման կառուցվածքի վերաբերյալ հարցը փոխանցել կազմակերպությունների հայեցողությանը²⁸: ՀՀ օրենսդրությամբ թույլատրվում է կիրառել կառավարման երկաստիճան և եռաստիճան համակարգերը, իսկ գործունեության առանձին ոլորտներում ընդգրկված կազմակերպությունների համար նախատեսվում է կառավարման բացառապես եռաստիճան համակարգ²⁹:

Բաժնետերերի ընդհանուր ժողովը ընկերության կառավարման բարձրագույն մարմինն է: Բաժնետերերի ընդհանուր ժողովի իրավասությունը սահմանվում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 99-րդ և 115-րդ հոդվածներով և «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 67-րդ հոդվածով, իսկ գործունեության առանձին ոլորտներում ընդգրկված կազմակերպությունների պարագայում՝ գործունեության սովյալ ոլորտը կարգավորող օրենսդրությամբ: Բաժնետերերի ընդհանուր ժողովի իրավասությանը վերապահված հարցերը չեն կարող փոխանցվել ընկերության գործադիր մարմնի և ընկերության տնօրենների խորհրդի (դիտորդ խորհրդի) լուծմանը՝ բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի:

²⁸ Տե՛ս **Торкановский Е.** Управление акционерным обществом // Хозяйство и право, М., № 6, 1997:

²⁹ Օրինակ՝ «Բանկերի և ֆանկային գործունեության մասին» ՀՀ օրենք, հոդվ. 21, «Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության մասին» ՀՀ օրենք, հոդվ. 21 և այլն:

«Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 83-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ընկերության խորհուրդը իրականացնում է ընկերության գործունեության ընդհանուր ղեկավարումը՝ բացառությամբ այն հարցերը լուծելուց, որոնք վերապահված են ժողովի բացառիկ իրավասությանը: Ընկերության խորհրդի (ղիտորդ խորհրդի) բացառիկ իրավասությանը վերապահված հարցերը չեն կարող փոխանցվել ընկերության գործադիր մարմնի լուծմանը:

Ընկերության գործադիր մարմնի իրավասությանն են վերապահված ընկերության ընթացիկ գործունեության ղեկավարման բոլոր հարցերը՝ բացառությամբ ընկերության բաժնետերերի (մասնակիցների) ընդհանուր ժողովի կամ խորհրդի (ղիտորդ խորհրդի) իրավասությանը վերապահված հարցերի: Ընկերության գործադիր մարմինը կազմակերպում է ընկերության բաժնետերերի ընդհանուր ժողովի և խորհրդի (ղիտորդ խորհրդի) որոշումների կատարումը: Գործադիր մարմինը հաշվետու է ընկերության խորհրդին (ղիտորդ խորհրդին) և ընկերության բաժնետերերի ընդհանուր ժողովին:

«Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 88-րդ և 89-րդ հոդվածները, ի տարբերություն «Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի, թույլ են տալիս բաժնետիրական ընկերությունում ստեղծել միանձնյա գործադիր մարմին կամ միաժամանակ գոյություն ունենալ միանձնյա և կոլեգիալ գործադիր մարմիններ: Կոնկրետ տնտեսական գործունեությամբ զբաղվող ընկերության գործադիր մարմինների կառուցվածքը որոշվում է դրա կանոնադրությամբ: Գրականության մեջ, հաշվի առնելով փոքրամասնություն կազմող մասնակիցների կամ խոշոր մասնակիցների իրավունքների պաշտպանությանը նախապատվություն տալու կոնկրետ երկրի օրենսդրության առանձնահատկությունները, տարորոշվում են կառավարման առօրյա դերական և ինսայդերական մոդելները³⁰:

Առօրյա դերական մոդելը կիրառելի է ԱՄՆ-ում, Մեծ Բրիտանիայում, Նոր Զելանդիայում հրապարակային կորպորացիաների պարագայում, քանի որ վերջիններիս ֆինանսավորման հիմնական աղբյուրը ոչ թե բանկերի կողմից տրամադրվող վարկերն են, այլ անհատ կամ ինստիտուցիոնալ ներդրողների միջոցները: Հետևաբար փոքրամասնություն կազմող մեծաքանակ բաժնետերերի առկայությունը պահանջում է նրանց իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված հաստիկ իրավական կարգավորում, այդ թվում՝ ուղղված տեղեկատվության հրապարակմանն ու թափանցիկությանը, ինչպես նաև կորպորատիվ կառավարման վրա հնարավոր փոխկապվածության ազդեցության բացահայտմանը:

Ինսայդերական մոդելը առավել տարածված է Գերմանիայում, Ճապոնիայում, Շվեյցարիայում և Ֆրանսիայում: Կառավարման այս մոդելի պարագայում կորպորացիայի նկատմամբ հսկողությունը

³⁰ St' u «Корпоративное право», под ред. И. С. Шиткина, էջ 306:

կենտրոնացված է անհատների կամ անձանց որոշակի խմբի ձեռքում: Կորպորացիայի ազդեցիկ բաժնետերերի շարքին են դասվում կառավարիչները, խորհրդի անդամները, վարկավորող բանկերը: Այս համակարգում արժեթղթերի շուկայի միջոցով կորպորացիայի ֆինանսավորումը բանկային վարկավորման նկատմամբ ունի երկրորդային բնույթ, իսկ կառավարման գործում փոքրամասնություն կազմող բաժնետերերի դերակատարությունը հասցված է նվազագույնի:

Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության, բաժնետիրական ընկերությունների մասնակիցների կազմի և դատական պրակտիկայի վերլուծությունը մեզ թույլ է տալիս պնդել, որ մեր երկիրը պատկանում է ինսայդերական մոդելին:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը և «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքը, սահմանելով ընկերության կառավարման մարմինների շրջանակը, դրանց լիազորությունները, միաժամանակ անուղղակի ձևով նախատեսում են բաժնետիրական ընկերության կառավարման մոդելներ:

Բաժնետիրական ընկերության կառավարման մոդելները կառավարման կոնկրետ համակարգեր են, որոնք օրենքով սահմանված կառավարման մարմինների որոշակի հավաքածու են, որից կախված է դրանցից յուրաքանչյուրի իրավասությունների շրջանակը³¹ և կորպորատիվ կառավարման արդյունավետության մակարդակը: Բացի այդ, կառավարման մոդելների վրա էական ազդեցություն կարող են գործել բաժնետերերի և (կամ) ընկերության բաժնետոմսերի բաժանորդագրվող անձանց միջև կնքվող բաժնետիրական համաձայնագրերը, որոնցով բաժնետերերը և հավանական ներդրողները կարող են սահմանել բաժնետոմսերով հավաստվող իրավունքների իրականացման և (կամ) բաժնետոմսերի նկատմամբ իրավունքների իրականացման առանձնահատկությունները:

Այժմ կառավարման յուրաքանչյուր մոդելն ուսումնասիրենք առանձին-առանձին:

Կառավարման առաջին մոդելին բնորոշ է կառավարման մարմինների հետևյալ համակարգը.

- բաժնետերերի ընդհանուր ժողով և
- միանձնյա գործադիր մարմին:

Կառավարման այս ձևը կիրառելի է միայն բաժնետիրական այն ընկերություններում, որոնցում քվեարկող բաժնետոմսերի սեփականատերերի թիվը չի գերազանցում 49-ը:

«Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքը հնարավոր է համարում, որ մինչև 50 բաժնետեր ունեցող ընկերությունում տնօրենների խորհուրդ (դիտորդ խորհուրդ) չստեղծվի: Եթե մինչև 50 բաժնետեր ունեցող ընկերությունում տնօրենների խորհուրդ (դիտորդ

³¹ Տե՛ս **Могилевский С. Д.** Акционерные общества, М., 1998, էջ 98:

խորհուրդ) չի ստեղծվում, ապա նրա իրավասություններն իրականացնում է բաժնետերերի ընդհանուր ժողովը: Այդ դեպքում կանոնադրությունը պետք է դրույթներ պարունակի այն անձի կամ ընկերության այն մարմնի մասին, որն իրավունք ունի որոշում ընդունելու տարեկան և արտահերթ ժողովների գումարման, ժողովի օրակարգի հաստատման, ինչպես նաև ժողովներին մասնակցելու իրավունք ունեցող բաժնետերերի ցուցակը կազմելու տարվա, ամսվա, ամսաթվի հաստատման և բոլոր այն հարցերի լուծման վերաբերյալ, որոնք կապված են ժողովների նախապատրաստման ու գումարման հետ և վերապահված են խորհրդի իրավասությանը:

Կառավարման այս ձևի ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ այն առավել արդյունավետ է գործում, եթե բաժնետերերը գործադիր մարմնի հետ մշտապես սերտ համագործակցության մեջ են, և քվեարկող բաժնետոմսերի սեփականատերերի թիվը չի գերազանցում 5-10-ը:

Կառավարման երկրորդ մոդելը ներկայումս Հայաստանում ամենալայն տարածում ունեցողն է: Այն կարող է արդյունավետ կիրառվել ցանկացած բաժնետիրական ընկերությունում, և դրան բնորոշ է կառավարման մարմինների հետևյալ համակարգը.

- բաժնետերերի ընդհանուր ժողով,
- տնօրենների խորհուրդ (դիտորդ խորհուրդ),
- միանձնյա գործադիր մարմին:

Կառավարման երրորդ մոդելը բավականին հաճախ է կիրառվում բանկերում, վարկային կազմակերպություններում, ապահովագրական և ներդրումային ընկերություններում և դրան բնորոշ է կառավարման մարմինների հետևյալ համակարգը.

- բաժնետերերի ընդհանուր ժողով,
- տնօրենների խորհուրդ (դիտորդ խորհուրդ),
- միանձնյա գործադիր մարմին,
- կոլեգիալ գործադիր մարմին:

Կառավարման այս մոդելը կարելի է բնութագրել որպես առավել ժողովրդավարական, քանի որ բաժնետիրական ընկերության կողմից կայացվող որոշումների վրա միանձնյա գործադիր մարմնի ազդեցությունն այս դեպքում բավականին սահմանափակ է, և կորպորատիվ կառավարման գործընթացում հնարավոր է կիրառել զսպումների և հակաշփոթների արդյունավետ մեխանիզմներ:

Կառավարման չորրորդ մոդելի կիրառությունն առավել բարձր մակարդակի վրա է դնում ընկերության գործադիր մարմնի անդամների պատասխանատվության հարցը նրանց կողմից այնպիսի որոշումներ կայացնելու դեպքում, երբ ընկերության համար առաջանում են որոշակի անբարենպաստ տնտեսական հետևանքներ: Նման եզրակացության հանգելու հնարավորություն մեզ ընձեռում է «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 90-րդ հոդվածը, որը համա-

պարտ պատասխանատվություն է սահմանում կոլեգիալ գործադիր մարմնի անդամների համար, եթե վերջիններիս մեղքով ընկերությանը պատճառվում է վնաս: Եթե ընկերության կառավարման մարմինների բոլոր գլխավոր պաշտոնյաները միաժամանակ նաև կոլեգիալ գործադիր մարմնի անդամներ են, ապա այդ հանգամանքը նրանց գերծ է պահում տնտեսապես չհիմնավորված որոշումների կայացումից, ֆինդուցիար պարտականությունները ոչ պատշաճ կատարելուց, իսկ միանձնյա գործադիր մարմինը (որը միաժամանակ հանդես է գալիս որպես կոլեգիալ գործադիր մարմնի ղեկավար) հնարավորություն է ստանում պատասխանատվության իր բաժինը կիսելու կոլեգիալ գործադիր մարմնի անդամների հետ:

Կառավարման այս մոդելը ևս կիրառելի է այն բաժնետիրական ընկերություններում, որոնցում քվեարկող բաժնետոմսերի սեփականատերերի թիվը չի գերազանցում 49-ը: Կառավարման այս մոդելին բնորոշ է կառավարման մարմինների հետևյալ համակարգը.

- բաժնետերերի ընդհանուր ժողով,
- միանձնյա գործադիր մարմին,
- կոլեգիալ գործադիր մարմին:

Բաժնետիրական ընկերության կառավարման մոդելների ընտրության հարցում կարևոր նշանակություն ունի նաև ընկերության կողմից թողարկված տարբեր դասերի հասարակ բաժնետոմսերին տիրապետելու հանգամանքը, քանի որ տարբեր դասի հասարակ բաժնետոմսերը դրանց սեփականատերերին միևնույն չափի ներդրում կատարելու պայմաններում կարող են ապահովել ձայների տարբեր քանակություն: Սա ստարտափային ընկերությունների հիմնադիրների համար բավականին արդյունավետ միջոց է, քանի որ նրանց հնարավորություն է տալիս նոր ներդրողների հայտնվելու պարագայում շարունակելու արդյունավետ հսկողություն իրականացնել ընկերության նկատմամբ, կյանքի կոչելու իրենց ծրագրերն ու գաղափարները և դուրս չմղվելու ընկերության կառավարումից:

Ստարտափային ընկերություն հիմնադրելիս կամ ընկերություն նոր ներդրողներ ներգրավելիս կառավարման մոդելի ընտրությունն ու դրա հիման վրա կառավարման մարմինների լիազորությունների հաշվարկային սահմանումն ունեն կարևոր նշանակություն: Առաջին իսկ պատահած կառավարման մոդելի չգիտակցված ընտրությունը (օրինակ՝ ՀՀ արդարադատության նախարարի կողմից հաստատված կանոնադրությունների օրինակելի ձևեր) կարող է էական վնաս պատճառել ինչպես նոր ստեղծվող ընկերության հետագա արդյունավետ գործունեությանը, այնպես էլ նվազեցնել ընկերության վրա հիմնադիրների կամ հիմնադիրների մի մասի ազդեցության հնարավորությունը: Կառավարման ճիշտ ընտրված մոդելն է, որ շահութաբեր բիզնես հիմնածանձին կարող է հնարավորության ընձեռել ընկերության նկատմամբ

հսկողություն պահպանելու նույնիսկ այն դեպքում, երբ ընկերության կանոնադրական կապիտալում նրա մասնակցությունը 100 տոկոսից իջնի 30, 20 կամ 10 տոկոսի:

ВАГРАМ АВЕТИСЯН – *Стартаны и эффективные модели корпоративного управления, предлагаемые законодательством РА.* – Статья посвящена выявлению проблем и представлению соответствующих решений связанных с определением систем контроля, роли корпоративного договора в корпоративном управлении, корпоративными конфликтами, самозащитой корпоративных прав, выбору модели корпоративного управления компанией, а также выбором наиболее предпочтительной формы юридического лица для стартап компаний, предлагаемые законодательством РА.

Ключевые слова: *стартапы, акционерный договор, корпоративное управление, классы обыкновенных акций, корпоративные конфликты, самозащита прав, модели управления*

VAHRAM AVETISYAN – *Startups and Effective Corporate Governance Models Proposed by the RA Legislation.* – The article is devoted to identifying problems and presenting relevant solutions related to the definition of control systems, the role of a shareholder agreement in corporate governance, corporate conflicts, self-defense of corporate rights, the choice of a corporate governance model for a company, as well as the choice of the most preferred form of legal entity for start-up companies offered by the RA legislation.

Key words: *startups, shareholder agreement, corporate governance, classes of ordinary shares, corporate conflicts, self-protection of rights, governance models*

ԲԱՑԱԿԱՅՈՂ ՊԱՐՏԱՊԱՆԻ ՄՆԱՆԿՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻՆ
ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐ

ԱՐՄԵՆ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

Սույն հոդվածում քննարկվում են բացակայող պարտապանի սնանկության վարույթի հարուցման համար անհրաժեշտ նախադրյալներին, մասնավորապես՝ սուբյեկտային շրջանակին, փաստացի գործունեությունը դադարեցրած իրավաբանական անձի հատկանիշներին, պարտապանին բացակայող պարտապան ճանաչելու պահի որոշմանը վերաբերող տեսական և գործնական հիմնախնդիրները, ինչպես նաև քննարկվում է այս հարցի վերաբերյալ ձևավորված իրավակիրառ պրակտիկան:

Հեղինակը, մասնավորապես, քննարկել և պարզաբանել է փաստացի գործունեությունը դադարեցրած իրավաբանական անձի հատկանիշները, արդար դատաքննության իրավունքի և սնանկության ինստիտուտի նպատակների համատեքստում պարտապանին բացակայող պարտապան համարելու պահի որոշման հետ կապված տեսական և գործնական հիմնախնդիրները, ինչպես նաև այդ հարցի վերաբերյալ ձևավորված իրավակիրառ պրակտիկան:

Բանալի բառեր – սնանկություն, բացակայող պարտապան, փաստացի գործունեությունը դադարեցրած իրավաբանական անձ, դատարան, ծանուցում

Սնանկության հետ կապված հարաբերությունների իրավական կարգավորումը յուրաքանչյուր պետության տնտեսության կայունության և ապահովման երաշխիքներից է: Անվճարունակության մասին օրենսդրության առանցքը կազմում է սնանկության վարույթն իրականացնելու չափորոշիչների սահմանումը, որոնց միջոցով կարող են իրացվել սնանկության ինստիտուտի նպատակները:

Տեսության մեջ առանձնացվում են սնանկության ինստիտուտի հիմնական նպատակները, որոնք հանգում են բարեխիղճ պարտապանի և պարտատերերի շահերի հավասարակշռմանը:

Այսպես, Մ. Վ. Տեյուկինան առանձնացնում է սնանկության վարույթի երկու հիմնական նպատակ՝ բարեխիղճ և վճարունակ պարտապանի առողջացումը, անվճարունակ պարտապանին տնտեսական շրջանառությունից դուրս բերելը և պարտատերերի պահանջների բավարարումը¹:

Ե.Ա. Կոլինիչենկոն գտնում է, որ պարտապանի ֆինանսական առողջացումը սնանկության վարույթի անկյունաքարն է գրեթե բոլոր զար-

¹ См. у Телюкина М. В. Основы конкурсного права. М., 2004, էջ 68:

զացած իրավական համակարգերում, և, պարտատերերի պահանջների արդարացի բավարարումից զատ, ոչ պակաս կարևոր նշանակություն ունի նաև վճարունակ պարտապանի գործունեության վերականգնումը²:

Ե. Գ. Դորոխինի կարծիքով՝ սնանկության իրավական կարգավորման հիմնական նպատակը այնպիսի կարգավորումների սահմանումն է, որոնք հնարավորություն են տալիս առավելագույնս բավարարելու պարտատերերի պահանջները հերթականության և համամասնության սկզբունքների հիման վրա, իսկ պարտապանի գործունեության վերականգնումը ֆակուլտատիվ նպատակ է, և եթե պարտատերերի պահանջները կարող են բավարարվել պարտապանի առողջացման միջոցով, ապա նման նպատակ սնանկության վարույթը ևս կարող է հետապնդել, իսկ եթե ոչ, ապա սնանկության վարույթը նման նպատակ չպետք է հետապնդի³:

ՀՀ Սահմանադրական դատարանը 2008 թվականի փետրվարի 25-ի թիվ ՄԴՈ-735 որոշմամբ⁴ արձանագրել է, որ սնանկության ինստիտուտի նպատակն է հնարավորություն տալ բարեխիղճ և պարտաճանաչ պարտապանին վերականգնելու իր բնականոն գործունեությունը, հաղթահարելու ֆինանսական դժվարությունները, ինչպես նաև ապահովելու անվճարունակ կազմակերպությունների վերակառուցումը և ֆինանսական վերակազմակերպումը, վերականգնելու նրա կենսունակությունը և միևնույն ժամանակ ապահովելու պարտատերերի շահերի պաշտպանությունը:

ՀՀ Սահմանադրական դատարանը 2021 թվականի ապրիլի 12-ի թիվ ՄԴՈ-954 որոշմամբ արձանագրել է հետևյալը. «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի վերլուծությունը վկայում է, որ օրենքն ուղղված է ընկերության պարտատերերի շահերի պաշտպանությանը, որը դրսևորվում է, նախևառաջ, անբարենպաստ ֆինանսական դրություն ունեցող ընկերությունների ֆինանսական առողջացմամբ, իսկ դրա անհնարինության դեպքում՝ ընկերության գույքի հաշվին ընկերության պարտատերերի պահանջների բավարարմամբ»⁵:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը թիվ ԵՄԴ/0049/04/15 քաղաքացիական գործով 07.04.2017 թվականի որոշմամբ արձանագրել է, որ անձին սնանկ ճանաչելու նպատակը քաղաքացիական շրջանառության կայունության ապահովումն է՝ այդ շրջանառության անվճարունակ մասնակիցներին ֆինանսապես առողջացնելու կամ նրանց քաղաքացիական շրջանառությունից դուրս մղելու նպատակով, որպեսզի վերջին-

² Տե՛ս **Колениченко Е. А.** Защита интересов неплатежеспособного должника при банкротстве: сравнительно-правовой анализ. М., 2001, էջ 13:

³ Տե՛ս **Дорохина Е. Г.** Правовое регулирование управления в системе банкротства. Подготовлено для системы Консультант Плюс, 2009, էջ 34, <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=CMB&n=16145#10auE5TGLRHqsrqi>

⁴ Տե՛ս ՀՀՊՏ 2008.03.05/14(604), Հոդ.187:

⁵ ՀՀՊՏ 2011.04.20/22(825), Հոդ.427:

ներիս անվճարունակության հետևանքով չտոնահարվեն նաև քաղաքացիական շրջանառության մնացած մասնակիցների շահերը: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարել հավելել, որ պարտապանին սնանկ ճանաչելը պարտավորությունը ոչ պատշաճ կատարած պարտապանի նկատմամբ դատական այնպիսի միջամտություն է, որի պայմաններում սահմանափակվում է պարտապանի գործողությունների շրջանակը մինչև սնանկության վարույթի ավարտը, որպիսի կարգավորման նպատակը պարտապանի և պարտատերերի շահերի հավասարակշռությունն ապահովելն է:

Ամփոփելով տեսության մեջ և իրավակիրառ պրակտիկայում սնանկության ինստիտուտի նպատակների վերաբերյալ արտահայտված տեսակետները կարող ենք նշել, որ սնանկությունը պարտապանի և պարտատերերի շահերի հավասարակշռման համատեքստում հետապնդում է երկու փոխակապցված նպատակներ.

- Բարեխիղճ և վճարունակ պարտապանի առողջացումը և բնականոն գործունեության վերականգնումը,
- Պարտատերերի պահանջների առավելագույնս բավարարումը՝ օրենքով սահմանված հերթականությամբ և համամասնությամբ:

Բնականաբար, սնանկության ինստիտուտի նշված նպատակները պետք է դրվեն սնանկության վարույթը կարգավորող օրենսդրության հիմքում, ինչպես նաև նախատեսվեն արդյունավետ և գործուն մեխանիզմներ այդ նպատակներին հասնելու համար:

Այդ համատեքստում ուշադրության է արժանի սնանկության պարզեցված ընթացակարգ համարվող բացակայող պարտապանի սնանկությունը, քանի որ այդ վարույթը մինչև վճռահատության փուլը, ըստ էության, իրականացվում է առանց պարտապանի մասնակցության:

Նշված հանգամանքը պայմանավորված է նաև անձի արդար դատաքննության իրավունքի ապահովման անհրաժեշտությամբ:

Այսպես, «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի⁶ (այսուհետ նաև՝ Օրենք) «Բացակայող պարտապանի սնանկությունը» վերտառությամբ 103-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Եթե ֆիզիկական անձ պարտապանը, փաստացի իր գործունեությունը դադարեցրած անհատ ձեռնարկատեր պարտապանը կամ իրավաբանական անձ պարտապանի ղեկավարը բացակայում են, և նրանց գտնվելու (բնակության) վայրը բացահայտել հնարավոր չէ (այսուհետ՝ բացակայող պարտապան), ապա դատարանն իր նախաձեռնությամբ հետախուզում է հայտարարում պարտապանի (պարտապանի ղեկավարի) և նրա գույքի, ինչպես նաև հաշվապահական և այլ փաստաթղթերի նկատմամբ:

2. Բացակայող պարտապանի նկատմամբ հայտարարված հետախուզման վարույթի ավարտից հետո, եթե չի հայտնաբերվում պարտա-

⁶ Տե՛ս ՀՀՊՏ 2007/ 7 (531), 31.01.07, հոդ. 139:

պանի որևէ ներկայացուցիչ, ապա դատարանը ծանուցում է բացակայող պարտապանին նրա վերջին հայտնի՝ գտնվելու կամ բնակության վայրի հասցեով: Նշված հասցեով ծանուցումը բավարար է գործի վարույթը շարունակելու համար:

3. Եթե ծանուցումն ուղարկելուց հետո՝ 9 օրվա ընթացքում, պարտապանը գրավոր չի վիճարկում իր սնանկությունը, ապա վիճարկելու ժամկետն ավարտվելուց հետո՝ եռօրյա ժամկետում, դատավորն առանց դատական նիստ հրավիրելու վճիռ է կայացնում բացակայող պարտապանին սնանկ ճանաչելու մասին՝ սույն օրենքի 3-րդ հոդվածի երկրորդ մասով նախատեսված հատկանիշների առկայության դեպքում:

4. Բացակայող պարտապանի և (կամ) նրա գույքի հայտնաբերման դեպքում կառավարչի միջնորդությամբ դատարանը կարող է որոշում կայացնել՝ սնանկության պարզեցված ընթացակարգի դադարեցման և սույն օրենքով նախատեսված սնանկության ընդհանուր ընթացակարգերին անցնելու մասին»:

Բացակայող պարտապանի սնանկության վարույթի առանձնահատկությունները և այդ վարույթի շրջանակներում առաջացող խնդիրները վեր հանելու համար անհրաժեշտ է քննարկման առարկա դարձնել հիշյալ հոդվածով սահմանված վավերապայմանները, պարտապանին բացակայող ճանաչելու համար անհրաժեշտ իրավաբանական փաստերը և պարտապանի իրավական պաշտպանության գործիքակազմի արդյունավետությունը, այդ թվում՝ իրավակիրառ պրակտիկայում Օրենքի 103-րդ հոդվածին տրված մեկնաբանման համատեքստում:

Այսպես, Օրենքի 103-րդ հոդվածում բացակայող պարտապանի անվճարունակության հատուկ հատկանիշներ առանձնացված չեն, և նույն հոդվածի 3-րդ մասում հղում է կատարվում Օրենքի 3-րդ հոդվածին, ուստի բացակայող պարտապանի նկատմամբ սնանկության վարույթ հարուցելու համար անհրաժեշտ նախապայման է, որ պարտապանը բավարարի Օրենքի 3-րդ հոդվածով սահմանված անվճարունակության հատկանիշները:

Այսինքն՝ սնանկության վարույթի հարուցման համար անհրաժեշտ նյութաիրավական հիմքը հավասարապես տարածվում է նաև բացակայող պարտապանի նկատմամբ:

Ուստի կարող ենք եզրակացնել, որ բացակայող պարտապանի սնանկության վարույթի առանձնահատկությունները զուտ ընթացակարգային բնույթի են՝ կապված պարտապանին ծանուցելու, առարկություններ ներկայացնելու և սնանկ ճանաչելու մասին վճիռ կայացնելու ժամկետների հետ:

Օրենքի 103-րդ հոդվածի 1-ին մասից բխում է, որ Օրենքի իմաստով բացակայող պարտապան պետք է համարել՝

1. ֆիզիկական անձ պարտապանին, որը բացակայում է, և նրա

բնակության վայրը բացահայտել հնարավոր չէ⁷,

2. փաստացի իր գործունեությունը դադարեցրած անհատ ձեռնարկատեր պարտապանը, որը բացակայում է, և նրա բնակության կամ գտնվելու վայրը բացահայտել հնարավոր չէ,

3. փաստացի իր գործունեությունը դադարեցրած իրավաբանական անձ պարտապանի ղեկավարը բացակայում է, և վերջինիս բնակության կամ գտնվելու վայրը բացահայտել հնարավոր չէ:

Իրավաբանական գրականությունում փաստացի գործունեությունը դադարեցրած իրավաբանական անձին բացակայող պարտապան ճանաչելու հարցում առկա են իրարամերժ մոտեցումներ:

Այսպես, առաջին տեսակետի համաձայն՝ փաստացի գործունեությունը դադարեցրած իրավաբանական անձին բացակայող պարտապան համարելու անհրաժեշտ նախապայմաններ են դիտարկվում կա՛մ իրավաբանական անձի գտնվելու վայրը, կա՛մ վերջինիս կառավարման մարմինների փաստացի գտնվելու վայրը բացահայտելու անհնարինությունը⁸:

Մեկ այլ մոտեցման համաձայն՝ իրավաբանական անձի գտնվելու վայրը բացահայտելու անհնարինության դեպք գործնականում հնարավոր չէ, քանի որ իրավաբանական անձի գտնվելու վայրը արձանագրվում է տվյալ իրավաբանական անձի հիմնադիր փաստաթղթերում և իրավաբանական անձանց ռեգիստրում⁹:

Գտնում ենք, որ առաջին մոտեցումը կարող ենք մասնակի համարել հիմնավոր՝ հետևյալ հանգամանքների հաշվառմամբ.

1. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի¹⁰ (այսուհետ նաև՝ Օրենսգիրք) 55-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ իրավաբանական անձի կանոնադրությամբ սահմանվում են իրավաբանական անձի անվանումը, նրա գտնվելու վայրը, ինչպես նաև պարունակվում են համապատասխան տեսակի իրավաբանական անձանց համար՝ Օրենսգրքով և (կամ) օրենքով նախատեսված այլ տեղեկություններ:

2. Օրենսգրքի 59-րդ հոդվածի համաձայն՝ իրավաբանական անձի գտնվելու վայրը նրա մշտական գործող մարմնի գտնվելու վայրն է:

3. «Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման, իրավա-

⁷ Հարկ է նշել, որ Օրենքի այս ձևակերպումն այնքան էլ հաջողված չէ, քանի որ միանշանակ չի ընկալվում օրենսդրի այն միտքը, թե ինչ պետք է հասկանալ «ֆիզիկական անձ պարտապանը բացակայում է» ձևակերպման ներքո. ինչպե՞ս է արձանագրվում վերջինիս բացակայելու փաստը՝ փաստացի բնակության վայրում չգտնվելով, ծանուցագրերը չստանալով, թե՞ այլ եղանակով: Գտնում ենք, որ ֆիզիկական անձ բացակայող պարտապանն այն անձն է, որը բացակայում է իր մշտական բնակության վայրից, և նրա բնակության կամ գտնվելու այլ վայրը բացահայտել հնարավոր չէ:

⁸ Տե՛ս **Свирин Ю.А.** Конкурсное право. М.: Багира-2, 2006:

⁹ Տե՛ս **Акинфиева В.В.** Особенности банкротства отсутствующего должника // Шестой Пермский конгресс ученых-юристов (г. Пермь, 16–17 октября 2015 г.): Избранные материалы / В.В. Акинфиева, А.А. Ананьева, С.И. Афанасьева и др.; Отв. ред. В.Г. Голубцов, О.А. Кузнецова. М.: Статут, 2016:

¹⁰ Տե՛ս ՀՀՊՏ 1998/17 (50), 10.08.98:

բանական անձանց առանձնացված ստորաբաժանումների, հիմնարկների և անհատ ձեռնարկատերերի պետական հաշվառման մասին» ՀՀ օրենքի¹¹ 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի 15-րդ կետի համաձայն.

«Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման գրանցամատյանում գրառվում են հետևյալ տեղեկությունները.

(...)

15) Իրավաբանական անձի գտնվելու վայրը (փոստային հասցեն)»:

Վերը նշված իրավանորմերի համակարգային վերլուծությունից բխում է, որ իրավաբանական անձի գտնվելու վայրը բացահայտելու անհնարինություն գործնականում առաջանալ չի կարող:

Միևնույն ժամանակ, իրավաբանական անձին բացակայող պարտապան ճանաչելու համար էական նշանակություն ունեն երեք վավերապայմաններ, որոնց միաժամանակյա առկայությունը պարտադիր է:

Մասնավորապես, իրավաբանական անձը կարող է ճանաչվել բացակայող պարտապան միայն, եթե

- փաստացի դադարեցրել է իր գործունեությունը,
- իրավաբանական անձ պարտապանի ղեկավարը բացակայում է,
- վերջինիս բնակության կամ գտնվելու վայրը բացահայտել

հնարավոր չէ:

Այսպիսով, օրենսդիրը իրավաբանական անձին բացակայող պարտապան ճանաչելու համար էական է համարել ոչ թե վերջինիս գտնվելու վայրը բացահայտելու անհնարինությունը, այլ այդ իրավաբանական անձի ղեկավարի գտնվելու վայրը բացահայտելու անհնարինությունը:

Ընդ որում, իրավական արժևորման է ենթակա նաև Օրենքի 103-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայում օգտագործվող «փաստացի գործունեությունը դադարեցրած իրավաբանական անձ» եզրույթը, քանի որ օրենսդիրը բացակայող պարտապան ճանաչելու հնարավորություն է սահմանել բացառապես փաստացի գործունեությունը դադարեցրած իրավաբանական անձի համար:

Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության մեջ բացակայում են իրավաբանական անձի փաստացի գործունեությունը դադարած լինելու վերաբերյալ առանձին իրավակարգավորումները և չափանիշները, սակայն առանձին իրավական ակտերի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս առանձնացնել փաստացի գործունեությունը դադարեցրած իրավաբանական անձի հիմնական հատկանիշները, որոնք, սակայն, ամբողջական չեն:

Այսպես, «2008 թվականի հունվարի 1-ի դրությամբ հարկային հաշվետվություններ չներկայացրած կազմակերպությունները լուծարելու և անհատ ձեռնարկատերերին պետական հաշվառումից հանելու

¹¹ Տե՛ս ՀՀՊՏ 2001/14 (146), 18.05.01, հոդ. 331:

մասին» ՀՀ օրենքի¹² 1-ին հոդվածի համաձայն՝ նշված օրենքը տարածվել է այն կազմակերպությունների և անհատ ձեռներեցների վրա, որոնք 2008 թվականի հունվարի 1-ի դրությամբ հարկային օրենսդրությամբ սահմանված կարգով հարկային մարմին չեն ներկայացրել որևէ հաշվետվություն, հաշվարկ կամ հայտարարագիր և հարկային մարմնում առկա փաստաթղթերի համաձայն չունեն գույք ու հարկային մարմնի կողմից վերահսկվող եկամուտների գծով պարտավորություններ կամ «ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը գործողության մեջ դնելու մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի համաձայն չեն վերագրանցվել, չունեն գույք և հարկային մարմնի կողմից վերահսկվող եկամուտների գծով հարկային պարտավորություններ:

«Հարկային հաշվետվություններ չներկայացրած կազմակերպությունները լուծարելու և անհատ ձեռնարկատերերին պետական հաշվառումից հանելու մասին» ՀՀ օրենքի¹³ 1-ին հոդվածի համաձայն՝ օրենքը տարածվել է այն կազմակերպությունների և անհատ ձեռնարկատերերի վրա, որոնք 2013 թվականի հունվարի 1-ից մինչև 2017 թվականի հունվարի 1-ը հարկային մարմին չեն ներկայացրել որևէ հաշվետվություն, հաշվարկ կամ հայտարարագիր, հարկային մարմնում առկա տեղեկություններով չունեն գույք (անհատ ձեռնարկատիրոջ մասով՝ անհատ ձեռնարկատիրոջ անունով հաշվառված) և 2017 թվականի հունվարի 1-ի դրությամբ հարկային մարմնի կողմից վերահսկվող եկամուտների գծով չունեն պարտավորություններ կամ «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրքը գործողության մեջ դնելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 6-րդ հոդվածի համաձայն չեն վերագրանցվել:

Այսպիսով, թեև հիշյալ օրենքները կարգավորում են խիստ որոշակի իրավահարաբերություններ, այնուամենայնիվ դրանց ուսումնասիրության արդյունքում հնարավոր է վեր հանել փաստացի գործունեությունը դադարեցրած իրավաբանական անձի առանձին հատկանիշներ:

Մասնավորապես, դրանք են հարկային մարմնում առկա տեղեկությունների համաձայն գույք կամ հարկային մարմնի կողմից վերահսկվող եկամուտների գծով պարտավորությունների բացակայությունը կամ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով հարկային մարմին որևէ հաշվետվություն, հաշվարկ կամ հայտարարագիր չներկայացնելը կամ «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրքը գործողության մեջ դնելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 6-րդ հոդվածի համաձայն չվերագրանցվելը:

Այսպիսով, կարող ենք փաստել, որ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ փաստացի գործունեությունը դադարեցրած իրավաբանական անձի հատկանիշները պայմանավորված են բացառա-

¹² Տե՛ս ՀՀՊՏ 2011/39 (842), 24.06.11, հոդ. 920:

¹³ Տե՛ս ՀՀՊՏ 2016/95 (1275)1, 30.12.16, հոդ. 1228.43:

պես հարկային օրենսդրությամբ սահմանված պարտականությունները չկատարելու և հարկային մարմնում առկա տեղեկություններով գույք չունենալու հանգամանքներով:

Ինչպես իրավացիորեն նշում է Ա. Սողոմոնյանը, միայն նշված հանգամանքները բավարար չեն իրավաբանական անձին փաստացի գործունեությունը դադարած համարելու համար, այլ անհրաժեշտ է նաև, որ տվյալ իրավաբանական անձը առնվազն մեկ տարվա ընթացքում թեկուզ մեկ բանկային հաշվով գործարքներ կատարած չլինի¹⁴:

Նշված հարցը քննարկման առարկա է դարձել նաև Ռուսաստանի Դաշնության իրավակիրառ պրակտիկայում:

Մասնավորապես, Ռուսաստանի Դաշնության Բարձրագույն արբիտրաժային դատարանի պլենումի 2006 թվականի դեկտեմբերի 20-ի թիվ 67 որոշմամբ արձանագրվել է, որ իրավաբանական անձը, որը իրավաբանական անձանց գրանցող մարմնի համապատասխան որոշման ընդունման պահից 12 ամսվա ընթացքում չի ներկայացրել օրենսդրությամբ պահանջված հաշվետվությունները և չի իրականացրել որևէ գործարք որևէ բանկային հաշվով, համարվում է փաստացի գործունեությունը դադարեցրած¹⁵:

Այսպիսով, կարող ենք արձանագրել, որ փաստացի գործունեությունը դադարեցրած իրավաբանական անձին բացակայող պարտապան ճանաչելու համար առաջին հերթին անհրաժեշտ է հաստատել իրավաբանական անձի փաստացի գործունեության դադարած լինելը, որը կարող է հավաստվել հետևյալ չափանիշներով՝

- իրավաբանական անձը պետական ռեգիստրում գրանցման պահից 12 ամսվա ընթացքում չի ներկայացրել ՀՀ օրենսդրությամբ պահանջվող հաշվետվությունները, հայտարարագրերը, այդ թվում՝ հարկային մարմնին ներկայացվող,

- իրավաբանական անձը պետական ռեգիստրում գրանցման պահից 12 ամսվա ընթացքում չի իրականացրել որևէ գործարք որևէ բանկային հաշվով,

- իրավաբանական անձն իր գործունեության ընթացքում իրար հաջորդող անընդմեջ 12 ամսվա ընթացքում չի ներկայացրել ՀՀ օրենսդրությամբ պահանջվող հաշվետվությունները, հայտարարագրերը, այդ թվում՝ հարկային մարմնին ներկայացվող, և չի իրականացրել որևէ գործարք որևէ բանկային հաշվով:

---

¹⁴ Տե՛ս Ա. Սողոմոնյան, Տնտեսական ընկերությունների լուծարման իրավական կարգավորման հիմնահարցերը ՀՀ-ում, ատենախոսություն իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի հայցման համար, ԵՊՀ, Եր., 2021, էջ 44-50:

¹⁵ Տե՛ս Постановления Пленума ВАС РФ от 20 декабря 2006 г. № 67 (ред. от 15 февраля 2013 г.) «О некоторых вопросах практики применения положений законодательства о банкротстве отсутствующих должников и прекращения действующих юридических лиц» в соответствии со ст. 21.1 Федерального закона от 8 августа 2001 г. № 129-ФЗ «О государственной регистрации юридических лиц и индивидуальных предпринимателей», СЗ РФ. 2001, № 33 (ч. I). Ст. 3431:

Օրենքի 103-րդ հոդվածով նախատեսված գործիքակազմը կիրառելու համար կարևոր նախապայման է պարտապանին բացակայող պարտապան ճանաչելու պահի որոշումը, որն ուղղակիորեն փոխկապակցված է անձի արդար դատաքննության իրավունքի, քաղաքացական դատավարությունում մրցակցության և իրավահավասարության սկզբունքերի ապահովման պետության պարտականության հետ:

Հատկանշական է, որ հիշյալ հոդվածը չի սահմանում պարտապանին բացակայող ճանաչելու պահի որոշման որևէ նախապայման, փոխարենը նախատեսում է, որ եթե պարտապանը բացակայող պարտապան է (պարտապանը բացակայում է, և վերջինիս բնակության կամ գտնվելու վայրը բացահայտել հնարավոր չէ), ապա դատարանն իր նախաձեռնությամբ հետախուզում է հայտարարում պարտապանի (պարտապանի ղեկավարի) և նրա գույքի, ինչպես նաև հաշվապահական և այլ փաստաթղթերի նկատմամբ:

Այսինքն՝ Օրենքը չի պատասխանում այն հարցին, թե ինչպիսի գործիքակազմի կիրառմամբ է հնարավոր հաստատել պարտապանի բացակայող պարտապան հանդիսանալը (պարտապանի բացակայելը և վերջինիս բնակության կամ գտնվելու վայրը բացահայտելու անհնարիությունը):

Այսպիսով, բացակայող պարտապանի սնանկության ինստիտուտի նպատակների իրացման, սնանկության վարույթի արդյունավետության ու պարտատիրոջ և պարտապանի շահերի ողջամիտ հավասարակշռման, քաղաքացիական դատավարությունում մրցակցության ապահովման տեսանկյունից էական նշանակություն ունի այն հարցը պարզելը, թե որ պահից պետք է պարտապանին համարել բացակայող պարտապան և կիրառել Օրենքի 103-րդ հոդվածի կարգավորումները:

Օրենքի 103-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայից բխում է, որ դատարանի կողմից սեփական նախաձեռնությամբ պարտապանի և/կամ նրա գույքի նկատմամբ հետախուզում հայտարարելու համար անհրաժեշտ նախապայման են պարտապանի բացակայությունը և նրա գտնվելու վայրն անհայտ լինելը:

Միայն այդ երկու նախապայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում դատարանը կարող է սեփական նախաձեռնությամբ ձեռնարկել համապատասխան միջոցներ:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ բացակայող պարտապանի նկատմամբ հայտարարված հետախուզման վարույթի ավարտից հետո եթե չի հայտնաբերվում պարտապանի որևէ ներկայացուցիչ, ապա դատարանը ծանուցում է բացակայող պարտապանին նրա վերջին հայտնի՝ գտնվելու կամ բնակության վայրի հասցեով: Նշված հասցեով ծանուցումը բավարար է գործի վարույթը շարունակելու համար:

Նշված իրավանորմի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ գործի վարույթը կարող է շարունակվել, եթե կատարողական վարույթն ավարտվում է անարդյունք, և դատարանը ծանուցում է պարտապանին նրա

վերջին հայտնի բնակության վայրի հասցեով:

Օրենքի 103-րդ հոդվածը չի նախատեսում, թե ծանուցման ինչպիսի միջոցների կիրառմամբ պետք է պարզել պարտապանի՝ բացակայող պարտապան լինելը, այդ թվում չի սահմանում, որ մեկ անգամ դիմողի կողմից դիմումում որպես պարտապանի հասցե նշված հասցեով ծանուցելը և պարտապանին չհայտնաբերելը Օրենքի 103-րդ հոդվածի կիրառման բավարար նախապայման են:

Միևնույն ժամանակ, Օրենքի 103-րդ հոդվածը սահմանում է էական նշանակություն ունեցող պայման. «(...) և նրանց գտնվելու (բնակության) վայրը բացահայտել հնարավոր չէ», այսինքն՝ սնանկության դատարանը պետք է ձեռնարկի օրենքով նախատեսված բոլոր հնարավոր միջոցները պարտապանի գտնվելու վայրը բացահայտելու համար, որից հետո նոր կարող է անցում կատարել Օրենքի 103-րդ հոդվածի կանոնների կիրառմանը:

Պարտապանին բացակայող ճանաչելու հարցում էական նշանակություն ունի ծանուցման ինստիտուտը, քանի որ դատարանը սնանկ ճանաչելու մասին դիմումը վարույթ ընդունելուց հետո այն պետք է ուղարկի պարտապանին, իսկ ծանուցումները պետք է իրականացվեն այնպես, որ պարտապանը փաստացի տեղեկացվի իր նկատմամբ սկսված գործընթացի վերաբերյալ:

Դատավարության մասնակիցներին պատշաճ ձևով ծանուցելու պարտականությունը հիմնաքարային նշանակություն ունի արդար դատաքննության իրավունքի, կողմերի իրավահավասարության և մրցակցության սկզբունքների երաշխավորման համար:

Միայն իր վերաբերյալ գործի մասին պատշաճ ծանուցված անձը կարող է արդյունավետորեն պաշտպանել իր իրավունքները:

Հատկապես բացակայող պարտապանի սնանկության վարույթի առանձնահատկությունների հաշվառմամբ պարտապանին բացակայող պարտապան ճանաչելու պահի որոշումն ունի առանցքային նշանակություն, քանի որ ուղղակիորեն փոխկապակցված է պատշաճ ծանուցման ապահովման հետ:

Դատական ծանուցման ինստիտուտի կարևորությունը պայմանավորված է ինչպես օրինականության, դիսպոզիտիվության, մրցակցության և իրավահավասարության սկզբունքների, այնպես էլ դատական իշխանության թափանցիկության ապահովման տեսանկյունից¹⁶: Դատավարության մասնակիցների պատշաճ ծանուցումը համարվում է նաև դատավարական հանրային կարգի բաղկացուցիչներից մեկը¹⁷:

Դատավարության մասնակիցներին ծանուցելը դիտարկվում է նաև որպես իրավաբանական փաստ, որը հնարավորություն է տալիս դա-

¹⁶ Տե՛ս **Спицин И.Н.** Проблемы транспарентности в гражданском и арбитражном процессе: автореф. дис. канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2011, էջ 10-11:

¹⁷ Տե՛ս **Крохалев С.В.** Категория публичного порядка в международном гражданском процессе. СПб., 2006, էջ 287:

տարանին կատարելու այս կամ այն դատավարական գործողությունը¹⁸:

Այսպիսով, պարտապանին բացակայող պարտապանի դիտարկելու (նրա բացակայությունը և գտնվելու վայրը բացահայտելու անհնարիությունը հաստատելու) համար էական նշանակություն ունի այն հանգամանքը, թե ինչպիսի միջոցներ է ձեռնարկել դատարանը վերը նշված հանգամանքները պարզելու համար:

Այսպես, Օրենքի 1-ին հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ սնանկության գործերի վարումն իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով¹⁹ (այսուհետ նաև՝ ՔԴՕ) և Օրենքով սահմանված կարգով:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ եթե Օրենքով սահմանված են այլ կանոններ, քան Օրենսգրքով, ապա սնանկության գործի քննությունն իրականացվում է Օրենքով սահմանված կանոններով:

Այսինքն՝ ՔԴՕ-ի կիրառությունը սնանկության գործերով բացառվում է միայն այն դեպքում, երբ Օրենքով առկա են համապատասխան կարգավորումներ:

Բացակայող պարտապանի սնանկության առանձնահատկությունն այն է, որ պարտապանը բացակայող կարող է համարվել միայն այն դեպքում, երբ վերջինս փաստացի բացակայում է իր մշտական բնակության կամ գտնվելու վայրից, և փորձ է կատարվել բացահայտելու վերջինիս այլ բնակության կամ գտնվելու վայրը, սակայն այդ փորձերն արդյունք չեն տվել:

Օրենքի 17-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ հարկադրված սնանկության վերաբերյալ դիմումը վարույթ ընդունելու հաջորդ օրը դատարանը պարտապանին է ուղարկում դիմումը վարույթ ընդունելու մասին որոշումը՝ կցելով դիմումի և դիմումին կից ներկայացված փաստաթղթերի պատճենները:

Օրենքը չի նախատեսում պարտապանին ծանուցելու որևէ կարգ, ինչը նշանակում է, որ դատարանը դիմումը վարույթ ընդունելու մասին որոշումը պետք է պարտապանին ուղարկի Օրենսգրքով սահմանված ծանուցման եղանակներով:

ՔԴՕ 95-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատական ծանուցագիրն ուղարկվում է դատավարության մասնակցի նշած հասցեով (ծանուցման հասցե):

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ ֆիզիկական անձի դեպքում դատական ծանուցագիրը պետք է հանձնվի անձամբ հասցեատիրոջը կամ հասցեատիրոջ ծանուցման (հաշվառման) հասցեում նրա հետ համատեղ բնակվող կամ այդ հասցեում աշխատող չափահաս անձին, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ նշված անձը գործի քննությանը

¹⁸ Տե՛ս *Дергачев С.А.* Юридический и фактический адрес юридического лица: проблемы надлежащего извещения // Вестник Высшего Арбитражного Суда РФ. 2008. март. № 3 (184), էջ 17:

¹⁹ Տե՛ս ՀՀՊՏ 2018/16 (1374), 05.03.18, հոդ. 208:

մասնակցում է որպես հակադիր շահեր ունեցող կողմ:

Նույն հոդվածի 5-րդ մասի 1-ին կետի համաձայն՝ եթե դատավարության մասնակիցը հրաժարվել է ստանալ ծանուցագիրը, կամ նրա հայտնած հասցեով ուղարկված ծանուցագիրը վերադարձվել է դատարան, կամ ուղարկելու օրվանից երկշաբաթյա ժամկետում դատարանը չի ստացել հետադարձ ծանուցումը (ծանուցման մասին անդորրագիրը), կամ դատավարության մասնակցի հասցեն անհայտ է, ապա դատարանը դատական ծանուցագիրը ուղարկում է՝ ֆիզիկական անձի դեպքում՝ այդ անձի հաշվառման, աշխատանքի վայրի հայտնի հասցեներով և անձի վերջին հայտնի բնակության վայրի համապատասխան համայնքի կամ վարչական շրջանի ղեկավարին, իսկ գործի նյութերում ֆիզիկական անձի այլ հասցեների, այդ թվում՝ էլեկտրոնային փոստի վերաբերյալ տվյալների առկայության դեպքում՝ նաև այդ հասցեներով:

Նույն հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ նույն հոդվածի 5-րդ մասով սահմանված գործողությունները կատարելու հետ միաժամանակ դատական ծանուցագիրը տեղադրվում է Հայաստանի Հանրապետության հրապարակային ծանուցումների պաշտոնական ինտերնետային կայքում: Մույն մասով նախատեսված գործողությունները կատարելուց հետո 15-րդ օրն անձը համարվում է ծանուցված:

Արդյունքում, որպեսզի դատարանը հավաստիանա առ այն, որ պարտապանը բացակայում է, և նրա գտնվելու վայրը հնարավոր չէ բացահայտել, պետք է ձեռնարկի ՔԴՕ 95-րդ հոդվածով սահմանված միջոցները:

ՀՀ Սահմանադրական դատարանը իր մի շարք որոշումներով (ՄԴՈ-652, ՄԴՈ-690, ՄԴՈ-719, ՄԴՈ-765, ՄԴՈ-844, ՄԴՈ-873, ՄԴՈ-890, ՄԴՈ-932, ՄԴՈ-942, ՄԴՈ-1037, ՄԴՈ-1052, ՄԴՈ-1115, ՄԴՈ-1127, ՄԴՈ-1190, ՄԴՈ-1192, ՄԴՈ-1196, ՄԴՈ-1197, ՄԴՈ-1220, ՄԴՈ-1222, ՄԴՈ-1257, ՄԴՈ-1315) հանգամանորեն անդրադարձել է արդարադատության մատչելիության, արդար և արդյունավետ դատաքննության իրավունքների երաշխավորման սահմանադրական իրավաչափության խնդիրներին՝ դրանք դիտարկելով որպես դատական պաշտպանության իրավունքի անհրաժեշտ բաղադրատարրեր՝ հավասարապես ընդգծելով դրանց կարևորությունը դատաընթացակարգային բնագավառներում:

Մասնավորապես, Սահմանադրական դատարանը վերթվարկյալ որոշումներով կարևորել է իրավակարգավորման մի շարք սկզբունքներ, որոնք, ընդհանուր առմամբ, հանգում են հետևյալին.

- դատավարական որևէ առանձնահատկություն կամ ընթացակարգ չի կարող խոչընդոտել կամ կանխել դատարան դիմելու իրավունքի արդյունավետ իրացման հնարավորությունը, իմաստազրկել ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված դատական պաշտպանության իրավունքը կամ դրա իրացման արգելք հանդիսանալ,

- ընթացակարգային որևէ առանձնահատկություն չի կարող մեկնաբանվել որպես ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված դատարա-

նի մատչելիության իրավունքի սահմանափակման հիմնավորում,

- դատարանի (արդարադատության) մատչելիությունը կարող է ունենալ որոշակի սահմանափակումներ, որոնք չպետք է խաթարեն այդ իրավունքի բուն էությունը,

- դատարան դիմելիս անձը չպետք է ծանրաբեռնվի ավելորդ ձևական պահանջներով:

Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանն իր բազմաթիվ որոշումներով անդրադարձել է պատշաճ ծանուցման ինստիտուտին, դրանով պայմանավորված՝ կողմերի մրցակցության և իրավահավասարության սկզբունքների ապահովման անհրաժեշտությանը՝ նշելով, որ ցանկացած դեպքում դատարանը պետք է կատարի դատավարության մասնակիցներին դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին իրազեկելուն ուղղված ակտիվ գործողություններ և պետք է ձեռնարկի օրենսդրությամբ նախատեսված՝ կոնկրետ իրավիճակում հնարավոր բոլոր ծանուցման միջոցները և եղանակները²⁰:

Հարկ է նշել, որ այս հարցի վերաբերյալ ձևավորվել է հակասական իրավակիրառ պրակտիկա:

Այսպես, բացակայող պարտապանի սնանկության գործերի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ դեպքերի մեծամասնությունում դատարանը սնանկ ճանաչելու մասին դիմումը վարույթ ընդունելու մասին որոշումն ուղարկելով պարտապանի՝ սնանկ ճանաչելու մասին դիմումում նշված հասցեով և որոշումը պարտապանի կողմից չստանալու հարցում հավաստիանալով՝ միանգամից անցում է կատարում Օրենքի 103-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված հետախուզում հայտարարելու գործիքի կիրառմանը:

Որոշ դեպքերում դատարանը ծանուցելու գործողությունը նույն հասցեներով կատարում է կրկին և դրանից հետո հայտարարում հետախուզում:

Առանձին դեպքերում դատարանը կիրառում է ՔԴՕ 95-րդ հոդվածով սահմանված ծանուցման կառուցակարգերը և դրանից հետո անցում է կատարում հետախուզում հայտարարելու գործիքակազմի կիրառմանը:

Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանն իր մի շարք որոշումներում անդրադարձել է բացակայող պարտապանի սնանկության վարույթի առանձնահատկություններին, այդ թվում՝ պարտապանին ծանուցելու միջոցների պատշաճությանը:

---

²⁰ Տե՛ս օրինակ՝ Վերգուշ Վարդանյանն ընդդեմ Եղիշ Թորոսյանի, Արամայիս Օհանջանյանի և Միշա Գրիգորյանի թիվ 3-19(ՎԴ) քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 01.02.2008 թվականի, ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական գույքի կառավարման վարչությունն ընդդեմ «Ռամզես» ՍՊԸ-ի թիվ ԵՇԴ/0883/02/10 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 29.07.2011 թվականի, Լիլիթ Գևորգյանն ընդդեմ Սվետլանա Միքայելյանի թիվ ԵԷԴ/1730/02/11 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 05.04.2013 թվականի որոշումները:

Այսպես, թիվ ԵԱՔԴ/0199/04/15 քաղաքացիական գործով կայացված որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն ամրագրել է հետևյալը. «(...) Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է այն հանգամանքը, որ դատարանն Աշոտ Գրիգորյանի սնանկության վարույթի ընթացքում ձեռնարկել է «Մնանկության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված միջոցները պարտապանի ծանուցումն ապահովելու նպատակով, մասնավորապես՝ պարտապանին ծանուցել է «Երևանի Քեռու փողոցի թիվ 48 տուն» հասցեով, որպիսի հասցեն նշվել է նաև պարտապանի կողմից ներկայացված վերաքննիչ բողոքում, իսկ նշված հասցեի անշարժ գույքը հանդիսացել է պարտապանի սեփականությունը: Այսինքն՝ Դատարանը ձեռնարկել է «Մնանկության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված արդյունավետ միջոցները պարտապանի ծանուցումն ապահովելու համար, որպիսի միջոցներն արդյունք չտալու պարագայում Դատարանն անցում է կատարել սնանկ ճանաչելու հարցի լուծման պարզեցված ընթացակարգին: Հետևաբար այն պայմաններում, երբ անհնարին է եղել պարզել պարտապանի գտնվելու վայրը, Դատարանն իրավացիորեն առաջնորդվել է «Մնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 103-րդ հոդվածի 3-րդ մասով՝ վճիռ կայացնելով պարտապանին սնանկ ճանաչելու մասին: Վերաքննիչ դատարանը, բեկանելով Դատարանի վճիռը, հաշվի չի առել, որ վերոնշյալ հոդվածով ծանուցման և պարտապանին սնանկ ճանաչելու ընթացակարգ սահմանելն օրենսդրի կողմից ինքնանպատակ չի արվել: Նշված հոդվածով սահմանված ընթացակարգի պահպանումը բավարար է Դատարանի գործողություններն օրինական համարելու համար, ուստի արձանագրելով Դատարանի կողմից նշված հոդվածով սահմանված ընթացակարգի պահպանված լինելը՝ Վերաքննիչ դատարանը չէր կարող բեկանել Դատարանի վճիռը:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ վերը ներկայացված իրավիճակների համար օրենսդիրը նախատեսել է սնանկության վարույթում պարտապանի օրինական շահերի և իրավունքների պաշտպանության լրացուցիչ երաշխիք՝ հնարավորություն տալով վերջինիս «Մնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 103-րդ հոդվածի 4-րդ մասին համապատասխան իրականացնելու այն»²¹:

Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանը մեկ այլ սնանկության գործով կայացված որոշմամբ ամրագրել է հետևյալը. «Վերաքննիչ դատարանը, վերաքննիչ բողոքը մերժելով և Դատարանի վճիռն օրինական ուժի մեջ թողնելով, արձանագրել է, որ Դատարանը ձեռնարկել է բոլոր հնարավոր միջոցները՝ պարտապանի ծանուցումն ապահովելու վերաբերյալ, և այն պարագայում, երբ անհնարին է եղել պարզել պարտապանի գտնվելու վայրը, Դատարանը, «իրավացիորեն առաջնորդվելով «Մնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 103-րդ հոդվածի 3-րդ կետով, վճիռ է կայացրել պարտապանին սնանկ ճանաչելու մասին»:

²¹ ՀՀՊՏ 2018/24 (1382)1, 30.03.18:

Մինչդեռ վերը նշված դիրքորոշումների լույսի ներքո անդրադառնալով Վերաքննիչ դատարանի պատճառաբանություններին՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է այն հանգամանքը, որ Դատարանն Արմեն Ստամբուլցյանի սնանկության վարույթի ընթացքում, անցում կատարելով սնանկ ճանաչելու հարցի լուծման պարզեցված ընթացակարգին, 31.10.2014 թվականին սույն գործով սնանկության ժամանակավոր կառավարիչ Հ. Սողոմոնյանի կողմից ստացել է միջանկյալ հաշվետվություն, որում առկա է եղել տեղեկություն Արմեն Ստամբուլցյանի գտնվելու կամ բնակության վայրի վերաբերյալ, որպիսի պայմաններում Դատարանը, ելնելով յուրաքանչյուր անձի արդար դատաքննության իրավունքի ապահովման երաշխիքներից, պետք է միջոցներ ձեռնարկեր սնանկության դիմումի մասին ծանուցումն իրականացնելու նաև համաձայն հաշվետվության մեջ նշված տեղեկության:

Նման պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատավարության մասնակից պարտապանը սույն գործի առկայության մասին որևէ ձևով տեղեկացված չի եղել, չի ստացել որևէ ծանուցում, հետևաբար տեղյակ չի եղել կայացված դատական ակտի մասին, ինչի արդյունքում հնարավորություն չի ունեցել իրականացնելու սնանկության վարույթում իրեն վերապահված իրավունքները»²²:

Չնայած այն հանգամանքին, որ Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանն իր մի շարք որոշումներում անդրադարձել է բացակայող պարտապանի սնանկության վարույթի առանձնահատկություններին, այնուամենայնիվ դրանք նս չեն նպաստել միատեսակ իրավակիրառ պրակտիկայի ձևավորմանը:

Դրա մասին են վկայում, օրինակ, Հայաստանի Հանրապետության վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի թիվ ՍնԴ/0453/04/20 սնանկության գործով 2020 թվականի դեկտեմբերի 18-ի և թիվ ՍնԴ/1883/04/20 սնանկության գործով 2021 թվականի հունիսի 16-ի որոշումները, որոնցում միևնույն փաստական հանգամանքների նկատմամբ կիրառված Օրենքի 103-րդ հոդվածին տրվել են իրար հակասող մեկնաբանություններ:

Մասնավորապես, թիվ ՍնԴ/0453/04/20 սնանկության գործով ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանն ամրագրել է, որ սնանկության դատարանը սնանկության վարույթի ընթացքում անցում է կատարել սնանկ ճանաչելու հարցի լուծման պարզեցված ընթացակարգին այն դեպքում, երբ պարտապանի նկատմամբ հայտարարված հետախուզման վարույթի ավարտից հետո դատական ծանուցագիրը բացակայող պարտապանին նրա վերջին հայտնի հասցեի վարչական շրջանի ղեկավարին ուղարկելու, նաև ՀՀ հրապարակային ծանուցումների պաշտոնական ինտերնետային կայքում տեղադրելու դատավարական գործողություններ դատարանը չի իրականացրել, որպիսի պայմաններում բողոք բերած անձը զրկված է եղել դատարանում իր դատավարա-

²² ՀՀՊՏ 2017/44 (1319)1, 14.07.17:

կան իրավունքներից օգտվելու, սնանկության վարույթում իրեն վերապահված իրավունքներն իրացնելու հնարավորությունից:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանը թիվ ՍնԴ/1883/04/20 սնանկության գործով կայացված որոշմամբ սնանկության դատարանի գործողությունները դիտարկել է իրավաչափ և բավարար արձանագրելով, որ բացակայող պարտապանի սնանկության վարույթի դեպքում օրենսդիրը սահմանել է պարտապանի ծանուցումն ապահովելու հատուկ կանոն, որի արդյունքում գործում է իրավական ֆիկցիա, ըստ որի՝ կողմը դատարանի կողմից կատարված գործողությունների արդյունքում համարվում է ծանուցված՝ անկախ ֆիզիկապես ծանուցագիրը ստանալու հանգամանքից:

Վերաքննիչ դատարանը, միաժամանակ, անդրադառնալով թիվ ՍնԴ/0453/04/20 սնանկության գործով որոշմանը, նշել է, որ դրանք իրավական փաստարկներ են, որոնք Վերաքննիչ դատարանը պետք է հաշվի առնի, սակայն օրենքի միատեսակ կիրառության առաքելությունը Վերաքննիչ դատարանինը չէ:

Այսպիսով, կարող ենք եզրակացնել, որ իրավակիրառ պրակտիկայում շարունակում է բաց մնալ պարտապանին բացակայող պարտապան ճանաչելու պահի որոշման հարցի շուրջ միասնական մոտեցումը, ինչն, անշուշտ, բացասաբար է անդրադառնում սնանկության վարույթի արդյունավետության և այդ վարույթի մասնակիցների իրավունքների պաշտպանության վրա:

Բացակայող պարտապանի սնանկության վարույթը, լինելով սնանկության պարզեցված ընթացակարգ, այնուամենայնիվ ենթարկվում է այն ընդհանուր օրինաչափություններին, որոնք դրված են սնանկության ինստիտուտի, ինչպես նաև քաղաքացիադատավարական ընթացակարգերի հիմքում:

Ամփոփելով տեսական գրականության մեջ առկա մոտեցումները, ինչպես նաև ձևավորված իրավակիրառ պրակտիկան՝ գտնում ենք, որ բացակայող պարտապանի սնանկության վարույթը կարգավորող գործիքակազմի կիրառման հիմքում պետք է դրվեն հետևյալ օրինաչափությունները և պայմանները.

- Բացակայող պարտապանի սնանկության պարզեցված վարույթը օրգանական կապի մեջ է գտնվում սնանկության ինստիտուտի նպատակների հետ, և դրա ընթացակարգերը չեն կարող մեկնաբանվել և կիրառվել այդ նպատակներին հակասող բովանդակությամբ:

- Բացակայող պարտապանի սնանկության վարույթը կարգավորող նորմերը պետք է կիրառվեն և մեկնաբանվեն արդար դատաքննության իրավունքի և դրա բաղադրատարր հանդիսացող պատշաճ ծանուցման, մրցակցության և իրավահավասարության սկզբունքների ապահովման անհրաժեշտության հաշվառմամբ:

- ՔԴՕ 103-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայում թվարկված

բոլոր պայմանները, հատկապես, պարտապանի կամ վերջինիս ղեկավարի բնակության կամ գտնվելու վայրը բացահայտելու անհնարինության պայմանն ապահովելու համար սնանկության դատարանը պետք է ձեռնարկի պատշաճ ծանուցման բոլոր հնարավոր միջոցները:

- Պարզեցված վարույթի անցնելուց հետո մինչև վճռահատության փուլը ցանկացած պահի պարտապանի բնակության կամ գտնվելու վայրի մասին տեղեկություններ ստանալու դեպքում պետք է ապահովի պարտապանի ծանուցումը:

АРСЕН ОВАНИСЯН – *Некоторые проблемы, касающиеся производства по банкротству отсутствующего должника.* – В данной статье рассматриваются теоретические и практические проблемы производства по банкротству отсутствующего должника, в частности: определение субъектного круга, признаков юридического лица фактически прекратившего свою деятельность, момента признания должника отсутствующим, а также обсуждается правоприменительная практика относительно указанного вопроса.

Автор, в частности, рассмотрел и выявил признаки юридического лица фактически прекратившего свою деятельность, теоретические и практические проблемы определения момента признания должника отсутствующим должником в контексте права на справедливое судебное разбирательство и целей института несостоятельности (банкротства), а также сформированную правоприменительную практику относительно данного вопроса.

Ключевые слова: *банкротство, отсутствующий должник, юридическое лицо фактически прекратившее свою деятельность, суд, уведомление*

ARSEN HOVHANNISYAN – *Some Issues Concerning the Bankruptcy Proceedings of the Absent Debtor.* – This article discusses theoretical and practical issues related to the underlying preconditions necessary for initiating the bankruptcy proceedings against an absent debtor, in particular, the subjective frame, the characteristics of the legal entity having effectively terminated its activities, the moment of a decision on recognizing the debtor as an absent debtor, as well as existing legal practice on this issue.

The author, in particular, discussed the characteristics of the legal entity having effectively terminated its activities, the theoretical and practical issues related to the decision to consider the debtor absent in the context of the right to fair trial and the goals of the bankruptcy, as well as the applicable legal practice.

Key words: *bankruptcy, absent debtor, legal entity having effectively terminated its activities, court, notice*

**ՀԱՅՑԻ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ
ԿԱՌՈՒՑԱԿԱՐԳԻ ՍՈՒԲՅԵԿՏՍԱՑԻՆ ՇՐՋԱՆԱԿԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ**

ՎԱՇԵ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

Հոդվածում վերլուծվում են հայցի ապահովման քաղաքացիադատավարական կառուցակարգի սուբյեկտային շրջանակը որոշելու հիմնախնդիրները, որի արդյունքում ներկայացվել են ապահովման նախաձեռնությամբ հանդես եկող անձանց դատավարական կարգավիճակի, սուբյեկտիվ իրավունքների և օրինական շահերի իրացման առանձնահատկությունները:

Ընդգծվել է, որ հայցի ապահովման նախաձեռնությամբ օժտված սուբյեկտների շրջանակը ճիշտ սահմանելու համար անհրաժեշտ է առաջին հերթին վերախնայել այս ինստիտուտի կիրառման նպատակը՝ այն դիտարկելով օրինական ուժի մեջ մտած, դատական ակտով հաստատված նյութական իրավահարաբերությունների լիարժեք իրացման և հնարավոր վնասները ողջամտորեն բացառող դատավարական կառուցակարգ, որը երաշխավորելու պարտականությունը և պատասխանատվությունը կրում է պետությունը:

Հայցի ապահովում նախաձեռնելու հնարավորություն պետք է ունենան եզրափակիչ դատական ակտի կատարմամբ շահագրգռված սուբյեկտները՝ գործին մասնակցող անձինք, որոնք միմյանցից տարբերվում են շահագրգռվածության աստիճանով և բնույթով:

Բացի այդ, հոդվածում հիմնավորվել է, որ հայցի ապահովման շրջանակներում անհրաժեշտ է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք ներդնել այլ անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության կառուցակարգ, որպիսին երաշխավորելու նպատակով հայցի ապահովման միջոցի փոխարինման, ձևափոխման, վերացման կամ հնարավոր վնասների հատուցման համար ապահովում պահանջելու միջնորդությամբ հանդես գալու հնարավորություն պետք է վերապահել նաև այն անձանց, որոնց նկատմամբ ձեռնարկվել է այդպիսի միջոց, կամ որոնց իրավունքների և պարտականությունների վրա ազդում է կիրառված հայցի ապահովման միջոցը:

Բանալի բառեր – *հայցի ապահովում, հայցի ապահովման միջոց, երկկողմանի հայց, հակընդդեմ ապահովում, դատարանի նախաձեռնություն, պատասխանող, այլ անձի իրավունքների պաշտպանություն*

Սահմանադրության¹ 61-րդ հոդվածի 1-ին մասը, 63-րդ հոդվածի 1-ին մասը, Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների

¹ Ընդունվել է 06.12.2015 թ. հանրաքվեի միջոցով: ՀՀՊՏ 2015.12.21/Հատուկ թողարկում, հոդ. 1118:

պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի² (այսուհետ՝ նաև Կոնվենցիա) 6-րդ հոդվածը, դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության իրավունքների բովանդակության մեջ առանձնացնելով դատական ակտի կատարում պահանջելու իրավունքը, պետության համար իրավական համակարգում այն ապահովելու ուղղակի պարտականություն են սահմանում: Դատական ակտերի կատարումը դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցներից է, որի կարեվորությունը բխում է նաև Եվրոպական դատարանի պրակտիկայից, առանց որի դատական ամբողջ գործունեությունը կարող է հավասարվել ոչնչի³: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը իր դիրքորոշումներում նշել է, որ դատական պաշտպանության իրավունքը կլինի՝ ներ անիրական, իսկ դատական պաշտպանության ընթացակարգը՝ անարդյունավետ, եթե ներպետական օրենսդրությունը թույլ տար վերջնական և պարտադիր բնույթի դատական ակտերը մնային չկատարված՝ ի վնաս մյուս կողմի: Եթե պետությունը չի երաշխավորում վերջնական դատական ակտերի կատարումը, դա հանգեցնում է այնպիսի իրողության, ինչն անհամատեղելի է իրավունքի գերակայության սկզբունքին, որը պայմանավորվող պետությունները պարտավոր են պահպանել Կոնվենցիան երաշխավորելիս: Ընդ որում, ըստ Եվրոպական դատարանի, Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով ամրագրված արդար դատաքննության իրավունքը ներառում է ոչ միայն գործն ըստ էության լուծող պատճառաբանված դատական ակտ կայացնելու, այլև կայացված դատական ակտը կատարելուն ուղղված գործուն և արդյունավետ կառուցակարգեր կիրառելու անհրաժեշտություն⁴: Այս առումով հատկանշական է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դիրքորոշումը. այն, Կոնվենցիան պայմանավորվող պետություններին պարտավորեցնում է իրենց իրավական համակարգերը կազմակերպել այնպես, որ դատարանները կարողանան ապահովել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջները, ներառյալ ողջամիտ ժամկետում դատական ակտերի կատարումը, և ներպետական դատարանների ժամանակավոր ծանրաբեռնվածությունը չի հանգեցնում պետության պատասխանատվության, եթե վերջինս ձեռնարկում է նմանաբնույթ իրավիճակը շտկելուն ուղղված անհապաղ արդյունավետ գործողություններ⁵: Հետևում է, որ արդար դատաքննության իրավունքի խախտման պատաս-

² Ընդունվել է 4-ը նոյեմբերի, 1950, Հռոմ: ՀՀՊՏ 2002.06.05/17(192) հոդ. 367:

³ Տե՛ս Այասատանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, ընդհանուր խմբագրությամբ Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի, Եր., «Իրավունք», 2010, էջ 210:

⁴ Տե՛ս Բուրդովն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի 07.05.2002 թվականի վճիռը, կետ 34, Հորնսթին ընդդեմ Հունաստանի գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի 19.03.1997 թվականի վճիռը, կետ 40 և այլն:

⁵ Տե՛ս Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950 թ. նոյեմբերի 4-ի կոնվենցիայի մեկնաբանություն: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը, գիտական խմբագիր Գ. Հարությունյան, Եր. «Տիգրան Մեծ», 2005, էջ 212-214:

խանատվությունն ամբողջապես կրում է պետությունը, որից վերջինս կարող է ազատվել միայն, եթե *անհապաղ* ձեռնարկել է հետագա խախտումները բացառելուն ուղղված *արդյունավետ* միջոցներ, որպիսին գնահատելու իրավասությունը վերապահված է Եվրոպական դատարանին: Մասնավորապես, Եվրոպական դատարանը Բուրդովն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով կայացված №2 (№33509/04), 15.01.2009 թ. վճռի եզրափակիչ մասով պատասխանող պետությանն ուղղակիորեն պարտավորեցրել էր վեցամսյա ժամկետում դատարանի նախադեպային պրակտիկայում ձևավորված կոնվենցիոն սկզբունքների մեկնաբանությունների հիման վրա իրավունքների պաշտպանության ներպետական այնպիսի միջոցներ կամ դրանց համադրման արդյունավետ կառուցակարգեր ներդնել, որոնք ազգային դատարանների վերջնական դատական ակտերը չկատարելու կամ ոչ ժամանակին կատարելու պարագայում կողմերի համար համարժեք և բավարար հատուցում կապահովեն: Արդյունքում 30.04.2010 թ.-ին ընդունվեց «Ողջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքի կամ ողջամիտ ժամկետում դատական ակտի կատարման իրավունքի խախտման համար փոխհատուցման մասին» №68-Փ3 ՌԴ օրենքը, սակայն դա ևս չապահովեց քննարկվող իրավունքների պաշտպանության արդյունավետությունը: Մասնավորապես, Եվրոպական դատարանն Իլյուշկինը և ուրիշներն ընդդեմ Ռուսաստանի, Կալինկինն ընդդեմ Ռուսաստանի վճիռներով ուղղակիորեն արձանագրեց, որ դաշնային օրենքն իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցներ չի նախատեսում, քանի որ թույլ է տալիս փոխհատուցում տրամադրել միայն Ռուսաստանի Դաշնության բյուջետային համակարգի միջոցների բռնագանձման մասով դատական ակտերի կատարման իրավունքի խախտման պարագայում, և փաստացի անտեսել է դատական ակտերի այն շրջանակը, որոնց կատարումը պետությունը պարտավոր է ապահովել «բնեղենով»⁶:

Հայաստանի Հանրապետությունը իրավական համակարգ է ներդրել Եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկայում ձևավորված կոնվենցիոն սկզբունքների մեկնաբանությունների հիման վրա իրավունքների պաշտպանության ներպետական այնպիսի միջոցներ կամ դրանց համադրման արդյունավետ կառուցակարգեր, որոնք ուղղված են դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության իրավունքների տարրերի լիարժեք իրացմանը: Այդպիսի կառուցակարգերից է հայցի ապահովումը, որն ուղղված է ողջամիտ ժամկետում քաղաքացիական գործով կայացվող եզրափակիչ դատական ակտի կատարումն ապահովելուն:

Հարկ է նշել, որ հայցի ապահովման ինստիտուտը, ուղղված լինելով եզրափակիչ դատական ակտի կատարումն ապահովելուն, այնպի-

⁶ St' u Case Ilyushkin and Others v. Russia, judgement NN 5734/08, Kalinkin and Others v. Russia, բողոք NN 16967/10 judgment, 17.04.2012 թվականին հրապարակված վճիռներ:

սի գործիքակազմ և ներգործության միջոցների կիրառման հնարավորություն է նախատեսում, որոնք սկիզբ են առնում հռոմեական իրավունքից և առավելագույնս արտացոլում են այս կառուցակարգի նպատակային նշանակությունը: Մասնավորապես, հռոմեական իրավունքում վեճի առկայությունը փաստելուց հետո (*litis contestatio*) պատասխանողի պատասխանատվությունն էլ ավելի էր մեծանում, եթե վեճի առարկա հանդիսացող գույքի վիճակը վատթարանում կամ վնասվում էր: Յուրօրինակ ապահովման միջոց էր հանձնառությունը, որով հանձնառուն պատասխանատվություն էր կրում գույքի վիճակի պահպանման համար (*cautio judicatum solvi* կամ *cautio juratoria*): Ապահովման բազմաթիվ միջոցներ էին գործում լեզիսակցին դատավարության շրջանակներում (*legis action per manus injectionem* կամ *manus iniection* և *legis actio per pignoris* կամ *capionem pignoris capio*) և այլն⁷:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի բնորոշմամբ՝ հայցի ապահովումը հանդես է գալիս որպես օրենսդրությամբ նախատեսված՝ անձանց իրավունքների պաշտպանության երաշխիքներից մեկը, որով պաշտպանվում են հայցվորի օրինական շահերն այն դեպքերից, երբ պատասխանողը կարող է գործել անբարեխիղճ, կամ երբ այդպիսի միջոցները չկիրառելն անհնարին կարող է դարձնել դատական ակտի կատարումը: Քննարկվող դատավարական ինստիտուտը կոչված է դատարանի կողմից նախապես ձեռնարկվող որոշակի միջոցներով հնարավոր բացասական հետևանքներից պաշտպանել հայցվորի (ապագա պարտատիրոջ) իրավունքներն ու օրինական շահերը: Դրանով իսկ այն ուղղված է խախտված իրավունքների իրական և ամբողջ ծավալով վերականգնելուն⁸: Չշեղվելով վճռաբեկ ատյանի արտահայտած դիրքորոշումից՝ դատավարագիտությունում հայցի ապահովումը դիտարկվում է որպես դատարանի կողմից կատարվող գործողություն, որը հետապնդում է գործով կայացվելիք վճռի կատարման երաշխիքներ ապահովելու նպատակ: Միևնույն ժամանակ, հայցի ապահովումը դատական պաշտպանության դիմած անձանց իրավունքների պաշտպանության նախնական ձև է, քանի որ դատարանի որոշմամբ կիրառվող պաշտպանական միջոցները, որոնք դատավարագիտության մեջ կոչվում են հայցի ապահովման միջոցներ, հանդես են գալիս որպես վիճելի իրավահարաբերության կամ դրա հետ սերտորեն կապված այլ իրավահարաբերությունների մասնակիցների վրա նյութաիրավական ներգործության այնպիսի ժամանակավոր միջոցներ, որոնք չեզոքացնում են վիճելի իրավիճակը մինչև լիարժեք իրավական որոշակիության հաստատումը, բացառում են գործին մասնակցող անձի ենթադրյալ իրավունքներին անդառնալի (անվերականգնե-

⁷ Տե՛ս **Салогубова Е. В.** Римский гражданский процесс, М., 1997, էջ 88-91, **Покровский И. А.** История римского права. СПб., 1998, էջ 163:

⁸ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԿԴ/1807/02/13 քաղաքացիական գործով 27.11.2015 թ. որոշումը:

լի) վնաս պատճառելու հավանականությունը⁹:

Հայրենական իրավաբանական գրականության մեջ հայցի ապահովման ինստիտուտի վերլուծությունը հիմնված է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից քննարկվող կառուցակարգի վերաբերյալ արտահայտված դիրքորոշումների տեսական ընդհանրացման և զարգացման վրա, մինչդեռ առաջին հերթին անհրաժեշտ է վերաիմաստավորել հայցի ապահովման կիրառական նշանակությունը: Մասնավորապես, հայցի ապահովումը դիտարկվում է առավելապես մասնավոր շահի պաշտպանությանն ուղղված կառուցակարգ, որը իրացնելու պարտականությունը կրում է դատարանը, սակայն անտեսվում է պետության պատասխանատվությունը դատական ակտի արդյունավետ կատարումը չապահովելու համար: Հետևաբար, պետությունը ևս շահագրգռված է եզրափակիչ դատական ակտի կատարումն ապահովելու հարցում:

Հայցի ապահովումը դիտարկելով բացառապես մասնավոր շահի նախնական պաշտպանությանն ուղղված կառուցակարգ՝ օրենսդիրը ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի իրավակարգավորումներում նվազեցրել է քննարկվող վարույթի շրջանակներում դատարանի մասնակցային դերը՝ վերջինիս զրկելով սեփական նախաձեռնությամբ հայցի ապահովման միջոցներ ձեռնարկելու հնարավորությունից, ինչը դատական ակտի կատարման համար պետության պատասխանատվության հանգամանքը հաշվի չառնելու դրսևորում է: Ընդ որում, հատուկ ուշադրության է արժանի հայցի ապահովման վարույթի սուբյեկտային շրջանակը որոշելու հարցը, որի հիմքում ընկած է ապահովման միջոցների կիրառմամբ շահագրգռվածություն ունեցող սուբյեկտների կազմի ճիշտ սահմանումը:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ՝ նաև ՔԴՕ) 128-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ առաջին ատյանի դատարանը գործին մասնակցող անձի միջնորդությամբ կիրառում է հայցի ապահովման միջոցներ, եթե նման միջոց չձեռնարկելը կարող է անհնարին դարձնել, դժվարացնել դատական ակտի կատարումը, հանգեցնել վեճի առարկա հանդիսացող գույքի փաստացի կամ իրավական վիճակի փոփոխության կամ էական վնաս հասցնել միջնորդություն ներկայացնող անձին:

Նշված հոդվածի վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ դատարանը զրկված է սեփական նախաձեռնությամբ հայցի ապահովում ձեռնարկելու հնարավորությունից և դա կարող է անել բացառապես գործին մասնակցող անձի միջնորդությամբ: Այս կանոնից օրենսդիրն ընդամենը երկու բացառություն է նախատեսել դատարանի կողմից գործի քննությունն «ի պաշտոնե» (ex officio) սկզբունքով իրականացնելու պարագայում, մասնավորապես՝ ընտանեկան վեճերով դատարանը,

⁹ Տե՛ս Ս. Գ. Մեդրյան, Հայցի ապահովումը քաղաքացիական դատավարությունում, Եր., «ԵՊՀ հրատ.», 2020, http://www.yso.am/files/Hayci_apah.pdf

ելնելով երեխայի լավագույն շահերի ապահովման անհրաժեշտությունից, կարող է իր նախաձեռնությամբ հայցի ապահովման կարգով գործին մասնակցող անձի կամ այլ անձի արգելել կամ պարտավորեցնել կատարելու որոշակի գործողություններ (ՔԴՕ 203 հոդվ., մաս 3) կամ ՀՀ անօրինական տեղափոխված կամ ՀՀ տարածքում ապօրինի պահվող երեխայի վերադարձի վերաբերյալ հատուկ հայցային վարույթի գործերով դատարանը պարտավոր է հայցադիմումը վարույթ ընդունելու որոշմամբ հայցի ապահովման կարգով արգելել պատասխանողին՝ փոխելու երեխայի բնակության վայրը մինչև գործով կայացվելիք վճռի օրինական ուժի մեջ մտնելը (ՔԴՕ 206 հոդվ., մաս 2): Ուստի առաջին հերթին անհրաժեշտ է պարզել դատարանի համար ընդհանուր նորմով նման օրենսդրական հնարավորություն չնախատեսելու նպատակահարմարությունը, ինչպես նաև գործին մասնակցող այն անձանց շրջանակը, որոնք կարող են հանդես գալ նման նախաձեռնությամբ:

Իրավաբանական գրականության մեջ հայցի ապահովման կիրառման հարցում շահագրգռվածություն ունեցող սուբյեկտներին, ելնելով հիմնական և ապահովման մասնավոր վարույթում ունեցած դատավարական կարգավիճակի առանձնահատկություններից, ընդունված է դասակարգել երեք հիմնական խմբի՝ ա) հայցի ապահովման վարույթի շահագրգիռ սուբյեկտներ, բ) հայցի ապահովման վարույթում մասնակի շահագրգռվածություն ունեցող սուբյեկտներ, գ) սուբյեկտներ, որոնք ապահովման վարույթում հետապնդում են զուտ դատավարական շահ¹⁰: Հետևաբար, դատարանը, որպես վեճը լուծող մարմին, վարույթի այս տեսակում առնվազն կարող է պետական և հանրային շահ հետապնդող հանդես գալ, ինչը պայմանավորված է արդարադատությունն արդյունավետ կազմակերպելու և դատական ակտի հետագա կատարման համար բավարար պայմաններ ապահովելու անհրաժեշտությամբ: Դատարանի կողմից սեփական նախաձեռնությամբ հայցի ապահովում կիրառելու հնարավորության բացառումը օրենսդիրը պայմանավորել է հայցի ապահովմամբ պատճառված վնասը հատուցելու բեռը չկրելու հանգամանքով: Այսպես, ՔԴՕ 138-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ գործին մասնակցող անձը կամ այլ անձը, որի դեմ կիրառվել է հայցի ապահովման միջոց, իրավունք ունի հայցադիմում ներկայացնելու նույն դատարան՝ հայցի ապահովում պահանջած գործին մասնակցող անձի դեմ՝ հայցի ապահովմամբ իրեն պատճառված վնասները հատուցելու պահանջով, եթե դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով հայցը մասնակի կամ ամբողջությամբ մերժվել է, թողնվել է առանց քննության, կամ գործի վարույթը կարճվել է ՔԴՕ 182-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-3-րդ, 7-րդ կամ 11-րդ կետերով նախատեսված հիմքերով: Իրավամբ անտրամաբանական կլիներ դա-

¹⁰ См. у Юсупов Т. Б. Обеспечение иска в гражданском и арбитражном процессе, дисс., к.ю.н., М., 2005, էջ 10:

տարանի նախաձեռնությամբ կիրառված հայցի ապահովմամբ պատճառված վնասը հատուցելու պահանջը հենց դատարան ներկայացնելը, որպիսի պայմաններում, շահերի բախմամբ պայմանավորված, դատարանը չէր կարող անկողմնակալ և անաչառ օրենքի հիման վրա գործող վեճը լուծող մարմին հանդիսանալ: Ուստի նման պահանջը բոլոր դեպքերում հայցի ապահովում պահանջած գործին մասնակցող անձի դեմ ներկայացնելը ճիշտ է և արդարացված: Ջարգացնելով այս մոտեցումը՝ դատավարական օրենսգիրքը մշակողները գտել են, որ *սխալ է դատարանի նախաձեռնությամբ և դատական հայեցողությամբ կիրառված ապահովման միջոցներով պատճառված վնասը հատուցելու բեռը և պատասխանատվությունը գործին մասնակցող անձի վրա դնելը*: Սակայն նման մոտեցման կողմնակիցները հաշվի չեն առել երկու կարևորագույն հանգամանք՝ դատական ակտը կատարելու համար անհրաժեշտ և բավարար պայմաններ ապահովելու հարցում պետության պատասխանատվությունը և հայցի ապահովման վարույթում գործին մասնակցող անձանց շահերի պաշտպանության դատավարական հայեցողության դրսևորումները: Մասնավորապես, անհրաժեշտ է ի սկզբանե գիտակցել, որ հայցվորը կամ հայցվորի իրավունքներից օգտվող գործին մասնակցող անձը որպես վարույթ նախաձեռնող կամ նյութափրավական պահանջի վերաբերյալ դատարանի եզրափակիչ դատական ակտ ակնկալող սուբյեկտներ, կրում են հայցային պահանջները չբավարարվելու, առանց քննության թողնելու կամ գործի վարույթը կարճելու հետևանքով առաջացող ռիսկերը, այդ թվում՝ օրենքով նախատեսված ֆինանսական բեռը: Օրինակ՝ հայցվորը պետք է գիտակցի դատարանի կողմից հայցային պահանջները չբավարարելու հետևանքով դատական ծախսերի բեռը, ինչպես նաև այլ բացասական հետևանքների ռիսկը կրելու պատասխանատվությունը: ՔԴՕ 109-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև բաշխվում են բավարարված հայցապահանջների չափին համապատասխան (չբավարարված հայցապահանջների չափին համապատասխան դատական ծախսերի բեռը կրում է հայցվորը), կամ ՔԴՕ 110-րդ հոդվածի 1-ին մասը նախատեսում է, որ հայցն առանց քննության թողնելու, գործի վարույթը կարճելու դեպքում դատական ծախսերի փոխհատուցման պարտականությունը դրվում է հայցվորի վրա, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի: Վերոգրյալից բխում է, որ առնվազն հայցվորի կամ վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջներ ներկայացնող երրորդ անձանց պարագայում դատարանի նախաձեռնությամբ կիրառված հայցի ապահովմամբ պատճառված վնասների հատուցման բեռը կրելը խիստ տրամաբանական է, քանի որ վերջիններիս կողմից օրենքով սահմանված կարգով նյութափրավական պահանջներ ներկայացնելը դատարանի համար արդարադատությունն արդյունավետորեն կազմակերպելու, այդ

թվում՝ կայացվելիք դատական ակտի կատարումը ողջամտորեն ապահովելու պատասխանատվություն է առաջացնում:

Բացի այդ, մեր կարծիքով, անտեսվել կամ համարժեք չեն գնահատվել հայցի ապահովման պարագայում գործին մասնակցող անձանց շահերի պաշտպանության դատավարական գործիքները՝ հայցի ապահովման միջոցի փոխարինումը, ձևափոխումը կամ վերացումը, ինչպես նաև հակընդդեմ ապահովման ինստիտուտը: Այսպես, գործին մասնակցող անձինք, այդ թվում՝ հայցվորը և վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջներ ներկայացնող երրորդ անձը, նպատակ ունենալով խուսափել հետագայում վնասի հատուցման բացասական հետևանքներից, ՔԴՕ 133-րդ և 134-րդ հոդվածներով սահմանված կարգով հնարավորություն ունեն հանդես գալու դատարանի կողմից կիրառված հայցի ապահովման միջոցը մեկ այլ միջոցով փոխարինելու, ձևափոխելու կամ վերացնելու միջնորդությամբ, եթե գտնում են, որ հայցի ապահովումը կիրառվել է սխալ ձևով կամ առանց բավարար հիմքերի, ինչի հետևանքով պատասխանողը կարող է վնասներ կրել¹¹: Կամ՝ գործին մասնակցող անձը, որի դեմ կիրառվել է հայցի ապահովման միջոց, կարող է միջնորդություն ներկայացնել իր հնարավոր վնասների հատուցման համար հայցի ապահովման միջնորդություն ներկայացրած՝ գործին մասնակցող անձից ապահովում (հակընդդեմ ապահովում) պահանջելու վերաբերյալ, որի բավարարման դեպքում հակընդդեմ ապահովման պարտականությունը չկատարելու պարագայում գործին մասնակցող անձի միջնորդությամբ, առանց դատական նիստ հրավիրելու, եռօրյա ժամկետում դատարանը որոշում է կայացնում հայցի ապահովման միջոցը վերացնելու մասին (ՔԴՕ 135-րդ հոդվածի 1-ին, 5-րդ և 6-րդ մասեր): Այսինքն՝ գործին մասնակցող անձն օրենսդրական լիարժեք հնարավորություն ունի հանդես գալու դատա-

---

¹¹ Այս առումով ՀՀ քաղաքացիադատավարական գործող օրենսդրությունը շահեկանորեն տարբերվում է խորհրդային տարիներից ժառանգաբար փոխանցված և Ռուսաստանի Դաշնության օրենսդրությամբ նախատեսված ներկա իրավակարգավորումներից, որոնց համաձայն՝ հայցի ապահովման միջոցները փոխարինելու, ձևափոխելու կամ վերացնելու միջնորդությամբ կարող էր հանդես գալ անձը, որի դեմ ուղղված է ապահովման միջոցը, կամ պատասխանողը: Մասնավորապես, ՌԴ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 144-րդ հոդվածի 1-ին մասը հայցի ապահովման միջոցը վերացնելու միջնորդությամբ հանդես գալու իրավունք վերապահում է միայն պատասխանողին, մինչդեռ ՌԴ արբիտրաժային դատավարության օրենսգրքի 97-րդ հոդվածի 1-ին մասը նման հնարավորություն է նախատեսում գործին մասնակցող բոլոր անձանց համար: Հայցի ապահովման քաղաքացիադատավարական իրավակարգավորումներն առավելապես համապատասխանում են ընդհանուր իրավական համակարգում ապահովման կամ իրավունքների պաշտպանության նախնական միջոցների կառուցակարգերին: ԱՄՆ-ում նույնիսկ որպես իրավունքի ինքնուրույն ճյուղ է ձևավորվել դատական պաշտպանության միջոցների իրավունքը (Law of remedies), երբ Չարլզ Ալան Ռայթը ամբողջական և համակարգված ձևով ներկայացրեց դատական պաշտպանության միջոցների վերաբերյալ ամերիկյան դատարանների նախադեպային որոշումների ժողովածուն, որը ներառում էր նաև իրավունքների նախնական պաշտպանության դատավարական կամ հարկադիր միջոցները (coercive remedies) և այլն:

րանի նախաձեռնությամբ կիրառված հայցի ապահովման միջոցը փոխարինելու, ձևափոխելու կամ վերացնելու միջնորդությամբ, ինչպես նաև չտրամադրելու հակընդդեմ ապահովում, եթե գտնուի է, որ նման գործողություն չիրականացնելը հետագայում կարող է բացասաբար անդրադառնալ իր իրավունքների և պարտականությունների վրա:

Ուստի գտնուի ենք, որ առավել ճիշտ կլիներ վերացնել ոչ թե դատարանի նախաձեռնությամբ հայցի ապահովման միջոցներ ձեռնարկելու օրենսդրական հնարավորությունը, այլ դատավարական օրենքում առանձին նորմով սահմանել, որ հայցվորը կամ վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջներ ներկայացնող երրորդ անձն ազատվում է դատարանի նախաձեռնությամբ կիրառված ապահովման միջոցներով պատճառված վնասը հատուցելու պարտականությունից, եթե դատարանում հանդես է եկել այդպիսի միջոցը փոխարինելու, ձևափոխելու կամ վերացնելու միջնորդությամբ:

Բացի այդ, ինդրահարույց են նաև ՔԴՕ 133-րդ, 134-րդ և 135-րդ հոդվածների իրավակարգավորումները, որոնց դեպքում ձեռնարկված հայցի ապահովման միջոցի փոխարինման, ձևափոխման, վերացման կամ հնարավոր վնասների հատուցման համար ապահովում պահանջելու հնարավորություն սահմանվել է միայն գործին մասնակցող անձանց համար: Մինչդեռ ՔԴՕ 129-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ և 4-րդ կետերով որպես հայցի ապահովման ինքնուրույն միջոցներ նախատեսվել են այլ անձանց կողմից վեճի առարկային վերաբերող որոշակի գործողությունների կատարումն արգելելը, ինչպես նաև պատասխանողին կամ այլ անձանց վեճի առարկային վերաբերող որոշակի գործողություններ կատարելուն պարտավորեցնելը: Այսինքն՝ վարույթի անմիջական մասնակից չհանդիսացող և գործին մասնակցող անձի դատավարական կարգավիճակ չունեցող անձը, որի նկատմամբ կիրառվել է հայցի ապահովման նշված միջոցներից որևէ մեկը, զրկված է այդպիսի միջոցի փոխարինման, ձևափոխման, վերացման կամ հնարավոր վնասների հատուցման համար ապահովում պահանջելու օրենսդրական հնարավորությունից: Նման իրավակարգավորումն առնվազն տարակուսելի է և հակասում է թե՛ ՀՀ Սահմանադրությամբ, թե՛ Եվրոպական կոնվենցիայով նախատեսված արդար դատաքննության և պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունքների իրացման հիմնադրույթներին, քանի որ անձին զրկում է իր իրավունքների վրա բացասաբար ներգործող կամ պարտականությունների վրա ազդող դատական ակտից պաշտպանվելու, սեփական իրավունքներն ու օրինական շահերն իրացնելու դատավարական գործիքակազմից:

Գտնուի ենք, որ հայցի ապահովման միջոցի փոխարինման, ձևափոխման, վերացման կամ հնարավոր վնասների հատուցման համար ապահովում պահանջելու միջնորդությամբ հանդես գալու օրենսդրական հնարավորություն ՔԴՕ 129-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ և 4-րդ

կետերով նախատեսված դեպքերում անհրաժեշտ է սահմանել նաև այն անձանց համար, որոնց նկատմամբ ձեռնարկվել է այդպիսի միջոց, կամ որոնց իրավունքների և պարտականությունների վրա ազդում է կիրառված հայցի ապահովման միջոցը¹²:

Հատուկ ուշադրության է արժանի հայրենական դատավարական օրենքով առանց վերապահումների գործին մասնակցող անձանց կողմից հայցի ապահովման միջոցներ ձեռնարկելու միջնորդություն ներկայացնելու հնարավորության սահմանումը, հատկապես երբ պատասխանողի կամ ինքնուրույն պահանջներ չներկայացնող երրորդ անձանց կողմից նման միջնորդությամբ հանդես գալու իրավունքի վերաբերյալ գործնական և տեսական առումներով մինչ օրս միասնական մոտեցում չի ձևավորվել: Թե՛ քաղաքացիական գործերով ՀՀ դատական պրակտիկայում, թե՛ դատավարագիտության մեջ արմատացած է այն մոտեցումը, որ պատասխանողը հայցի ապահովման միջնորդությամբ կարող է հանդես գալ հակընդդեմ հայցի հարուցման պարագայում՝ միաժամանակ չբացառելով որոշ դեպքերում հայցի ապահովում իրականացնելու հնարավորությունը (օրինակ, երբ ներկայացվում է ամուսինների ընդհանուր համատեղ սեփականություն հանդիսացող և հայցվոր ամուսնու տիրապետության ներքո գտնվող գույքը բաժանելու պահանջ, և հայցի ապահովման նախաձեռնությամբ հանդես եկող պատասխանողը ձգտում է բացառել հայցվորի մոտ գտնվող գույքի հնարավոր սպառումը, ոչնչացումը, վիճակի հնարավոր վատթարացումը և այլն): Բացի այդ, նշվում է, որ հայցի ապահովման նախաձեռնությունը չի կարող ծագել վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջներ չներկայացնող երրորդ անձանցից, քանի որ վերջիններս դատական քննության ենթակա վիճելի իրավահարաբերությունների ենթադրյալ մասնակիցներ չեն, կայացվելիք դատական ակտով նրանց համար ուղղակիորեն իրավունքներ և պարտականություններ սահմանվել չեն կարող, նրանք չեն կարող պահանջել օրինական ուժի մեջ մտած վճռի հարկադիր կատարում¹³:

Մեր կարծիքով՝ նման մոտեցումը չի կարող համարժեքորեն արտացոլել հայցի ապահովման ժամանակակից իրավընկալումն ու սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության արդյունավետ միջոցների լիարժեք ապահովման հիմնադրույթները: Նախևառաջ, պատասխանողը ևս «Դատական ակտերի կատարման մասին» ՀՀ օրենքի¹⁴ տրամաբանությամբ չի կարող օրինական ուժի մեջ մտած վճռի հարկադիր կա-

¹² Այլ անձի կողմից, որի նկատմամբ կիրառվել է հայցի ապահովման միջոց, հայցի ապահովման միջնորդություն ներկայացրած գործին մասնակցող անձից հնարավոր վնասների հատուցման համար ապահովում պահանջելը հակընդդեմ բնույթ չի կրում: Այն պետք է դիտարկել բացառապես հնարավոր վնասների հատուցումը երաշխավորելու կամ ապահովելու տեսանկյունից այն պարզ պատճառով, որ «այլ անձը» վարույթի մասնակից չէ և չունի գործին մասնակցող անձի դատավարական կարգավիճակ:

¹³ Տե՛ս Ս. Գ. Մեղրյան, նշվ. աշխ.:

¹⁴ Ուժի մեջ մտել 01.01.1999 թ., ՀՕ-221, ՀՀՊՏ 1998.06.15/12(45):

տարում պահանջել, քանի որ եզրափակիչ դատական ակտի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթը տալիս է գործը քննած առաջին ատյանի դատարանը, իսկ միջանկյալ դատական ակտի համար՝ ակտն ընդունած դատարանը՝ պահանջատիրոջ կամ դրա համար հատուկ լիազորված նրա ներկայացուցչի կողմից դատական ակտի օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո ներկայացված դիմումի հիման վրա, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի (հոդվ. 18): Պահանջատերն այն քաղաքացին կամ իրավաբանական անձն է, Հայաստանի Հանրապետությունը կամ համայնքը կամ օտարերկրյա պետությունը, որի օգտին կամ ի շահ որի տրվել է կատարողական թերթը (հոդվ. 7): Բացի այդ, հայցի ապահովման միջոց ձեռնարկելու հնարավորությունը դատական ակտի կատարում պահանջելու հնարավորությամբ պայմանավորելը պետք է բխի դատական ակտի կատարմամբ շահագրգռված լինելու հանգամանքից, որպիսին կարող է առկա լինել ն՝ պատասխանողի, ն՝ վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջներ չներկայացնող երրորդ անձանց պարագայում: Մասնավորապես, անտեսվել են երկկողմանի հայցերի առանձին տեսակներով ապահովման միջոցների կիրառման առանձնահատկությունները, ինչպես նաև հաշվի չի առնվել միակողմ հայցերով պատասխանողի կողմից նման միջնորդությամբ հանդես գալու հնարավորությունը: Դեռևս *ius Romanum*-ից իրավագիտությանը հայտնի են երկկողմանի հայցերը, երբ դատարանը, վեճը լուծելով, իրականացնում էր ն՝ հայցվորի, ն՝ պատասխանողի իրավունքների պաշտպանությունը: Ինչպես նշում է Դ. Դ. Գրիմը, «Հայցերն առավելապես իրավունքների պաշտպանության միակողմանի դրսևորում ունեն, *actiones simplices*՝ հայցվորը և պատասխանողն ունեն հակադիր շահեր, քանի որ հայցվորը ձգտում է հայցային պահանջների բավարարման, իսկ պատասխանողը պահանջում է, որպեսզի դատարանը մերժի հայցը: Մակայն հնարավոր են դեպքեր, երբ երկու կողմն էլ միաժամանակ և՛ որպես հայցվոր, և՛ որպես պատասխանող են հանդես գալիս՝ *actor est, et rei et actoris partes sustinet actiones duplices*, մասնավորապես՝ հողամասի սահմանագատման կամ սահմանների ճշտման հայցերի (*finium regundorum*), ժառանգության բաժանման (*familiae erciscundae*) և ընդհանուր համատեղ սեփականության բաժանման (*communi dividundo*) հայցերի պարագայում¹⁵: Անկախ հայցի երկկողմանի կամ միակողմանի բնույթ ունենալուց՝ ժամանակակից իրավընկալմամբ հայցի ապահովում նախաձեռնելու հնարավորությամբ պետք է օժտված լինեն գործն ըստ էության լուծող եզրափակիչ դատական ակտի կատարմամբ շահագրգռված սուբյեկտները՝ գործին մասնակցող անձինք: Այսպես, հայցվորի կողմից գործարքի անվավերության և անվավերության հետևանքների կիրառման պահանջ ներկայացվելու պարագայում պատասխանողը կարող է հայ-

¹⁵ Sté u ГРИММ Д. Д. Лекции по догме римского права, М., 2003, էջ 191:

ցի ապահովման միջոց ձեռնարկելու վերաբերյալ միջնորդություն ներկայացնել, որպեսզի երաշխավորի հնարավոր երկկողմանի ռեստիտուցիայի իրականացումը: Կամ՝ երկրորդ պատասխանողը, որը հիմնական պատասխանողի կողմից պարտավորությունների չկատարման կամ ոչ պատշաճ կատարման համար սուբսիդիար պատասխանատվություն է կրում, կարող է միջնորդել դատարանին հիմնական պատասխանողի նկատմամբ կիրառել հայցի ապահովում, որպեսզի հայցը բավարարվելու պարագայում խուսափի հիմնական պատասխանողի կողմից չկատարած պարտավորությունները կատարելու բեռից: Տեսականորեն չի բացառվում նաև վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջներ չներկայացնող երրորդ անձի կողմից հայցի ապահովում նախաձեռնելու հնարավորությունը: Օրինակ՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի¹⁶ 405-րդ հոդվածի համաձայն՝ պարտատիրոջ իրավունքներն այլ անձի փոխանցվելու (ցեսիայի) պարագայում պահանջը զիջած սկզբնական պարտատերը նոր պարտատիրոջ առջև պատասխանատվություն է կրում նրան փոխանցված պահանջի անվավերության համար, սակայն պատասխանատվություն չի կրում պարտապանի կողմից այդ պահանջը չկատարելու համար, բացի այն դեպքից, երբ սկզբնական պարտատերը նոր պարտատիրոջ առջև երաշխավորություն է ստանձնել պարտապանի համար (մեր կարծիքով՝ պետք է դիտարկել նաև պայմանագրով սուբսիդիար պատասխանատվություն սահմանելու դեպքը): Եթե պարտապանը պարտավորությունն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն չի կատարում՝ վկայակոչելով այն մասնակիորեն կամ ամբողջությամբ կատարված լինելու հանգամանքը, ապա պահանջը զիջողը գործին մասնակից է դարձվում որպես հայցվորի կողմում հանդես եկող վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջներ չներկայացնող երրորդ անձ, որպիսի պայմաններում կարող է պատասխանողի նկատմամբ հայցի ապահովման միջոց ձեռնարկելու միջնորդություն ներկայացնել՝ ռեգրեսիվ հայցի հիման վրա պարտապանի կողմից ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն չկատարված պարտավորությունների բեռից խուսափելու համար:

Դատական պրակտիկայում և դատավարագիտության մեջ հայցի ապահովում նախաձեռնող սուբյեկտների շրջանակը որոշելն անհրաժեշտ է պայմանավորել հայցի ապահովման նպատակների ճշգրիտ սահմանմամբ: Հայցի ապահովումն առաջին հերթին մասնավոր շահի պաշտպանության դատավարական ինստիտուտ է, սակայն այն չի կարելի դիտարկել գուտ հայցվորի շահերի պաշտպանության տեսանկյունից, բացառապես համարել հայցվորի նյութաիրավական պահանջների հետագա կատարումն ապահովող կամ հնարավոր վնասները կանխող դատավարական կառուցակարգ: *Մեր կարծիքով՝ հայցի ապահովման նպատակը դատական ակտով հաստատված նյութական հարա-*

¹⁶ Ուժի մեջ է մտել 01.01.1999 թ., ՇՕ-239, ՀՀՊՏ 1998.08.10/17(50):

բերությունների վերջնական իրացումն է, դատական ակտի ողջամիտ կատարման համար անհրաժեշտ և բավարար պայմանների երաշխավորումը, ինչով կարող են շահագրգռված լինել և դատարանը, և գործին մասնակցող անձինք:

Ամփոփելով վերոշարադրյալը՝ կարող ենք փաստել, որ հայցի ապահովման նախաձեռնությամբ օժտված սուբյեկտների շրջանակը ճիշտ սահմանելու համար անհրաժեշտ է առաջին հերթին վերախմբավորել այս ինստիտուտի կիրառման նպատակը՝ այն դիտարկելով օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով հաստատված նյութական իրավահարաբերությունների լիարժեք իրացման և հնարավոր վնասները ողջամտորեն բացառող դատավարական կառուցակարգ, որպիսին երաշխավորելու պարտականությունը և պատասխանատվությունը կրում է պետությունը: Հայցի ապահովում նախաձեռնելու հնարավորություն պետք է ունենան եզրափակիչ դատական ակտի կատարմամբ շահագրգռված սուբյեկտները՝ գործին մասնակցող անձինք, որոնք միմյանցից տարբերվում են շահագրգռվածության աստիճանով և բնույթով: Բացի այդ, հայցի ապահովման շրջանակներում անհրաժեշտ է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք ներդնել այլ անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության կառուցակարգ, որպիսին երաշխավորելու նպատակով, գտնում ենք, որ հայցի ապահովման միջոցի փոխարինման, ձևափոխման, վերացման կամ հնարավոր վնասների հատուցման համար ապահովում պահանջելու միջնորդությամբ հանդես գալու հնարավորություն պետք է վերապահել նաև այն անձանց, որոնց նկատմամբ ձեռնարկվել է այդպիսի միջոց, կամ որոնց իրավունքների ու պարտականությունների վրա ազդում է հայցի ապահովման միջոցը:

ВАГЕ ОГАННИСЯН – Основные проблемы определения круга субъектов по гражданско-процессуальной структуре обеспечению иска в РА. – В статье рассмотрены и анализированы вопросы определения круга субъектов гражданско-процессуального механизма по обеспечению иска, в результате чего представлены особенности судебного статуса, реализации субъективных прав и законных интересов заявителей обеспечения иска.

Подчеркивается, что для правильного определения круга субъектов, имеющих право ходатайствовать о принятии мер по обеспечению иска, в первую очередь необходимо переосмыслить цель применения данного института, рассматривая его как процессуальный механизм полной реализации материальных правоотношений, установленных вступившим в законную силу судебным актом и судебную структуру, разумно исключающую возможные убытки, каковая обязанность лежит на государстве.

Возможностью инициирования мер по обеспечению иска должны обладать субъекты, заинтересованные в исполнении итогового судебного решения, т. е. лица, участвующие в процессе, которые отличаются друг от друга степенью и характером заинтересованности.

Кроме того, в статье обосновано, что в контексте обеспечения иска необхо-

имо внедрить в гражданско-процессуальный кодекс РА механизм защиты прав и законных интересов иных лиц, для гарантии чего должна быть обеспечена возможность замены, преобразования, отмены мер по обеспечению иска или право требования возмещения возможных убытков и тем лицам, в отношении которых такие меры приняты, или чьи права и обязанности затрагиваются предпринятыми мерами.

Ключевые слова: *обеспечение иска, меры по обеспечению иска, двусторонний иск, встречное обеспечение, судебная инициатива, ответчик, защита прав других лиц*

VAHE HOVHANNISYAN – Key Issues of Determining the Scope of Subjects on the Civil Procedural Structure of Securing a Claim in the RA. – In the article, the author considers and analyzes the issues of determining the scope of subjects of securing a claim, as a result of which the peculiarities of realization of the judicial status, subjective rights and legal interests of the applicants for securing measures, are presented.

It is emphasized that in order to correctly define the scope of the subjects entitled to apply for taking measures to secure the claim, basically, it is necessary to reconsider the purpose of execution of this institution, considering it as the procedural mechanism which can reasonably exclude possible losses and tend to realize the material legal relations established by a judicial act which has entered into legal force, since the obligation of its guarantee and responsibility lies with the country.

The subjects interested in the execution of the final judicial act should have the opportunity to submit claim security measures, the scope of which should include the participants of the judicial proceedings with their distinctive interests.

On top of that, the article argues that in the context of securing a claim, it is necessary to regulate the protection of the rights and legitimate interests of others, which should be ensured, if the right to apply for replacement, transformation or revocation of a security or the right to claim compensation of possible losses will be provided for those persons against whom such measures have been taken or whose rights and obligations are affected by the undertaken measures.

Key words: *securing a claim, measures to secure a claim, bilateral claim, countering security, court initiative, respondent, protection of the rights of others*

**ԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԻ ԿԱՍԵՑՈՒՄԸ,
ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՒՄԸ ԵՎ ԵՐԿԱՐԱԶԳՈՒՄԸ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

ՎԱՐԴՈՒՇ ԵՍՍՅԱՆ

Հոդվածում հեղինակը քննարկել և վերլուծել է քաղաքացիական դատավարությունում դատավարական ժամկետների կասեցման, վերականգնման և երկարաձգման հասկացությունները, դրանց էությունը և առանձնահատկությունները:

Ուսումնասիրելով դատավարական ժամկետների ընթացքի կասեցման առանձնահատկությունը՝ հոդվածում վեր են հանվել բաց թողնված դատավարական ժամկետը վերականգնելու իրավական հնարավորությունը, դրանց հատկանիշները և այլն:

Մանրամասն ներկայացվել է դատավարական ժամկետների երկարաձգումը, որը տարբերվում է վերականգնումից: Վերլուծության են ենթարկվել դատավարական ժամկետների երկարաձգման հասկացությունը և առանձնահատկությունները:

Հիմնավորվել է, որ դատավարական ժամկետները բաց թողնելու պատճառների գնահատման հիմքում պետք է լինեն իրավական չափանիշներ՝ բացառելով կամային ու չհիմնավորված որևէ մոտեցում: Այդպիսի լիազորությունը պետք է իրականացվի դատարանի՝ օրենքով նախատեսված լիազորությունների շրջանակներում, բոլոր անձանց համար միակերպ ընկալելի հիմքերով:

Բանալի բառեր – *դատավարական ժամկետներ, դատավարական գործողություն, միջնորդություն, դատավարական ժամկետների կասեցում, դատավարական ժամկետների վերականգնում, դատավարական ժամկետների երկարաձգում*

Քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը նախատեսում է դատավարական ժամկետների կասեցման, վերականգնման և երկարաձգման իրավական հնարավորություն:

Գործի վարույթի կասեցմամբ **դադարեցվում է** դատավարական ժամկետների ողջ ընթացքը: Դատավարական ժամկետների հոսքը կասեցվում է, երբ գործի վարույթը դադարեցնելու հիմքեր են ծագում: Եվ նշանակություն չունի՝ դրանք սահմանված են օրենքով, թե՛ նշանակված են դատարանի կողմից: Ըստ ՔԴՕ 117-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ չլրացած բոլոր դատավարական ժամկետների ընթացքը կասեցվում է գործի վարույթը կասեցնելու հետ միաժամանակ, իսկ 2-րդ մասի համաձայն՝ դատավարական ժամկետների ընթացքը շարունակվում է

գործի վարույթը վերսկսելու օրվանից:

Գործող ՔԴՕ-ն անդրադարձել է նաև գործի վարույթը կասեցնելուց հետո դատավարական գործողություններ կատարելու անթույլատրելիությանը, ըստ որի՝ գործի վարույթը կասեցնելուց հետո մինչև դրա վերսկսումն արգելվում է գործով դատավարական գործողություններ կատարելը: Բացառություն են ՔԴՕ 158-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված դատավարական գործողությունները, որոնք դատարանը կատարում է առանց գործի վարույթը վերսկսելու: Դրանք են՝ բացարկի կամ ինքնաբացարկի, հայցի ապահովման, ապացույցի ապահովման, հակընդդեմ հայցը վարույթ ընդունելու, փորձագետի միջնորդությամբ փորձաքննություն կատարելու ընթացքը ապահովելու, կատարողական թերթ տալու հետ կապված դատավարական գործողությունները:

Ուսումնասիրելով դատավարական ժամկետների ընթացքի կասեցման առանձնահատկությունը՝ կարելի է վեր հանել դրանց հետևյալ հատկանիշները.

1. գործի վարույթի կասեցմամբ կասեցվում են միայն այն ժամկետները, որոնք այդ պահին չեն լրացել,
2. դատավարական ժամկետների ընթացքը կասեցվում է ոչ թե դատարանի կողմից համապատասխան որոշում կայացնելու պահից, այլ այն հանգամանքների ծագման պահից, որոնք հիմք են ծառայել գործի վարույթը կասեցնելու համար,
3. դատավարական ժամկետների ընթացքը կասեցվում է գործի վարույթի կասեցման ամբողջ ժամանակամիջոցում: Դատավարական ժամկետների ընթացքը շարունակվում է գործի վարույթը վերսկսելու օրվանից:

Դատարանը գործի վարույթը կասեցնելու կամ վերսկսելու մասին կայացնում է որոշում՝ եռօրյա ժամկետում այն ուղարկելով գործին մասնակցող անձանց:

Գործի վարույթը կասեցնելու, ինչպես նաև գործի վարույթը վերսկսելու վերաբերյալ միջնորդությունը մերժելու մասին դատարանի որոշումները գործին մասնակցող անձինք կարող են բողոքարկել վերադատության կարգով: Ընդ որում, այդ միջնորդությունը մերժելու մասին դատարանի որոշումը վերացվելու դեպքում գործի վարույթը համարվում է վերսկսված (ՔԴՕ 160-րդ հոդվ.):

Ինչպես արդեն նշվել է, դատավարական ժամկետները սահմանվում են դատարանի, կողմերի և դատավարության մյուս մասնակիցների՝ դատավարական որոշ գործողություններ իրականացնելու համար, իսկ յուրաքանչյուր գործողություն սահմանափակվում է որոշակի ժամկետով: Դատավարական ժամկետների ավարտից հետո գործին մասնակցող անձինք գրկվում են այդ ժամկետներով պայմանավորված գործողություններ կատարելու իրավունքից, բացառությամբ այն դեպքերի,

երբ դատարանը բավարարում է **բաց թողնված դատավարական ժամկետը վերականգնելու** մասին միջնորդությունը (ՔԴՕ 119-րդ հոդվ.):

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի ձևավորած նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ դատական պաշտպանության իրավունքը, որի մի մասն էլ դատարանի մատչելիության իրավունքն է, բացարձակ չէ և կարող է ենթարկվել սահմանափակումների: Այդուհանդերձ, կիրառված սահմանափակումները չպետք է այն կերպ կամ այն աստիճանի սահմանափակեն անձի՝ դատարանի մատչելիության իրավունքը, որ վնաս հասցվի այդ իրավունքի բուն էությանը: Բացի այդ, սահմանափակումը Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին չի համապատասխանի, եթե այն իրավաչափ նպատակ չի հետապնդում, և եթե կիրառված միջոցների և հետապնդվող նպատակի միջև չկա համաչափության ողջամիտ հարաբերակցություն¹:

Ժամկետային սահմանափակումները, որոնք սահմանել է պետությունը, հետապնդում են որոշակի կարևոր նպատակներ, մասնավորապես իրավական որոշակիության երաշխավորումը, հավանական պատասխանողի պաշտպանությունը ժամկետանց հայցերից, որի դեպքում դժվար կլինի կանխել անարդարությունը, որը կարող է առաջանալ, եթե դատարաններից պահանջվի քննել այնպիսի դեպքեր, որոնք տեղի են ունեցել հեռավոր անցյալում այն ապացույցների հիման վրա, որոնք կարող են լինել ոչ արժանահավատ և ոչ ամբողջական՝ բավականաչափ ժամանակահատված անցած լինելու պատճառով²: Իրավական որոշակիության սկզբունքը ենթադրում է նաև այն, որ երբ համապատասխան ժամկետն անցնելուց հետո դատարանի կողմից որևէ հարցի տրված լուծումը դարձել է վերջնական, ապա այն այլևս չի կարող կասկածի տակ դրվել³:

ՀՀ գործող քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի համաձայն՝ դատավարական ժամկետների ավարտից հետո գործին մասնակցող անձինք գրկվում են այդ ժամկետներով պայմանավորված գործողություններ կատարելու իրավունքից, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դատարանը բավարարում է բաց թողնված դատավարական ժամկետը վերականգնելու մասին միջնորդությունը: Վճռաբեկ դատարանը իր մի շարք որոշումներում վկայակոչված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո անդրադարձել է այս կամ այն իրավունքի իրացման ժամկետներին և դա բաց թողնելու դեպքում՝ այն վերականգնելու իրավական հնարավորությանը:

¹ Տե՛ս **Խալֆաուի ֆրանս** գործով Եվրոպական դատարանի 14.12.1999 թվականի վճիռը, 35-36-րդ կետեր, **Պասյոն ֆրանս** գործով Եվրոպական դատարանի 25.07.2002 թվականի վճիռը, 90-րդ կետ, **Աշինգոեյնս ընդդեմ Միացյալ Թագավորության** գործով Եվրոպական դատարանի 28.05.1985 թվականի վճիռը, կետ 57:

² Տե՛ս **Օլեքսանդր Վոլկով Ուկրաինայի** գործով Եվրոպական դատարանի 09.01.2013 թվականի վճիռը, կետ 137:

³ Տե՛ս **Բրումարեսկունս ընդդեմ Ռումինիայի**, 1999 թ. հոկտեմբերի 28, գանգատ թիվ 28342/95, պարբ. 61:

Այն դեպքում, երբ գործին մասնակցող անձը բաց է թողնում դատավարական ժամկետը, նա իրավունք ունի ներկայացնելու դրա բաց թողնելու պատճառները հարգելի համարելու և բաց թողնված ժամկետը վերականգնելու միջնորդություն, որի քննարկումը դատարանը պարտավոր է իրականացնել՝ հաշվի առնելով նաև անձի՝ սահմանադրական նորմով երաշխավորված դատական պաշտպանության և իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունքները⁴:

Ուշագրավ է, որ ՀՀ գործող քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 119-րդ հոդվածի իրավակարգավորումից հետևում է, որ բաց թողնված ժամկետը հարգելի համարելու հիմքեր օրենսդիրը կոնկրետ չի նշել՝ այդ հիմքերի ողջամիտ և բավարար լինելու հանգամանքի գնահատողական գործառույթը թողնելով դատարանների հայեցողությանը: Դատարանի հայեցողության առումով ուշագրավ է Սահմանադրական դատարանի ՄԴՈ 752 որոշումը, ըստ որի՝ դատավարական գործողությունների կատարման համար որոշակի ժամկետի սահմանումը դատավարական հարաբերությունների կայունության, որոշակիության, հստակության, գործի քննության ժամկետի ողջամտության, արդարադատության արդյունավետության ապահովման կարևոր երաշխիք է: Դատավարական ժամկետների ինստիտուտը կոչված է երաշխավորելու անձանց իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքի արդյունավետ իրացումը: Ըստ այդ որոշման՝ դատավարական ժամկետը բաց թողնելու հնարավոր պատճառներն օրենքով օբյեկտիվորեն կանխորոշված չեն, ուստի այդ պատճառները գնահատելու և ժամկետի բացթողումը հարգելի կամ անհարգելի ճանաչելու (գնահատման չափանիշներ ընտրելու) դատարանի լիազորությունը կրում է հայեցողական բնույթ: Բաց թողնված ժամկետը վերականգնելու վերաբերյալ դատարանի որոշումը բողոքարկելու, հետևաբար՝ այդ ակտի հիմնավորվածությունը (օրինականությունը) վիճարկելու իրավական հնարավորություն նախատեսված չէ (բացի ԴԱՀԿ օրենքով նախատեսված դեպքերից):

Դատավարական ժամկետները բաց թողնելու պատճառների գնահատման հիմքում պետք է լինեն իրավական չափանիշներ՝ բացառելով կամային ու չհիմնավորված որևէ մոտեցում: Այդպիսի լիազորությունը պետք է իրականացվի դատարանի՝ օրենքով նախատեսված լիազորությունների շրջանակներում, բոլոր անձանց համար միակերպ ընկալելի հիմքերով:

Վճռաբեկ դատարանը ժամկետը բաց թողնելու հիմքերը պայմանականորեն բաժանել է երկու խմբի՝ օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ. օբյեկտիվ հիմքերին կարելի է դասել ֆորսմաժորային դեպքերը՝ տարերային ա-

---

⁴ Տե՛ս «ՎՏԲ-Հայաստան բանկ» ՓԲԸ-ն ընդդեմ Դանիել Բարսեղյանի և այլոց թիվ ԱՐԱԴ/0716/02/10 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 21.12.2011 թվականի որոշումը:

ղետները, ինչպես նաև արտակարգ իրավիճակը և նմանատիպ այլ՝ անձանց կամքից անկախ հիմքերով առաջացող պատճառները: Մուրյեկտիվ գործոնը պայմանավորված է անմիջականորեն տվյալ անձի հետ կապված և գործնականում ավելի երկար ժամանակ պահանջող ողջամիտ խնդիրների լուծմամբ, առանց որի անհնար է դատավարական գործողություն կատարելը: Օրինակ՝ երբ ֆիզիկական անձը զրկված է դատավարությանը մասնակցելու կամ ներկայացուցչի միջոցով մասնակցությունն ապահովելու հնարավորությունից երկարատև հիվանդության կամ գործուղման մեջ գտնվելու պատճառով⁵: Միննույն ժամանակ, վճարել դատարանն ընդգծել է, որ ժամկետը բաց թողնելու թե՛ օբյեկտիվ և թե՛ սուբյեկտիվ պատճառները կարող են ճանաչվել հարգելի, եթե անձին զրկել են համապատասխան դատավարական գործողությունն օրենքով սահմանված ժամկետում կատարելու հնարավորությունից:

Սահմանադրական դատարանը բաց թողնված բողոքարկման ժամկետների վերականգնման կապակցությամբ իր թիվ ՄԴՌ-1052 որոշմամբ արձանագրել է, որ դատական ակտն օրենքով նախատեսված ժամկետից ուշ ստանալը ևս հիմք է բողոքարկման բաց թողնված ժամկետը վերականգնելու համար: ՄԴ-ն այդ որոշմամբ փաստել է հետևյալը.

1. վերաքննիչ և վճարել բողոքները պատշաճ կազմելու համար անհրաժեշտ է, որ բողոք բերող անձն իր տնօրինության ներքո ունենա բողոքարկվող դատական ակտը,

2. բողոքարկվող դատական ակտը փաստացի ուշ ստանալու դեպքում բաց թողնված ժամկետն իրավունքի ուժով (*ex jure*) պետք է համարվի հարգելի: Ըստ Սահմանադրական դատարանի՝ դատական ակտն ուշ ստանալը կարող է համարվել հարգելի պատճառ միայն այն դեպքում, եթե դա տեղի է ունեցել անձի կամքից անկախ հանգամանքներում: Բաց թողնված բողոքարկման ժամկետների վերականգնման կապակցությամբ Սահմանադրական դատարանը դիրքորոշում է հայտնել նաև իր այլ, այն է՝ ՄԴՌ-1052, ՄԴՌ-1062, ՄԴՌ-1249 որոշումներում:

Ներկա օրենսդրական իրավակարգավորումը թույլ է տալիս նշել, որ դատավարական ժամկետը կարող է վերականգնվել միայն այն դեպքում, երբ այդ ժամկետը բաց թողած շահագրգիռ անձը գրավոր միջնորդության միջոցով հայցել է նման գործողության իրականացումը, այլ կերպ ասած՝ ներկայացրել է համապատասխան ժամկետի բացթողումը հարգելի համարելու և այն վերականգնելու վերաբերյալ գրավոր պահանջ: Այսինքն՝ միջնորդության առկայությունը պարտադիր նախապայման է բաց թողնված դատավարական ժամկետը վերականգնելու համար, և որևէ բացառություն այս ընդհանուր կանոնից չի կարող լինել՝ անկախ այն պատճառներից, որոնք պայմանավորել են

⁵ Տե՛ս Վճարել դատարանի 2014 թ. թիվ ԵԿԴ/2628/02/13 քաղաքացիական գործով որոշումը:

համապատասխան դատավարական ժամկետի բացթողումը: Այդ մասին է վկայում ՔԴՕ 119-րդ հոդվածի իրավակարգավորումը. բաց թողնված դատավարական ժամկետը վերականգնելու միջնորդությունը ներկայացվում է այն դատարան, որտեղ պետք է կատարվի համապատասխան դատավարական գործողությունը:

Շահագրգիռ անձն իր դատական պաշտպանության իրավունքն իրացնելիս, դատավարական օրենսդրությամբ նախատեսված որևէ միջնորդություն հարուցելով, ակնկալում է իր կողմից բարձրացված հարցի որոշակի և վերջնական լուծում՝ դատարանի կողմից համապատասխան որոշում կայացնելու ձևով: Այսինքն՝ դատավարության մասնակցի՝ միջնորդություն հարուցելու իրավունքին միանշանակորեն համապատասխանում է տվյալ միջնորդության մեջ շարադրված հարցի քննարկման արդյունքներով հստակ եզրահանգումներ պարունակող որոշում կայացնելու դատարանի պարտականությունը⁶:

Ըստ գործող ՔԴՕ-ի՝ բաց թողնված դատավարական ժամկետը վերականգնելու մասին միջնորդությունը դատարանը քննում է առանց դատական նիստ հրավիրելու, բացառությամբ այն դեպքի, երբ միջնորդությունը ներկայացվել է դատական նիստում: Միջնորդության քննությամբ դատարանը, պարզելով, որ գործին մասնակցող անձը դատավարական ժամկետը բաց է թողել հարգելի պատճառով, որոշում է կայացնում բաց թողնված դատավարական ժամկետը վերականգնելու վերաբերյալ միջնորդությունը բավարարելու մասին:

Բաց թողնված ժամկետի վերականգնումը դատական պրակտիկայում մերժվում է, եթե՝

1. այն բաց թողնելու պատճառները չեն ճանաչվում հարգելի,
2. համապատասխան գործողությանն արգելք հանդիսացած հանգամանքները վերանալուց հետո համապատասխան դատավարական գործողությունը կատարելու և ժամկետի վերականգնում միջնորդելու համար գործին մասնակցող անձն ունեցել է ողջամտորեն բավարար ժամանակ:

Դատավարական ժամկետների երկարաձգումը տարբերվում է վերականգնումից: Երկարաձգումը որոշակի դատավարական գործողություն կատարելու համար լրացուցիչ, ավելի երկարատև ժամկետ նշանակելն է⁷:

Գործող օրենսդրությամբ առաջին ատյանի դատարանը գործին մասնակցող անձի միջնորդությամբ կարող է երկարաձգել դատարանի սահմանած և չավարտված, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ նաև օրենքով սահմանված և չավարտված դատավարական ժամկետները (ՔԴՕ 118-րդ հոդվ.):

⁶ Տե՛ս «Յունիբանկ» ՓԲԸ-ն ընդդեմ Յուրիկ Առաքելյանի և Մխիթար Վարդիկյանի թիվ ԱԸԱԴ/1440/02/14 քաղաքացիական գործով վճռաբեկ դատարանի 27.01.2016 թվականի որոշումը:

⁷ Տե՛ս «Гражданский процесс». Под. ред. М.К. Треушников, М.: Статут, 2014, էջ 218:

Հողվածի վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրահանգել, որ

1. երկարաձգվել կարող են միայն դատարանի կողմից նշանակված ժամկետները, իսկ ինչ վերաբերում է օրենքով սահմանված և չավարտված դատավարական ժամկետներին, դրանք կարող են երկարաձգվել բացառապես օրենքով ուղղակիորեն նախատեսված դեպքերում (օրինակ, ըստ ՔԴՕ 139-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ ելնելով գործի առանձնահատկություններից՝ դատարանը կարող է պատասխանողի միջնորդությամբ երկարաձգել պատասխան ներկայացնելու ժամկետը),

2. դատավարական ժամկետը կարող է երկարաձգվել գործին մասնակցող անձի միջնորդությամբ,

3. դատավարական ժամկետը չպետք է լրացած լինի:

Դատավարական ժամկետները երկարաձգելու միջնորդության վերաբերյալ դատարանը կայացնում է որոշում: Ընդ որում՝ միջնորդությունը բավարարելու մասին որոշում կայացնելու դեպքում դատարանը սահմանում է համապատասխան գործողությունը կատարելու նոր ժամկետ:

ВАРДУШ ЕСАЯН – Приостановление, восстановление и продление процессуальных сроков в гражданском процессе. – В статье автор рассмотрел и проанализировал понятия приостановления, восстановления и продления, их сущность и особенности в гражданском судопроизводстве.

В статье отмечена особенность приостановления испытательного срока путем его изучения, добавлены особенности.

Изучены и обсуждены правовые возможности и особенности восстановления пропущенного испытательного срока. Указано, что после окончания испытательного срока лица, участвующие в деле, лишаются условия на этот срок, исключаются из права на возбуждение дела, за исключением случаев, когда судья удовлетворяет посредничество для наверстывания упущенного времени.

В статье представлено продление испытательного срока, которое отличается от возобновления. Проанализированы понятие и особенности продления испытательного срока.

Автором было обосновано, что причины несоблюдения сроков должны основываться на оценке причин несоблюдения критических критериев, исключающих любой произвольный или необоснованный подход. Такая доверенность должна быть оформлена в судебном порядке в соответствии с законом в водной среде на основании одинакового восприятия всеми

Ключевые слова: процессуальный срок, процессуальные действие, посредничество, приостановление процессуальных сроков, восстановление процессуальных сроков, продление процессуальных сроков

VARDUSH YESAYAN – Suspension, Restoration and Extension of Procedural Terms in Civil Proceedings. – In the current article, the author discusses and analyzes the concept of suspension, restoration and extension of procedural terms in civil proceedings. The peculiarities and features of suspension of the procedural terms are also discussed in the article.

The legal possibility and features of restoring the missed procedural terms (deadlines) were studied and discussed. The article discusses that after the end of the procedural

terms, persons participating in the case are deprived of certain procedural rights except when the court satisfies the motion on restoring the missed procedural term.

The article discusses the extension of procedural terms which is different from the concept of restoration. The concept and features of extension of the procedural terms were analyzed in the article.

It is argued that the reasons for missing the procedural deadlines should be assessed based on legal criteria, excluding any arbitrary and unreasonable approach. Such power should be exercised in accordance with the law, on a basis equally understandable for all persons.

Key words: *time limit, procedural action, mediation, suspension of procedural terms, restoration of procedural terms, extension of procedural terms*

ENJEUX JURIDIQUES DES ALGORITHMES PUBLICS EN DROIT ADMINISTRATIF FRANÇAIS

SABRINA HAMMOUDI

L'article scientifique «Algorithmes juridiques publics en droit administratif français» traite du contexte d'utilisation des technologies de l'information, notamment des problèmes d'atténuation des effets négatifs des algorithmes en droit administratif. L'article scientifique souligne que les algorithmes ont été utilisés volontairement ou non dans les interactions sociales, par conséquent, l'approche est clairement mise en avant, selon laquelle il n'est pas juste d'identifier complètement l'e-gouvernement aux algorithmes, car ces derniers sont plus complets dans leur contenu. L'article fait référence à des exemples qui démontrent la nécessité d'une réglementation juridique supplémentaire et, dans certains cas, la nécessité de réinterpréter les approches adoptées dans ce domaine. Dans le même temps, un certain nombre de conclusions sont tirées: considérant les algorithmes juridiques publics non seulement comme un outil de régulation de relations juridiques spécifiques, mais aussi comme un objet de régulation législative, les algorithmes ne peuvent être utilisés que dans le cadre de la prise de décisions simples qui ne nécessitent pas de solutions conceptuelles, etc.

Mots-clés: *algorithme, loi française, administration, intelligence artificielle, informatique, gouvernement électronique*

Il y a de cela quelques jours, une intelligence artificielle utilisée par l'administration française s'est retrouvée en tête d'affiche des actualités¹. En théorie, cet algorithme de la direction générale des finances publiques a été programmé pour identifier, grâce au traitement d'images GPS, les particuliers utilisant des piscines non déclarées sur leurs terrains. En pratique, plusieurs administrés se sont vus imposés pour des piscines repérées comme étant non déclarées mais qu'ils n'avaient pourtant pas construites. Et pour cause, l'algorithme identifiait également les bâches, piscines hors sols, et autres objets de couleur bleue comme étant des bassins non déclarés ... à tort. Cet exemple parmi d'autres illustre parfaitement les limites de l'outil algorithmique tel qu'utilisé par l'administration, limites qu'il est bon de garder à l'esprit afin de lire avec un regard critique l'ascension actuelle des algorithmes publics².

La mention de plus en plus courante d'algorithmes et d'intelligence artificielle en première page des revues de presse généraliste témoigne en effet de l'impact croissant de ces technologies. La loi elle-même n'y est pas étrangère et la littérature juridique s'enrichit progressivement d'articles, de rapports, de livres ou de revues sur le sujet. Face aux avancées technologiques et au

¹ Le Point (2022) *Google, Capgemini et le fisc : la difficile traque des piscines non déclarées*, Le Point, 04/04/2022.

² Ici, et dans le reste de l'article, nous avons choisi de parler «algorithme public» en référence aux algorithmes utilisés dans le secteur public, par l'Administration, pour mener à bien ses missions.

développement du Big Data³, réfléchir à la rencontre entre les algorithmes et droit, plus précisément le droit administratif, amène à s'interroger depuis deux angles différents ; L'algorithme peut en effet à la fois apparaître comme un objet du droit administratif, réglementé et contrôlé par lui, mais également comme un outil de droit administratif, utilisé par l'Administration dans le cadre de son processus décisionnel. En étudiant les algorithmes publics, nous nous intéressons ainsi à la fois à un outil d'action administrative désormais commun et à un objet d'ores et déjà encadré par un régime légal et réglementaire émergent. *La rencontre entre algorithmes publics et droit administratif soulève plusieurs questions qui doivent être abordées dans un avenir extrêmement proche, remettant en question les fondements pratiques et conceptuels de ce domaine juridique. Dans cet exposé, nous tenterons de mettre en évidence ces questions et de soumettre des propositions pour appréhender pleinement l'impact des algorithmes publics sur le droit administratif français. Le traitement du sujet nous permet de mettre en évidence un raisonnement en trois temps : en partant du constat de l'existence pratique des algorithmes publics en France (I), il convient d'analyser le régime juridique embryonnaire les encadrant (II) avant de prendre un peu de recul sur la matière et d'envisager le paradoxe théorique que leur utilisation engendre s'agissant de la nature même du droit administratif (III).*

I. Le constat sans appel de l'existence pratique des algorithmes publics en France

Reconnaître que les systèmes de décision algorithmique sont déjà utilisés par de nombreuses administrations est la première étape vers une meilleure compréhension des problèmes potentiels qu'ils soulèvent. Qu'est-ce qu'un algorithme et comment l'administration les utilise-t-elle?

A. L'algorithme, une définition dépassant le simple cadre informatique

Si définir ce qu'est un algorithme semble être une tâche difficile pour le juriste, cela apparaît néanmoins essentiel pour saisir les enjeux de leur apparition dans le domaine du droit administratif. Nous utilisons des algorithmes tous les jours, constamment, et ce depuis les premières heures de la civilisation humaine. L'algorithme n'est rien de plus que la méthode pour atteindre un résultat, à partir d'une «entrée» et en suivant toujours les mêmes étapes de résolution. La CNIL le définit comme «*la description d'une suite finie et non ambiguë d'étapes (ou d'instructions) pour obtenir un résultat à partir d'éléments fournis en entrée*»⁴.

Les algorithmes sont particulièrement présents en mathématique, et celui d'Euclide en est l'exemple le plus étudié dans les filières communes⁵. Au-delà

---

³ Le Big Data est utilisé pour désigner la génération et la collecte de données volumineuses.

⁴ Commission Nationale Informatique et Liberté (2017), *Comment permettre à l'Homme de garder la main ?* Les enjeux éthiques des algorithmes et de l'intelligence artificielle, Résumé du débat public de la CNIL dans le cadre de la mission de réflexion éthique de la CNIL sur la loi pour une République Numérique, décembre 2017, p. 5.

⁵ Cet algorithme permet de déterminer, en respectant une suite prédéfinie d'étape de calcul,

de l'univers mathématique, nous utilisons quotidiennement des algorithmes. Les recettes de cuisine en sont l'illustration la plus couramment utilisée dans la littérature «vulgarisatrice»⁶. Afin de cuisiner des crêpes, il convient de suivre toujours les mêmes étapes, en utilisant les mêmes ingrédients, et cela aboutira toujours au même résultat tant que ces éléments sont parfaitement respectés.

Cependant, de nos jours, Terminator et Minority Report viennent beaucoup plus facilement à l'esprit que les recettes de cuisine et Euclide lorsque l'on mentionne des algorithmes. Le terme algorithme tel qu'apparu dans l'actualité ces dernières années se réfère, en fait, à ce que nous appellerons «algorithme informatique» qui pourrait être défini, simplement, comme une série d'étapes effectuées par un ordinateur, à partir d'une entrée donnée, et aboutissant à une sortie. L'entrée pourrait ainsi être constituée des données fiscales d'un ménage, et l'algorithme, basé sur ces données, devra suivre plusieurs étapes (calculer le nombre d'actions en fonction de la situation familiale, vérifier les exonérations possibles, vérifier les seuils d'imposition...). La sortie serait le montant de l'impôt dû par ce ménage. Pour être implémenté par un ordinateur, l'algorithme doit être transcrit dans un langage qui sera compris par la machine : le code source. Il est ainsi possible de confier à une machine un ensemble de tâches qu'elle effectuera, dans un certain ordre, avant d'arriver à un résultat, mais à une vitesse beaucoup plus élevée que celle du raisonnement humain et avec un risque d'erreur proche de zéro. Ces dernières années, les capacités de calcul informatique ont considérablement augmenté. Nous sommes capables, aujourd'hui, et avec l'aide de l'ordinateur, d'utiliser des algorithmes à des vitesses extrêmement élevées, résolvant ainsi de nombreux problèmes en un temps réduit. Dans le même temps, la quantité de données disponibles dans une grande variété de domaines évolue de manière exponentielle et, associée aux progrès de l'informatique, nous pouvons créer des algorithmes de haute performance avec des objectifs divers.

Les algorithmes peuvent alors être **liés à la notion d'autonomie** (les étapes se suffisent à elles-mêmes) qui, lorsque l'algorithme est exécuté par un ordinateur, devient celle d'automatisme (les étapes se suffisent à elles-mêmes et sont entièrement effectuées par une machine). Ces deux idées sont elles mêmes liées à celles de **vitesse** et **d'efficacité**. C'est précisément en raison de cette autonomie et de cette efficacité que les algorithmes prennent de plus en plus d'importance dans la prise de décision administrative.

B. L'algorithme public, outil privilégié de l'administration française

Pour bien comprendre l'importance de l'utilisation d'algorithmes dans le processus de prise de décision administrative, trois idées doivent être formulées.

Tout d'abord, les algorithmes sont utilisés dans de nombreux domaines et, bien que la mission gouvernementale Etalab⁷ propose une liste d'algorithmes

---

le plus grand dénominateur commun existant pour deux nombres.

⁶ Pour une définition pédagogique utilisant cette métaphore, voir Abiteboul S., Dowek G. (2017), *Le temps des algorithmes*, Editions Le Pommier.

⁷ La mission Etalab fait partie de la Direction Interministérielle du Numérique (DINUM) de l'Etat français. Ses missions et son organisation sont fixées par le décret du 30 octobre 2019. Elle

publiés sur son site, il semble néanmoins difficile d'en établir un inventaire complet. Si certains usages apparaissent évidents (quoi de plus naturel qu'un logiciel de calcul déterminant la somme d'un impôt à payer par un ménage fiscal donné ?), d'autres usages semblent plus nébuleux.

D'autre part, alors que certains algorithmes sont largement mentionnés par les médias et la doctrine (Parcoursup, anciennement AdmissionPostBac, en est l'exemple le plus évident), d'autres ne suscitent qu'un intérêt limité même s'ils font l'objet d'une utilisation régulière (comme les algorithmes utilisés dans la gestion des ressources humaines dans la fonction publique)⁸.

Enfin, tous les algorithmes publics n'en sont pas au même stade de développement. Alors que certains sont couramment utilisés (notamment dans l'attribution des droits sociaux...⁹), d'autres sont en cours de développement (on peut penser ici aux différentes expériences menées dans la police¹⁰ ou la justice prédictive¹¹). Il nous est également possible d'identifier des algorithmes non encore utilisés mais qui devraient très certainement l'être prochainement (nous pensons notamment aux véhicules autonomes¹² et à l'utilisation de la blockchain¹³). Le concept de ville intelligente apparaît également comme un champ privilégié d'expérimentation et de développement pour l'utilisation de toutes sortes d'algorithmes concernant les transports, l'énergie ou la culture¹⁴.

Par ailleurs, pour comprendre le paysage algorithmique administratif français, il est crucial de noter que tous les algorithmes n'ont pas les mêmes fonctions. Surtout, nous pouvons distinguer les algorithmes dits «classiques» de ceux dits de «machine learning» ou de «deep learning». Les premiers visent à accomplir une tâche qui leur est confiée à l'avance par un humain, tandis que les seconds sont capables de déterminer par eux-mêmes les étapes à suivre pour obtenir un résultat, sans pouvoir, dans l'état actuel de la science, expliquer ces différentes étapes de raisonnement¹⁵.

«coordonne la conception et la mise en œuvre de la stratégie de données de l'État» et permet, entre autres, une publication des algorithmes utilisés par les administrations sur leur site internet.

⁸ S'agissant par exemple de l'algorithme d'affectation des enseignants du secondaire aux académies et établissements scolaires, lire le rapport du think tank Terra Nova «Faut-il sauver les algorithmes d'affectation ? Affelnet, mouvement des enseignants et Parcoursup», 6 juin 2018.

⁹ Inscriptions et calculs des allocations familiales, des droits au chômage, des allocations de retour à l'emploi, de l'allocation de logement social...

¹⁰ Voir notamment le rapport de l'Agence de l'aménagement du territoire et de l'environnement d'Ile-de-France, bilan de l'expérience menée par la gendarmerie nationale depuis 2017, *Police prédictive, enjeux soulevés par l'utilisation d'algorithmes prédictifs en sécurité publique*, avril 2019.

¹¹ Les expérimentations sont, désormais, principalement présentes dans les tribunaux, notamment celle lancée au printemps 2017 en partenariat avec le ministère de la Justice par les cours d'appel de Rennes et de Douai.

¹² Bouniol G.(2019), *Voitures autonomes. Rennes, Nantes, Montpellier... Le détail des projets soutenus par le gouvernement*, Ouest France, online 24/04/2019.

¹³ Fabrizi-Racine N (2017), "La blockchain : (R)évolution d'Etat ?» JCPA No.49,11 décembre 2017, p. 2306.

¹⁴ Auby J.B (2018), «Algorithmes et Smart Cities : Données Juridiques» Contribution au symposium «Algorithmes publics» les 12 et 13 avril 2018 à l'Université de Lorraine (Metz): Revue Générale du Droit, 2018, numéro 29878 (www.revuegeneraledudroit.eu/?p=29878).

¹⁵ L'exemple de l'identification des chiens et des chats est le plus utilisé pour expliquer ce qu'est un algorithme d'auto-apprentissage : il s'agit de créer un algorithme censé reconnaître ces deux animaux, sauf que, au lieu de le dire, comme un algorithme classique : «Ceci est une photo (Entrée) : étape 1, regardez les oreilles... s'ils sont pointus et petits, l'étape 2 regarde le museau, si c'est une telle forme, l'étape 3 regarde les griffes... Etc... Si... Si... alors c'est un chat (Résultat)»,

Jean Baptiste Duclercq établit une typologie des algorithmes publics et les classe en trois grands groupes. Pour l'auteur, il est crucial de déterminer «*le degré – total, partiel ou résiduel – d'implication de l'algorithme dans le processus décisionnel jusqu'alors monopolisé par la volonté humaine. Pour en rendre compte, une distinction schématique [...] peut être faite entre le droit public algorithmique automatisé, le droit public algorithmique semi-automatisé et le droit public algorithmique non automatisé*»¹⁶. Pour tenir compte de cela, une distinction schématique peut être faite entre «le droit public algorithmique automatisé», «le droit public algorithmique semi-automatisé» et «le droit public algorithmique non automatisé»¹⁷. La présence de la volonté humaine et sa place dans le processus décisionnel apparaît alors comme le critère discriminant entre les différents algorithmes utilisés en droit administratif : «*«Le droit public algorithmique automatisé renvoie à l'ensemble des règles de droit public produites par un canal décisionnel algorithmique sans validation humaine. Le droit public algorithmique semi automatisé renvoie à l'ensemble des règles de droit public produites par un canal décisionnel algorithmique avec validation humaine au terme d'un choix binaire (validation ou invalidation du résultat de l'algorithme). Le droit public algorithmique non automatisé renvoie à l'ensemble des règles de droit public produites par un canal décisionnel humain au terme d'un choix dont l'algorithme a constitué une simple aide – il ne s'agit que de «tenir compte» - à la décision.»*¹⁸.

Ces différentes utilisations d'algorithmes ne répondent pas aux mêmes finalités, ne fonctionnent pas dans les mêmes conditions, et ne soulèvent donc pas les mêmes questions juridiques. Pourtant, l'étude du droit administratif fait apparaître que ces derniers sont compris comme un objet global, unique, et cela retient *de facto* l'impact du régime juridique censé les réguler

II. Les contours mouvant du régime juridique applicable aux algorithmes publics

Il est actuellement difficile de comprendre clairement quelles obligations doivent être respectées par l'administration Française en ce qui concerne son utilisation d'algorithmes publics. Cependant, nous pouvons identifier un embryon de régime juridique général¹⁹ pour les algorithmes publics, disséminé

---

on lui donne un très grand nombre de photos de chats et de chiens à analyser, lui demandant de nous dire lequel de ces animaux est montré sur la photo. Si l'algorithme obtient un bon résultat, il aura une récompense (la récompense, déterminée à l'avance, est mathématique et reviendrait à forcer l'algorithme à ajouter un point à son taux de réussite si l'humain lui dit qu'il avait tort. L'algorithme fera alors tout pour augmenter son taux de réussite puisque c'est ce que vise la fonction). Il n'est pas nécessaire de dire à l'algorithme ce qu'il a tort, mais simplement de lui dire que c'est faux. Après de nombreux tests, ce dernier sera capable de reconnaître les chiens et les chats par eux-mêmes avec 99,9% de succès mais ne saura pas pourquoi l'image A est un chien et l'image B est un chat. Par exemple, lorsqu'un site Web vous demande de prouver que vous «n'êtes pas un robot» en cliquant sur «tous les feux de circulation parmi ces différentes images», vous entraînez très probablement les algorithmes d'auto-apprentissage de Google à reconnaître les feux de circulation pour les voitures autonomes.

¹⁶ Duclercq J-B. (2017), *Le droit public à l'ère des algorithmes*, RDP 2017, No.5, p. 1401.

¹⁷ Ibidem p. 1413.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ La notion de «régime général» doit ici être comprise par opposition aux régimes spéciaux prévus pour les algorithmes dans les domaines du trading à haute fréquence et de la lutte contre le terrorisme.

entre différents textes et ayant été construit étape par étape depuis 1978, régime présentant certaines lacunes devant être néanmoins soulevées.

A. La construction progressive d'un régime applicable aux algorithmes publics

Quatre grandes étapes peuvent être identifiées pour faire état du régime juridique applicable aux algorithmes publics.

1. Première étape : La loi de 1978 relative à l'informatique, aux fichiers et libertés²⁰

L'article 2 de la loi dite «informatique et libertés» (LiL) prévoyait dans sa version de 1978, qu'«*aucune décision administrative ou privée impliquant une appréciation sur un comportement humain ne peut avoir pour seul fondement un traitement automatisé d'informations donnant une définition du profil ou de la personnalité de l'intéressé.*». Le terme d'algorithme n'est pas encore utilisé et lui ai préféré celui de «*traitement automatisé*», pareillement, le terme de «*données nominatives*» correspond à ce que nous appelons aujourd'hui et depuis 2004²¹ «données personnelles». Il est intéressant de remarquer que cet article est bien plus axé sur la protection des données personnelles et sur les enjeux éthiques y afférent que sur les dangers du traitement algorithmique en lui-même. Comme le remarque en effet Jean Baptiste Duclercq, «*le législateur n'a songé qu'à prévenir les menaces – qu'elles soient d'origine algorithmique ou non – pesant sur les «données nominatives» sans chercher à les qualifier*»²². Ce n'est qu'ensuite que «*le droit à la protection des données personnelles a progressivement muté dans sa philosophie profonde pour tenir compte des forces déstabilisantes des algorithmes dont la puissance s'est nourrie d'une évolution de leur intelligence informatique doublée d'une multiplication des objets connectés consommés par le grand public*».²³

2. Deuxième étape : La loi de 2004 relative à la protection des personnes physiques à l'égard des traitements de données à caractère personnel²⁴

Une loi de 2004 est venue préciser cette interdiction générale : l'article 10 de la LiL énonce désormais qu'aucune décision de justice ne peut être prise sur le fondement d'un algorithme (il y a là une restriction, nous ne sommes plus dans le cas d'une décision *exclusivement* fondée sur un algorithme, mais simplement fondée sur un algorithme), tandis qu'«*aucune autre décision produisant des effets juridiques à l'égard d'une personne ne peut être prise sur le seul fondement d'un traitement automatisé de données destiné à définir le profil de l'intéressé ou à évaluer certains aspects de sa personnalité*». Cet article pose

---

²⁰ Loi n° 78-17 du 6 janvier 1978 relative à l'informatique, aux fichiers et aux libertés.

²¹ Loi n° 2004-801 du 6 aout 2004 relative à la protection des personnes physiques à l'égard des traitements de données à caractère personnel et modifiant la loi n° 78-17 du 6 janvier 1978 relative à l'informatique, aux fichiers et aux libertés.

²² Duclercq Op. cit. p. 1406.

²³ Ibidem.

²⁴ Loi n° 2004-801 du 6 aout 2004 relative à la protection des personnes physiques à l'égard des traitements de données à caractère personnel et modifiant la loi n° 78-17 du 6 janvier 1978 relative à l'informatique, aux fichiers et aux libertés.

néanmoins certaines exceptions : *«Ne sont pas regardées comme prises sur le seul fondement d'un traitement automatisé les décisions prises dans le cadre de la conclusion ou de l'exécution d'un contrat et pour lesquelles la personne concernée a été mise à même de présenter ses observations, ni celles satisfaisant les demandes de la personne concernée.»*. Cette décision peut être qualifiée comme étant un *«premier tournant»*²⁵ dans la mise en place du régime applicable au algorithmes publics. L'article 10 ne vise en effet plus simplement les décisions administratives, mais bien les décisions *«produisant des effets juridiques à l'égard d'une personne»*. La volonté n'est alors plus axée sur la simple protection des données personnelles, mais sur les conséquences juridiques potentiellement néfastes d'un traitement algorithmique. Pour autant, le terme d'algorithme n'est toujours pas utilisé et les traitements automatisés concernés sont uniquement ceux *«destiné à définir le profil de l'Administration ou à évaluer certains aspects de sa personnalité»*.

3. Troisième étape : La loi de 2016 pour une République numérique²⁶ et le code des relations entre le public et l'administration (CRPA)

Troisième étape de construction du régime générale applicable aux algorithmes publics, et après les précisions apportées au régime des algorithmes de trading à haute fréquence²⁷ et à ceux de la lutte contre le terrorisme²⁸, la loi pour une République numérique, aussi appelée loi Lemaire, est promulguée le 7 octobre 2016. Comme précisé dans son étude d'impact, cette loi a notamment pour objectif de *«renforcer la transparence de l'action publique, en ajoutant une possibilité nouvelle pour les citoyens et les personnes morales de comprendre les fondements algorithmiques de décisions qui les concernent.»*²⁹. C'est ainsi par le biais de cette loi et grâce aux décrets d'application la précisant que sont créés les dispositions de Code des relations entre le public et l'Administration (CRPA) concernant les traitements algorithmiques publics. L'article L 311-3-1 de ce code dispose ainsi que, sous réserve des données couvertes par le secret (article L 311-5 du CRPA) *«une décision individuelle prise sur le fondement d'un traitement algorithmique comporte une mention explicite en informant l'intéressé»*. Cette mention doit notamment indiquer *«la finalité poursuivie par le traitement algorithmique»*³⁰. Par ailleurs les règles définissant ce traitement ainsi que les principales caractéristiques de sa mise en œuvre doivent être communiquées par l'Administration à l'intéressé s'il en fait la demande. Les informations communicables concernent : *«le degré et le mode de contribution du traitement algorithmique à la prise de décision ; les données traitées et leurs sources ; les paramètres de traitement et, le cas échéant, leur pondération, appliqués à la situation de l'intéressé ; les opérations effectuées par le traite-*

---

²⁵ Duclercq op. cit.

²⁶ Loi n° 2016-1321 du 7 octobre 2016 pour une République numérique.

²⁷ Chapitre 3 de la loi n° 2013-672 du 26 juillet 2013 sur la séparation et la régulation des activités bancaires.

²⁸ Article L. 851-3 du code de la sécurité intérieure issu de l'article 5 de la loi n°2015-912 du 24 juillet 2015 relative au renseignement.

²⁹ Etude d'impact du projet de loi pour une République numérique p. 11.

³⁰ Article R311-3-1-1 du CRPA.

ment»³¹. Si une administration utilise, exclusivement ou non, un algorithme pour prendre une décision individuelle, la décision résultante doit donc mentionner explicitement qu'elle a été l'objet d'un traitement algorithmique, la finalité poursuivie par ce dit traitement, et mentionner le droit de l'administré à la communication des règles et principales caractéristiques de l'algorithme. Elle doit enfin expliquer à l'administré comment obtenir cette communication auprès de la Commission d'accès aux documents administratifs.

4. Quatrième étape : la loi de 2018 relative à la protection des données personnelles³²

Dernière grande étape dans la construction d'un droit des algorithmes publics, la loi de 2018 sur la protection des données personnelles transposant l'article 22 du règlement général sur la protection des données³³ modifie à nouveau l'article 10 de la loi informatique et liberté, qui devient son article 47. L'interdiction de fonder une décision de justice sur un traitement automatisé de données à caractère personnel demeure identique à ce qu'elle était en 2004, mais les exceptions en matière de «*décisions produisant des effets juridiques*» sont précisées.

Par principe, une telle décision ne peut être prise sur *le seul* fondement d'un algorithme (il apparaît donc possible de recourir aux algorithmes de simple aide à la décision):

- sauf si elle est «*nécessaire à la conclusion ou à l'exécution d'un contrat entre la personne concernée et un responsable du traitement*», ou si l'administré a explicitement consenti à son utilisation. Dans ces deux cas et en accord avec le RGPD, le responsable du traitement veille néanmoins à «*mettre en œuvre des mesures appropriées pour la sauvegarde et droits et libertés et des intérêts légitimes de la personne concernée*», c'est-à-dire «*au moins*» de son droit «*d'obtenir une intervention humaine de la part du responsable de traitement*», ainsi que «*d'exprimer son point de vue*» et de «*contester la décision*»³⁴.

- sauf si c'est une décision administrative individuelle respectant les conditions de l'article L. 311-3-1 du CRPA à condition que cette décision ne porte pas sur des données protégées par le secret³⁵, qu'elle comporte, à peine de nullité, la mention explicite imposée par le CRPA, et qu'elle ne soit pas prise dans le cadre d'un recours administratif.

Cette loi est à lire à la lumière de la décision du Conseil Constitutionnel du 12 juin 2018³⁶ qui reprend le régime de manière très pédagogique et dans laquelle les juges estiment que les garanties définies par le législateur sont «*appropriées pour la sauvegarde des droits et libertés [...]*». Deux idées sont cependant présentes dans la décision du conseil bien qu'absentes de la loi : le

³¹ Article R 311-3-1-2 du CRPA.

³² Loi n° 2018-493 du 20 juin 2018 relative à la protection des données personnelles.

³³ Règlement (UE) 2016/679 du Parlement européen et du Conseil du 27 avril 2016 relatif à la protection des personnes physiques à l'égard du traitement des données à caractère personnel et à la libre circulation de ces données, et abrogeant la directive 95/46/CE (règlement général sur la protection des données).

³⁴ Article 21 du RGPD.

³⁵ Tel que prévu à l'article L 311-5 du CRPA.

³⁶ Cons. Const., décision n° 2018-765 DC du 12 juin 2018, Loi relative à la protection des données personnelles.

Conseil précise que «ne peuvent être utilisés comme fondement exclusif d'une décision administrative individuelle, des algorithmes susceptibles de réviser eux-mêmes les règles qu'ils appliquent, sans le contrôle et la validation du responsable de traitement». Il met en réalité ici en garde l'Administration face à l'utilisation des algorithmes auto-apprenants, précision jusque-là totalement absente du régime posé la LiL et le CRPA. Le Conseil estime par ailleurs, à l'inverse du nouvel article 47 de la LiL, que lorsque les principes de fonctionnement d'un algorithme ne peuvent être communiqués car les données les concernant sont couvertes par le secret, alors «aucune décision individuelle ne peut être prise sur le fondement exclusif de cette algorithme».

On le voit, il existe donc un régime général applicable aux algorithmes publics, composé de différents textes, et précisé par différentes réformes successives. Bien qu'ayant le mérite d'exister et de donner à l'Administration des pistes dans son utilisation des algorithmes publics, ce régime n'est pourtant pas suffisant, il comporte des lacunes importantes et ne couvre qu'une mineure partie des problématiques juridiques engendrées par l'utilisation des algorithmes publics.

B. Les nombreuses lacunes d'un régime toujours en construction

Le principal défaut du régime est évident : il manque de clarté, notamment à cause de l'enchevêtrement des textes et des réformes successives qui les modifient. La CNIL elle-même note que «le champ d'application de l'article L. 311-3-1 de la CRPA et l'articulation entre le droit de la communication et le droit d'accès prévus par l'acte modifié du 6 janvier 1978 ne sont pas suffisamment clairs.»³⁷. Elle considère ainsi que «toute mesure doit être prise, au niveau réglementaire, pour assurer l'effectivité de ces droits accordés aux citoyens»³⁸.

L'articulation entre la LiL et le CRPA apporte un certain flou au régime juridique applicable aux algorithmes publics. Ainsi qu'il a été noté, l'article 47 de la LiL renvoie à l'article L 311-3-1 de la CRPA, mais précise ensuite qu'une décision administrative fondée sur un algorithme public doit contenir une référence explicite, alors même que cette précision est déjà prévue par le CRPA. Ainsi, si le contenu de la «mention explicite» est fixé par la partie réglementaire du Code, c'est de la LiL que l'on apprend que l'absence d'une telle mention entraîne la nullité de l'acte. En outre, l'article 47 de la LiL précise qu'aucune décision ayant des effets juridiques ne peut être prise **uniquement sur la base** d'un *traitement automatisé de données à caractère personnel* (principe) sauf (exception), entre autres, les décisions administratives couvertes par l'article L. 311-3-1 de la CRPA. Le CRPA, lui, vise à «prendre des décisions individuelles **sur la base** d'un *traitement algorithmique*». Le concept de décision algorithmique tel qu'entendu dans la LiL semble beaucoup plus restrictif que celui utilisé par le CRPA, il est donc surprenant que le LiL fasse de sa vision restrictive le principe, et de la vision large du CRPA l'exception.

Le régime actuellement applicable aux algorithmes publics présente un autre défaut, qui contribue aussi grandement à son manque de clarté : les lois et

---

³⁷ CNIL, délibération n° 2017-023 du 16 février 2017 concernant un avis sur un projet de décret relatif aux modalités de communication des règles et caractéristiques des traitements algorithmiques.

³⁸ Ibidem p. 3.

règlements applicables ne tiennent pas compte de la diversité des algorithmes publics. Comme nous l'avons vu, ils couvrent une variété d'objectifs, dans une grande variété de domaines, et, surtout, ne laissent pas la même part à la volonté humaine. Le législateur ne rend compte de cette diversité que de manière très schématique et maladroite en distinguant les décisions prises «sur la seule base» ou «sur la base exclusive» d'un algorithme public de celles simplement «prises sur sa base». Ce raisonnement binaire suggère que la volonté humaine peut être, au choix, présente ou absente du processus de prise de décision. La réalité est beaucoup plus complexe et une décision prise sur la base exclusive d'un algorithme peut donner plus de place à la volonté humaine (si la manière dont l'algorithme «raisonne» est clairement posée, a priori, par un humain : c'est le cas des algorithmes de calcul fiscal qui, seuls, sont capables de prendre la décision de retenir une certaine somme d'argent, mais sont précisément programmés en amont) qu'une décision en partie basée sur un algorithme, dans un domaine très technique, superficiellement compris par l'Administration, dont la décision serait alors basée sur l'efficacité et l'objectivité de l'algorithme (on peut par exemple imaginer, dans un avenir proche, la décision de recourir à une fouille complète des vêtements d'un détenu basée sur un algorithme qui a appris à détecter les comportements suspects au sein d'un centre de détention).

Enfin - et malgré l'évolution significative d'un régime initialement consacré à la protection des données personnelles et de plus en plus intéressé par les effets juridiques des algorithmes eux-mêmes - on sait peu de choses sur les algorithmes traitant des données non personnelles. Il convient de noter que la LiL n'utilise toujours pas le terme algorithme mais uniquement «*traitement automatisé de données personnelles pour évaluer certains aspects de la personnalité de cette personne*». L'accent est donc toujours mis sur les données personnelles et il est facile de conclure qu'un algorithme basé sur d'autres types de données n'a pas à obéir à ce régime. Le CRPA, tout en utilisant le terme algorithme et en ne se référant pas aux données personnelles, ne fait que réglementer la production algorithmique de *décisions individuelles*. Les progrès réalisés dans les villes intelligentes peuvent suggérer la production d'actes administratifs réglementaires basés sur des données non personnelles. Prenons pour exemple un cas fictionnel mais techniquement réalisable : dans une ville intelligente, un algorithme entraîné à détecter les crues prévient l'autorité publique en cas d'inondations imminentes. L'algorithme de détection des dangers pourrait ainsi très bien influencer la décision d'un maire de fermer une rue. Techniquement, cet algorithme pourrait tout à fait édicter cet ordre lui-même. Il en va de même pour les réseaux de transport. Un algorithme pourrait analyser, sans aucun recours aux données personnelles, les allées et venues des citoyens dans une administration spécifique et, par conséquent, influencer la décision d'ouvrir ce service à certains moments. De même, et cette fois dans une hypothèse totalement étrangère à la collecte de données humaines, un algorithme pourrait prédire l'évolution d'un virus dans des groupes aviaires et influencer une décision d'abattage préventif pour l'ensemble de la région concernée.

Le régime juridique actuellement applicable aux algorithmes publics présente donc plusieurs lacunes et devrait être considéré comme un premier pas vers un cadre satisfaisant pour ces «nouveaux» outils. Au-delà de ces

considérations positivistes, il est intéressant de prendre du recul et de mettre en évidence le paradoxe théorique que fait apparaître l'utilisation des algorithmes par l'administration.

III. La mise en évidence d'un paradoxe théorique au cœur du droit administratif

L'objectivité, l'égalité et la neutralité sont les fondements autoproclamés d'un droit administratif français se réclamant de tous les citoyens. Le droit administratif est fondé sur des éléments tels que l'intérêt public, la fonction publique ou l'ordre public. Sans entrer dans les détails de ces notions, il est facile de comprendre que l'idée d'objectivité est omniprésente. On peut ainsi penser au principe d'égalité des services publics, dont découle le principe de neutralité... on peut aussi considérer, dans le même ordre d'idées, l'interdiction de la discrimination à l'entrée dans la fonction publique. Le juge, qu'il soit administratif ou non, doit être un juge impartial, n'ayant pas à juger en toute équité, «la bouche de la Loi»³⁹... L'objectivité et la neutralité sont les principales caractéristiques du droit administratif, mais la réalité humaine est aussi ses excès, ses abus, sa faiblesse, sa passion, ses erreurs, sa subjectivité et sa lenteur. C'est précisément avec ces termes que nous différencions, dans la responsabilité administrative, la faute de service et la faute personnelle. La faute personnelle révèle «l'homme avec ses faiblesses, ses passions, son insouciance»⁴⁰.

Les algorithmes ne peuvent-ils pas être le remède aux échecs du jugement humain, trop humains ? En faveur d'une loi neutre et objective ?

Ce besoin de rationalité, de déshumanisation du juriste, apparaît dans la transparence derrière l'une des méthodes argumentatives à la base même du droit : ne peut-on pas en effet lire l'algorithme comme l'héritier, ô combien plus rapide et plus efficace, du syllogisme juridique ? L'adage ne signifie-t-il pas que la justice est aveugle ? Incorruptible ? Si les juges ne peuvent pas être transformés en algorithmes, les algorithmes seront transformés en juges. De nombreux domaines du droit administratif en bénéficieront ; Qui ne s'est jamais plaint de la lenteur et de la complexité de l'administration Française, au point que certains souffriraient même de phobie administrative ?³⁴ Imaginez donc une décision administrative prise en temps réel, un jugement rendu automatiquement. Le tout avec la certitude que la décision ou le jugement en question est fondé sur un droit neutre, sans aucune erreur humaine... N'est-ce pas là le point culminant du principe de bonne administration et de bonne administration de la justice ?

Et pourtant, la simple mention de l'intrusion d'algorithmes dans l'aw administratif conduit à des réactions exagérées, tant de la part de l'avocat que du non-avocat. En réalité, les réponses se font sous deux angles : soit minimiser l'impact des algorithmes, soit les dramatiser et leur importance⁴¹. Pourquoi les

---

³⁹ Montesquieu (1955), Œuvres complètes, De l'esprit des lois, L. XI, chap. VI, Paris, Les Belles Lettres, 1955, t. II, p. 72.

⁴⁰ Concl. Laferrière sous T.C. 5 mai 1877, Laumonier Carriol, Rec. 95 p. 437.

⁴¹ La «fin des avocats» et leur remplacement par des robots ont été annoncés à de

algorithmes suscitent-ils autant de méfiance ? Pourquoi sont-ils perçus comme une menace pour un système qui favorise l'impartialité et l'objectivité ?

Peut-être parce que l'algorithme remet en question deux piliers fondamentaux du droit administratif : la volonté et l'interprétation. L'algorithme «calcule», il ne «veut» pas. L'algorithme «raisonne» mais n'«interprète» pas. C'est en niant la volonté et l'interprétation que l'algorithme les révèle le plus efficacement.

Le paradoxe est là : l'administrateur ou le juge parfait, incarné par l'algorithme, apparaît aussi comme un juriste affaibli, amputé, incapable de vouloir ou d'interpréter. Le processus informatique vise à éviter l'erreur humaine ou la lenteur, mais toute erreur, tout «bug» informatique doit être évité par le raisonnement humain.

Si l'on refuse de considérer le juge comme un simple automate «caissier», c'est parce qu'il est reconnu pour sa capacité d'interprétation, d'autant plus qu'il est considéré comme indispensable. Si nous refusons de fonder tout acte administratif unilatéral sur un traitement algorithmique, c'est parce que nous reconnaissons que certains d'entre eux sont le résultat de la volonté de l'administration. S'interroger sur l'impact des algorithmes sur le droit administratif conduit donc à une réévaluation des théories de l'interprétation et de la volonté et à réaffirmer la place cruciale qu'elles ont en matière juridique et, surtout, à remettre en question leurs limites.

ՍԱԲՐԻՆԱ ՀԱՍՈՒԴԻ – Հանրային իրավաբանական ալգորիթմները Ֆրանսիայի վարչական իրավունքում – Հոդվածը վերաբերում է ֆրանսիական վարչական իրավունքում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ալգորիթմների ազդեցության բացասական հետևանքները հնարավորինս մեղմելու խնդիրներին: Ընդգծվում է, որ ալգորիթմները կամա թե ակամա կիրառվել են սոցիալական փոխհարաբերություններում, ուստի հեղինակը կարծում է, որ ճիշտ չէ էլեկտրոնային կառավարումը ամբողջովին նույնացնել ալգորիթմների հետ, քանզի վերջիններս իրենց բովանդակությամբ ավելի ընդգրկուն են:

Հեղինակը բնորոշ օրինակների հիման վրա եզրակացնում է, որ անհրաժեշտ են իրավական լրացուցիչ կարգավորումներ, իսկ որոշ դեպքերում այդ ոլորտում ձևավորված մոտեցումների վերաիմաստավորման կարիք է զգացվում:

Միաժամանակ նշվում է, որ հանրային իրավաբանական ալգորիթմները պետք է հիշատակել ոչ միայն որպես որոշակի իրավական հարաբերությունների կարգավորման գործիք, այլև օրենսդրական կարգավորման առարկա, այսինքն՝ ալգորիթմները կարող են կիրառվել միայն պարզ, հայեցակարգային լուծումներ չպահանջող որոշումներ կայացնելիս:

Բանալի բառեր - ալգորիթմ, ֆրանսիական իրավունք, վարչարարություն, արհեստական բանականություն, տեղեկատվական տեխնոլոգիա, էլեկտրոնային կառավարում

---

nombreuses reprises ces dernières années, en France mais aussi à l'étranger (voir par exemple Susskind (2016), «Technology Will replaces Many doctors Lawyers, and other professionals», Harvard Business Review, 11 octobre 2016).

САБРИНА ХАМУДИ – Публично-правовые алгоритмы во французском административном праве. – В научной статье рассматривается контекст использования информационных технологий, в частности проблемы смягчения негативных последствий применения алгоритмов в административном праве. В научной статье подчеркивается, что алгоритмы волей-неволей использовались в социальных взаимодействиях, тем самым явно предлагая подход, в рамках которого неправомерно полностью отождествлять электронное правительство с алгоритмами, так как последние являются более всеобъемлющими по своему содержанию.

В статье приводятся примеры, демонстрирующие необходимость дополнительного правового регулирования, а в ряде случаев и необходимость переосмысления подходов, принятых в данной сфере.

При этом делается ряд выводов: рассматривая публично-правовые алгоритмы не только как инструмент регулирования конкретных правоотношений, но и как предмет законодательного регулирования, алгоритмы могут быть использованы только в контексте принятия простых решений, не требуют концептуальных решений и т.д.

Ключевые слова: алгоритм, французское право, администрация, искусственный интеллект, информационные технологии, электронное правительство

ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ
СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

1. **Արմեն Հայկյանց** – իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի պրոֆեսոր
Армен Айкянц – доктор юридических наук, профессор кафедры гражданского права ЕГУ
Armen Haykyants – Sc. D. in Legal Sciences, Professor at the Chair of Civil Law, YSU
Էլ. փոստ՝ ahaykyants@ysu.am
2. **Մանե Կարապետյան** – իրավաբանական գիտությունների թեկնածու
Мане Карапетян – кандидат юридических наук
Mane Karapetyan – PhD in Legal Sciences
3. **Վահրամ Ավետիսյան** – իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի պրոֆեսոր
Ваграм Аветисян – доктор юридических наук, профессор кафедры гражданского права ЕГУ
Vahram Avetisyan – Sc. D. in Legal Sciences, Professor at the Chair of Civil Law, YSU
Էլ. փոստ՝ v.avetisyan@ysu.am
4. **Արսեն Հովհաննիսյան** – իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի ասիստենտ
Арсен Ованисян – кандидат юридических наук, ассистент кафедры гражданского права ЕГУ
Arsen Hovhannisyan – PhD in Legal Sciences, Associate Professor at the Chair of Civil Law, YSU
Էլ. փոստ՝ arsenhovhannisyan@ysu.am
5. **Վահե Հովհաննիսյան** – իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ԵՊՀ քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի վարիչ
Ваге Оганисян – доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой гражданского процесса ЕГУ
Vahe Hovhannisyan – Sc. D. in Legal Sciences, Professor, Head of the Chair of Civil Procedure, YSU
Էլ. փոստ՝ vahehovhannisyan@ysu.am
6. **Վարդուշ Եսայան** – իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, ԵՊՀ քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի դոցենտ
Вардуш Есаян – кандидат юридических наук, доцент кафедры гражданского процесса ЕГУ
Vardush Yesayan – PhD, Associate Professor at the Chair of Civil Procedure, YSU
Էլ. փոստ՝ vardyesayan@ysu.am
7. **Սաբրինա Համուդի** – Մոնպելյեի համալսարանի դոկտոր
Сабрина Хамуди – доктор философии, университет Монпелье
Sabrina Hamoudi – PhD, University of Montpellier

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ * СОДЕРЖАНИЕ * CONTENTS

**ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ
ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО
CIVIL LAW**

Արմեն Հայկյանց, Սանն Կարապետյան – Գործատուի նախաձեռնությամբ իր ներկայացուցչի հետ աշխատանքային հարաբերությունների դադարման առանձնահատկությունները 3

Армен Айкянци, Мане Карапетян – Особенности прекращения трудовых отношений с представителем работодателя по инициативе работодателя

Armen Haykants, Mane Karapetyan – Peculiarities of Termination of Employment Relations with an Employer's Representative at the Initiative of the Employer

Վահրամ Ավետիսյան – Ստարտափները և ՀՀ օրենսդրությամբ առաջարկվող կորպորատիվ կառավարման արդյունավետ մոդելները 12

Ваграм Аветисян – Стартапы и эффективные модели корпоративного управления, предлагаемые законодательством РА

Vahram Avetisyan – Startups and Effective Corporate Governance Models Proposed by the RA Legislation

Արսեն Հովհաննիսյան – Բացակայող պարտապանի սնանկության վարույթին վերաբերող որոշ հիմնահարցեր..... 30

Арсен Ованисян – Некоторые проблемы, касающиеся производства по банкротству отсутствующего должника

Arsen Hovhannisyan – Some Issues Concerning the Bankruptcy Proceedings of the Absent Debtor

**ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
ГРАЖДАНСКИЙ ПРОЦЕСС
CIVIL PROCEDURE**

Վահե Հովհաննիսյան – Հայցի ապահովման քաղաքացիադատավարական կառուցակարգի սուբյեկտային շրջանակը որոշելու հիմնախնդիրները ՀՀ-ում..... 47

Ваге Оганнисян – Основные проблемы определения круга субъектов по гражданско процессуальной структуре обеспечению иска в РА

Vahe Hovhannisyan – Key Issues of Determining the Scope of Subjects on the Civil Procedural Structure of Securing a Claim in the RA

- Վարդուշ Եսայան* – Դատավարական ժամկետների կասեցումը, վերականգնումը և երկարաձգումը քաղաքացիական դատավարությունում **61**
- Вардуси Есаян* – Приостановление, восстановление и продление процессуальных сроков в гражданском процессе
- Vardush Yesayan* – Suspension, Restoration and Extension of Procedural Terms in Civil Proceedings

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ
АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО
ADMINISTRATIVE LAW

- Սաբրինա Համուդի* – Հանրային իրավաբանական ալգորիթմները Ֆրանսիայի վարչական իրավունքում (ֆր.)..... **69**
- Сабрина Хамуди* – Публично-правовые алгоритмы во французском административном праве (фр.)
- Sabrina Hammoudi* – Enjeux Juridiques Des Algorithmes Publics En Droit Administratif Français
- Տեղեկություններ հեղինակների մասին..... **82**
 Сведения об авторах
 Information about the Authors

Խմբագրության հասցեն. Երևան, Ալեք Մանուկյան փող., 1
Адрес редакции: Ереван, ул. Алека Манукяна 1
Address: 1, Alex Manoogian str., Yerevan

Կայք՝ journals.ysu.am
Էլ. փոստ՝ ephbanber@ysu.am

Հեռ. 060 710 218, 060 710 219

Հրատարակչական խմբագիր՝
Издательский редактор
Publishing Editor

Արմեն Հովակիմյան
Армен Овакимян
Armen Novakimyan

Վերստուգող սրբագրիչ՝
Контрольный корректор
Proofreader

Գ. Գրիգորյան
Г. Григорян
G. Grigoryan

Թողարկման պատասխանատու՝
Ответственный выпуска
Issued by

Հասմիկ Եսայան
Hasmik Yesayan
Hasmik Yesayan

Ստորագրված է տպագրության՝ 24. 05. 2022:
Տպարանակ՝ 100: Չափսը՝ 70x108 1/16: Թուղթ՝ օֆսեթ: